

Särlevande föräldrar och deras barns boende och underhåll

Utgivare: Försäkringskassan
Analys och prognos

Upplysningar: Carin Wolf
010-116 94 20
carin.wolf@forsakringskassan.se

Hemsida: www.forsakringskassan.se

Förord

Försäkringskassan har undersökt hur särlevande föräldrar reglerar underhåll för sina barn, hur barnen bor och hur samarbetet fungerar mellan föräldrarna. I denna rapport redovisas resultat från en genomförd enkätundersökning och fokusgruppsintervjuer med särlevande föräldrar samt intervjuer med handläggare av underhållsstöd.

Undersökningen omfattar både föräldrar som reglerar underhållet via Försäkringskassans underhållsstödssystem och föräldrar som sköter underhållet själva. Några av utredningens huvudresultat är att många föräldrar har dåliga kunskaper om rättigheter och skyldigheter i fråga om underhåll och saknar stöd i dessa frågor. Underhållsstödets 1 273 kronor är det vanligaste beloppet även bland de föräldrar som sköter underhållet själva. Sambandet mellan föräldrarnas inkomster och storleken på underhållet är mycket svagt. Det finns barn som inte får något underhåll alls trots att de borde ha rätt till det. Barn till särlevande föräldrar bor i allt större utsträckning växelvist hos båda sina föräldrar.

Fredrik Svensson, Niklas Löfgren och Carin Wolf på avdelningen för analys och prognos på Försäkringskassan har svarat för undersökningens genomförande, analys och rapportförfattande. Åsa Rosendahl och Sten Olsson har svarat för urval och framtagande av registerdata.

Stockholm i mars 2011

Jan Almqvist
Verksamhetsområdeschef
Avdelningen för analys och prognos

Innehåll

Sammanfattning	6
Summary	8
1 Inledning	10
1.1 Särlevande föräldrar och deras barn	10
1.2 Försäkringskassans uppdrag.....	11
1.3 Syfte.....	12
2 Resultat i korthet	13
3 Regler kring underhåll	14
3.1 Mer om underhållsstödets regler	15
3.2 Underhållsstödets omfattning	16
3.3 Underhållsbidrag.....	17
3.4 Andra socialförsäkringsförmåner till särlevande föräldrar	18
4 Enkätundersökning med särlevande föräldrar	19
4.1 Metod	19
4.2 Barnen och föräldrarna	21
4.3 Barnens boende	24
4.4 Barnens underhåll.....	41
4.5 Konflikter och samarbete om barnets boende.....	59
4.6 Konflikter och samarbete om barnets underhåll	64
5 Fokusgruppsintervjuer med särlevande föräldrar	67
5.1 Syfte och metod	68
5.2 Resultat.....	68
6 Intervjuer med handläggare av underhållsstöd	78
6.1 Syfte och metod	78
6.2 Resultat.....	78
7 Avslutande diskussion	82
Ordlista	87
Referenser	88

Bilaga 1. Enkät till särlevande föräldrar	90
Bilaga 2. Bortfallsanalys	101
Bilaga 3. Underhållets bakgrund och innehåll	106
Bilaga 4. Tidigare undersökningar	118
Bilaga 5. Socialförsäkringsförmåner till särlevande föräldrar	125
Bilaga 6. Typfallsberäkning av underhåll	128
Bilaga 7. Barnets rättigheter	137

Sammanfattning

Försäkringskassan har genomfört en undersökning bland särlevande föräldrar i syfte att förbättra kunskapen om hur dessa föräldrar reglerar underhållet för sina barn, hos vem barnen bor, hur föräldrarnas samarbete fungerar och om det finns konflikter i frågor som rör barnens boende och underhåll. Undersökningen har genomförts i form av en telefonintervjuundersökning med 2 001 särlevande föräldrar, fokusgrupper med både särlevande föräldrar och med ungdomar som växt upp med särlevande föräldrar. Dessutom har intervjuer genomförts med handläggare av underhållsstöd hos Försäkringskassan. Undersökningen är den första som undersöker hur underhållet fungerar i praktiken för barn vars särlevande föräldrar inte reglerar underhållet genom Försäkringskassans underhållsstödssystem.

Undersökningen visar att det växelvisa boendet bland barn till särlevande föräldrar har ökat kraftigt. Det är nu den vanligaste enskilda boendeformen samtidigt som det är ungefär lika vanligt att barnen bor mest hos eller enbart med den ena föräldern. För dessa barn som bor växelvis fungerar föräldrarnas samarbete om barnet bättre än för de som bor huvudsakligen hos en förälder. Men flera socialförsäkringsförmåner som barnbidrag, flerbarnstillägg och vårdbidrag är inte anpassade för växelvist boende barn, de innehåller begränsningar när det gäller rätten att dela på förmånen. Det bidrar till konflikter mellan föräldrarna.

Några av undersökningens huvudresultat är att många särlevande föräldrar saknar kunskap om vilka rättigheter och skyldigheter de har i fråga om underhåll för barnen. Föräldrarna känner i regel till att de är underhållsskyldiga för sina barn men de känner inte till att det finns två olika regelverk, ett civilrättsligt och ett offentlighetsrättsligt, som reglerar underhåll och vad de innebär. Begreppen underhållsbidrag och underhållsstöd anses ofta ha samma betydelse.

Underhållsstödsnivån 1 273 kronor per månad är starkt normerande även bland de föräldrar som sköter underhållet utan Försäkringskassans medverkan. Undersökningen visar att det finns ett mycket litet samband mellan föräldrarnas inkomster och storleken på underhållsbidraget. Men många föräldrar i undersökningen, både boföräldrar och underhållsskyldiga tycker att underhållet borde vara anpassat till föräldrarnas inkomster. Undersökningen visar också att underhållsstödet fyller en viktig funktion för många föräldrar som är i konflikt med varandra och vars barn kanske inte annars skulle få något underhåll alls. Det finns också flera barn som har rätt till underhåll men som inte får något alls. Regeringens mål att verka för att fler särlevande föräldrar ska sköta underhållet genom underhållsbidrag bör därför nyanseras. Barnen utanför underhållsstödet har visserligen större möjligheter att få ett högre underhåll men löper också en relativt stor risk att inte få något underhåll alls.

Om särlevande föräldrar fick mer kunskap om rättigheter och skyldigheter i fråga om underhåll och kunskap om vad barn kostar samt stöd i att beräkna underhållsbidrag skulle sannolikt den ekonomiska situationen förbättras för många barn. Det finns ett stort behov av att en myndighet får i uppdrag att stödja särlevande föräldrar i dessa delar. Önskemål som framkommit från särlevande föräldrar är obligatoriska samtal i samband med separationen och informationsträffar för separerade föräldrar där flera myndigheter medverkar. Systemet med ett offentligt underhållsstöd och ett civilrättsligt underhållsbidrag behöver ses över. Det kan ifrågasättas om det är rimligt att föräldrar ska behöva processa civilrättsligt för att få ett korrekt beräknat underhållsbidrag.

Summary

Försäkringskassan [*the Swedish Social Insurance Agency*] has conducted a study among parents living apart in order to improve our knowledge about how these parents regulate maintenance for their children, who the children live with, how the parents' cooperation works and whether there are conflicts in matters concerning their children's residence and maintenance. The study has been conducted in the form of a telephone interview survey of 2001 parents living apart and focus groups both of parents living apart and of young people who grew up with parents who were living apart. In addition, interviews have been held with staff processing maintenance support at Försäkringskassan. The study is the first to try to examine how maintenance works in practice for children whose parents are living apart and do not regulate maintenance using Försäkringskassan's system of maintenance support.

The study shows that there has been a strong increase in alternate residence among children of parents living apart. This is now the most common single form of residence, although it is just about as common for children to live mostly or only with one parent. Parental cooperation concerning their child functions better for children with alternating residence than for children living mainly with one parent. But several social insurance benefits such as child allowance, large family supplement and childcare allowance are not geared to children living alternately with each parent; they contain restrictions with respect to the right to share the benefit. This contributes to conflicts between the parents.

One of the main results of the study is that many parents living apart do not know about the rights and obligations they have concerning maintenance for their children. In general parents are aware that they have a maintenance obligation for their children, but they do not know that there are two regulatory frameworks, one in civil law (child support) and one in public law (maintenance support), that govern maintenance and what these frameworks entail. The terms child support and maintenance support are often thought to mean the same thing.

The maintenance support level of SEK 1273 per month is also very much the standard among parents who handle their maintenance without the involvement of Försäkringskassan. The study shows that there is a very small correlation between parents' income and the size of child support. Many parents in the study, both residential parents and child support debtors, think that maintenance should be geared to the parents' income. The study also shows that maintenance support fulfils an important function for many parents who are involved in conflicts with one another and whose children might not otherwise receive any maintenance at all. There also several children who are entitled to maintenance but who do not receive anything at all. So the Government's objective of working for a situation

where more parents living apart handle maintenance through child support should be nuanced. While children not covered by maintenance support have more chance of receiving higher maintenance payments, there is a relatively large risk that they will not receive any maintenance at all.

If parents living apart learned more about their rights and obligations concerning maintenance and what children cost and were given support in calculating child support, this would probably improve the financial situation of many children. There is a great need for a public authority to be given the task of supporting parents living apart in these matters. Parents living apart say they would like to see compulsory talks in connection with the separation and information meetings for separated parents with the participation of several authorities. The system consisting of maintenance support under public law and child support under civil law needs to be reviewed. The question that can be asked is whether it is reasonable that parents should need to take legal action under civil law to get correctly calculated child support.

1 Inledning

1.1 Särlevande föräldrar och deras barn

I Sverige finns det närmare två miljoner barn under 18 år, av dessa har närmare en halv miljon särlevande föräldrar. Föräldrarna till dessa barn har separerat eller aldrig levt tillsammans. Att föräldrarna har separerat betyder inte att en förälders ekonomiska ansvar för barnet upphör. Grunden i lagstiftningen är att alla barn ska ha rätt till ekonomisk trygghet och det är föräldrarna som har det yttersta ekonomiska ansvaret för sina barn. Att föräldrarna separerar är den vanligaste orsaken till att ett barn skiljs från någon av sina föräldrar. Drygt 5 procent av alla barn bor aldrig med båda sina biologiska föräldrar under uppväxten. Det motsvarar ungefär 100 000 barn under 18 år. Ytterligare cirka 23 000 barn har en förälder som har avlidit. (SCB, Aktuell demografisk analys, 2010-10-28)

Risken för ett barn att vara med om att föräldrarna separerar ökade under 1980- och 1990-talet och minskade sen under 2000-talets början. Under de senaste åren har den trenden mattats av. År 2009 var knappt 51 000 barn med om att deras föräldrar separerade. Det är cirka 3 procent av alla barn med gifta eller samboföräldrar. Andelen barn med separerade föräldrar ökar ju äldre barnet blir. Drygt 90 procent av ettåringarna bor med båda sina föräldrar medan cirka 58 procent av 17-åringarna gör det. (SCB, aktuell demografisk analys, 2010-10-28)

Om barnet bor huvudsakligen hos den ena av föräldrarna efter en separation ska den andra föräldern betala underhållsbidrag. Bor barnet lika mycket hos båda föräldrarna (så kallat växelvist boende) behöver ingen av föräldrarna betala underhållsbidrag. Storleken på underhållsbidraget ska bestämmas utifrån barnets behov och föräldrarnas ekonomi. Om den förälder som ska betala underhållsbidrag inte gör det har barnet rätt till underhållsstöd från Försäkringskassan. Det finns tre olika former av underhållsstöd, fullt underhållsstöd, utfyllnadsbidrag och underhållsstöd vid växelvist boende. Ungefär 45 procent av barnen till särlevande föräldrar får någon form av underhållsstöd via Försäkringskassan, dvs. högst 1 273 kronor. Hur mycket barnen med underhållsbidrag får saknas uppgifter om.

Barns boende efter en separation har förändrats relativt snabbt under de senaste decennierna, alltför barn bor växelvist hos sina föräldrar, dvs. ungefär lika mycket hos varje förälder. I mitten på 1980-talet bodde endast 1 procent av barnen till särlevande föräldrar växelvist. 2008/09 bodde enligt uppgifter från SCB omkring 20 procent av barnen så och det var ännu vanligare i åldrarna 10–12 år där närmare 30 procent bodde så. Av de barn som bor hela eller större delen av tiden hos en förälder är det oftast mamman som barnet bor hos. Omkring 60 procent av barnen med separerade föräldrar bodde enbart hos sin mamma och ytterligare ett par procent bodde större delen av tiden med sin mamma. Mindre än 20 procent bodde hela eller större delen av tiden med sin pappa. (SCB, undersökning av levnadsförhållanden) Det bör påpekas att dessa uppgifter om barns boende

avviker relativt mycket från resultaten i Försäkringskassans enkätundersökning som presenteras i kapitel 4 i rapporten. En anledning till det kan vara att svarsalternativen för hur barnen bor är utformade på olika sätt i undersökningarna. I Försäkringskassans undersökning har frågan om hur barnen bor även kompletterats med en fråga om hur många dagar barnen bor hos respektive förälder per månad.

Det växelvisa boendet skiljer sig åt mellan olika grupper i samhället. Det är vanligare bland barn till föräldrar med högre utbildningsnivå (eftergymnasial utbildning). Det är också mer förekommande i storstadsområden. Barn till föräldrar som är födda i Sverige bor växelvist i drygt dubbelt så stor omfattning som barn vars föräldrar är födda utomlands. (SCB)

1.2 Försäkringskassans uppdrag

Försäkringskassan har i uppdrag att handlägga, besluta om och betala ut underhållsstöd. Sedan 2002 har regeringen haft målet att underhållet för barn till särlevande föräldrar i större utsträckning ska regleras direkt mellan föräldrarna¹ i stället för via Försäkringskassan. Skäl som anförts för detta är att det blir billigare för staten, att det är bra för barnets kontakt med den underhållsskyldiga föräldern och att många barn skulle troligen få ett högre underhåll om underhållsbidrag beräknades. I Försäkringskassans regleringsbrev för 2009 förtydligades målet något till att ”Försäkringskassan ska verka för att separerade föräldrar i större utsträckning på egen hand reglerar underhållet för barnet.”

Försäkringskassan arbetar med att få särlevande föräldrar att själva sköta underhållet enligt följande. När en förälder ansöker om underhållsstöd hos Försäkringskassan informeras de om att de i första hand ska sköta barnens försörjning själva. I de fall en ansökan om underhållsstöd sker och den innebär att den bidragsskyldige föräldern ska återbetala ett belopp som motsvarar ett fullt underhållsstöd, 1 273 kronor, ringer handläggaren upp den bidragsskyldige och informera om att denne i första hand ska betala underhållet direkt till den förälder som barnet bor hos. Om det inte är möjligt med direktbetalning ringer handläggaren upp igen efter ett halvår och föreslår direktbetalning. Under de senaste åren har andelen föräldrar som löser underhållet utan Försäkringskassans medverkan ökat. År 2010 reglerade cirka 70 procent av föräldrarna, som hade ekonomisk möjlighet² att bidra till sina barns försörjning, underhållet själva. För att hjälpa föräldrar att själva beräkna underhållsbidrag har Försäkringskassan på sin hemsida ett beräkningsinstrument och blanketter för avtal. För ytterligare hjälp att beräkna underhåll hänvisas föräldrarna till att kontakta advokat. Kommunernas samarbetsavtal omfattar inte det.

¹ Riksförsäkringsverkets och Försäkringskassans regleringsbrev 2002–2004, 2005–

² Bidragsskyldiga med anstånd och bidragsskyldiga som har 0 kronor i återbetalningsbelopp har räknats bort.

1.3 Syfte

Syftet med denna undersökning är att förbättra Försäkringskassans kunskap om hur särlevande föräldrar löser boende och underhåll för sina barn, både vad gäller föräldrar som sköter underhållet själva och när Försäkringskassan är inblandad. Dessutom syftar undersökningen till att öka kunskapen om särlevande föräldrars samarbete och eventuella konflikter i frågor som rör barnens boende och underhåll.

I denna rapport redovisas resultat från en telefonintervjuundersökning med särlevande föräldrar, fokusgruppsintervjuer med särlevande föräldrar och ungdomar som växt upp med särlevande föräldrar samt intervjuer med handläggare av underhållsstöd hos Försäkringskassan. Fokusgruppsintervjuerna och handläggarintervjuerna syftar till att öka förståelsen för särlevande föräldrar och deras barns situation samt komplettera enkätundersökningens resultat.

Denna undersökning är den första som undersöker hur underhållet fungerar i praktiken för barn vars särlevande föräldrar inte reglerar underhållet genom Försäkringskassans underhållsstödssystem. En genomgång av tidigare undersökningar (se bilaga 4) visar att det finns en hel del undersökningar som analyserat hur hög nivån på underhållsstödet bör vara och hur det räknas fram. Det finns utredningar som pekar på vad bidragen ska täcka dvs. vad ett barns ekonomiska "normalbehov" kan anses vara. Det finns undersökningar som tittar på bidragsskyldigas situation samt hur effektivt det är att stöta på föräldrar och uppmana dem att lösa underhållet själva utan Försäkringskassans medverkan. Föräldrarnas kunskapsläge i frågor om umgänge, boende och vårdnad är också frågor som belysts till viss del.

Försäkringskassan har, som nämnts, sedan flera år tillbaka ett uppdrag från regeringen att verka för att fler separerade föräldrar ska lösa underhållet själva mellan varandra utan Försäkringskassans hjälp och fler och fler föräldrar verkar också göra detta. Men vad innebär det att lösa underhållet själva? Hur många separerade föräldrar utanför underhållsstödssystemet beräknar ett underhållsbidrag? Hur kommer man fram till en viss summa? Vad är det för ekonomiska transaktioner som inträffar i stället när Försäkringskassan lyckas i arbetet mot det uppsatta målet? Finns det barn som inte får något underhåll alls som egentligen skulle ha rätt till underhåll? Är nivån 1 273 kronor per månad normerande även inom underhållsbidraget eller ger det barnen ett högre underhåll? Hur upplever föräldrarna att det fungerar att lösa underhållet utan att få hjälp av någon extern aktör? Hur lätt är det att komma överens om barnens boende och ekonomi efter en separation? Hur bor barnen till särlevande föräldrar? Dessa frågor är exempel på frågor som tidigare inte har utretts i någon större omfattning men som är viktiga att ha kunskap om. Den här undersökningen syftar till att bidra med mer kunskap i dessa frågor och inom dessa områden.

2 Resultat i korthet

Nedan redovisas i korthet några av undersökningens viktigaste resultat.

- Det växelvisa boendet bland barn till särlevande föräldrar har ökat kraftigt, framför allt under de senaste åren. Cirka 40 procent av dessa barn bor nu så. Växelvist boende är nu den vanligaste enskilda boendeformen samtidigt som det är ungefär lika vanligt att barnen bor mest hos eller enbart med den ena föräldern, i regel mamman.
- Växelvist boende är vanligast för barn i åldern 3 till 14 år. Många barn förändrar dock sitt boende under åren.
- För de barn som bor växelvist fungerar föräldrarnas samarbete om barnet bättre än för de som bor huvudsakligen hos en förälder.
- Särlevande föräldrar som delade föräldrapenninguttaget ganska lika har i högre utsträckning växelvist boende för sina barn jämfört med föräldrar där den ene tog ut merparten av föräldrapenningen.
- Ju högre utbildning den särlevande föräldern har desto vanligare är det att barnet bor växelvist.
- Flera socialförsäkringsförmåner såsom barnbidrag, flerbarnstillägg och vårdbidrag är inte anpassade för växelvist boende barn, de innehåller begränsningar när det gäller rätten att dela på förmånen.
- Underhållsstödsnivån 1 273 kronor är starkt normerande även för barn vars föräldrar sköter underhållet utan Försäkringskassans medverkan.
- Sambandet mellan föräldrarnas inkomster och storleken på barnets underhållsbidrag är mycket svagt.
- Det råder olika uppfattningar hos föräldrarna huruvida den andra föräldern hjälper till ekonomiskt utöver det ordinarie underhållet. Bland de föräldrar som uppger att ekonomiska bidrag förekommer utöver underhållet så uppges dessa bidrag främst täcka kostnader för fritidsaktiviteter och klädinköp.
- Många föräldrar tycker att underhållet bör vara mer anpassat efter föräldrarnas inkomster och barnets ålder.
- Det finns en relativt stor andel barn som inte får något underhåll alls trots att de borde få underhåll.
- Underhållsstödet fyller en viktig funktion för många föräldrar som är i konflikt med varandra och vars barn kanske inte skulle få något underhåll alls annars.
- Många särlevande föräldrar saknar kunskap om vilka rättigheter och skyldigheter de har i fråga om underhåll, vad barn kostar och skillnaden mellan underhållsstöd och underhållsbidrag. Föräldrarna efterlyser mer information och stöd i form av t.ex. informationsträffar för särlevande föräldrar, obligatoriska samarbetsavtal och hjälp med att beräkna ett underhållsbidrag.

3 Regler kring underhåll

Detta avsnitt beskriver regler kring föräldrars underhållsskyldighet och de två olika regelverk som gäller för underhåll till barn med särlevande föräldrar, underhållsstöd och underhållsbidrag. Statistik kring underhållsstödets omfattning redovisas också. Dessutom ges en beskrivning av andra socialförsäkringsförmåner som är aktuella för särlevande föräldrar och deras barn.

FAKTARUTA Underhåll

Om underhållsskyldighet

Föräldrar är underhållsskyldiga för sina barn tills de fyller 18 år eller så länge barnet går i skolan (grundskola, gymnasieskola eller annan jämförbar grundutbildning), men längst till dess barnet fyller 21 år.

Det finns två olika regelverk som reglerar underhåll för barn till särlevande föräldrar dels föräldrabalkens regler om underhållsbidrag dels socialförsäkringsbalkens regler om underhållsstöd. Enligt förädrabalken ska den förälder som inte bor varaktigt med barnet fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag. Om den underhållsskyldige föräldern inte betalar kan boföräldern eller det myndiga barnet vända sig till Försäkringskassan och ansöka om underhållsstöd. Om barnet bor lika mycket hos sina föräldrar, så kallat växelvist boende, behöver inte några transfereringar ske. Föräldrarna förväntas då ta ett lika stort ansvar för barnets försörjning.

Om underhållsbidrag

Underhållsbidragets storlek ska beräknas utifrån barnets behov och föräldrarnas ekonomiska situation. Detta gäller både vid gemensam vårdnad och vid ensam vårdnad. Föräldrarna ska själva komma överens om underhållsbidragets storlek. Underhållsbidraget kan fastställas genom avtal mellan föräldrarna eller i domstol.

Om underhållsstöd

Underhållsstödet syftar till att garantera att barn till särlevande föräldrar en viss försörjning även när den bidragsskyldige föräldern inte fullgör sin underhållsskyldighet och ska bidra till att föräldrar tar sitt ekonomiska ansvar för de barn som de inte bor tillsammans med. Barnet måste bo varaktigt och vara folkbokfört hos en av föräldrarna (boföräldern). Beloppet på underhållsstödet är tänkt att täcka hälften av ett barns normala behov sedan hänsyn tagits till barnbidraget. Den andra hälften förväntas boföräldern stå för.

Det finns tre former av underhållsstöd

- **Fullt underhållsstöd:** Försäkringskassan betalar ut 1 273 kronor per månad och barn. Den bidragsskyldige föräldern återbetalar hela eller del av underhållsstödet till Försäkringskassan.

- **Utfyllnadsbidrag:** Om den bidragsskyldige föräldern enligt Försäkringskassans beräkningar ska betala ett lägre återbetalningsbelopp än 1 273 kronor i månaden kan Försäkringskassan betala ut utfyllnadsbidrag upp till 1 273 kronor.
- **Underhållsstöd vid växelvis boende:** Om barnet bor halva tiden (12–15 dagar per månad) hos var och en av föräldrarna kan de söka underhållsstöd vid växelvis boende. Stödet prövas mot den sökandes inkomst och kan högst uppgå till 636 kronor per barn och månad. Stödet fungerar indirekt som ett stöd till ensamstående låginkomsttagare med barn som bor växelvis. Någon återbetalningsskyldighet för det utbetalda stödet finns inte.

3.1 Mer om underhållsstödets regler

Om barnet har inkomster över 48 000 kronor per år reduceras underhållsstödet. Underhållsstödet tar ingen hänsyn till boföräldrarnas inkomst utan endast den bidragsskyldiges inkomst. Den bidragsskyldige föräldern, dvs. den förälder som barnet inte bor hos ska återbetala hela eller en del av underhållsstödet till staten. Utöver den bidragsskyldiges inkomst beaktas även antalet barn som den bidragsskyldige är försörjningsansvarig för vid fastställande av återbetalningsbelopp. Beroende på hur många barn som den bidragsskyldige är försörjningsansvarig för ligger en viss procent av inkomsten till grund för beräkning av återbetalningsbeloppet. Är det t.ex. två barn är det 11,5 procent för varje barn och vid tre barn är det 10 procent för varje barn. Den bidragsskyldige får göra ett grundavdrag på 100 000 kronor på sin inkomst innan återbetalningsbeloppet beräknas. Inkomsten som ligger till grund är den bidragsskyldiges sist beslutade taxerade inkomst, dvs. inkomsten två år tidigare.

Den bidragsskyldige har rätt att göra avdrag från återbetalningsbeloppet om barnet vistas hos denne under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn eller i minst sex hela dygn under en kalendermånad, så kallat umgängesavdrag. Avdraget är 1/40 av det belopp den bidragsskyldige betalar till Försäkringskassan varje månad. Betalar föräldern exempelvis 1 273 kronor per månad, blir avdraget 31 kronor per dag ($1\,273/40 = 31$). Avdraget på underhållsstödet som den andra föräldern får räknas av på samma sätt. Om barnet bor minst 30 dagar per år hos den bidragsskyldige och det är fastställt i dom eller avtal som godkänts av socialnämnden finns möjlighet till reducerad återbetalning av underhållsstödet genom så kallad nettoberäkning.

För föräldrar med betalningssvårigheter finns möjlighet att ansöka om anstånd med betalningen av underhållsstödsskuld. Ränta utgår på skulder som inte betalats i tid. I de fall förfallna skulder inte återbetalas överlämnas skulden till Kronofogdemyndigheten. I vissa fall kan Försäkringskassan besluta att efterskänka skulden (eftergift), för det krävs synnerliga skäl med hänsyn till den bidragsskyldiges personliga eller ekonomiska förhållanden. Ett exempel är att om den bidragsskyldige har beviljats anstånd under en längre tid och det kan antas att den ekonomiska situationen inte kommer att förbättras inom överskådlig framtid då kan det finnas synnerliga skäl som

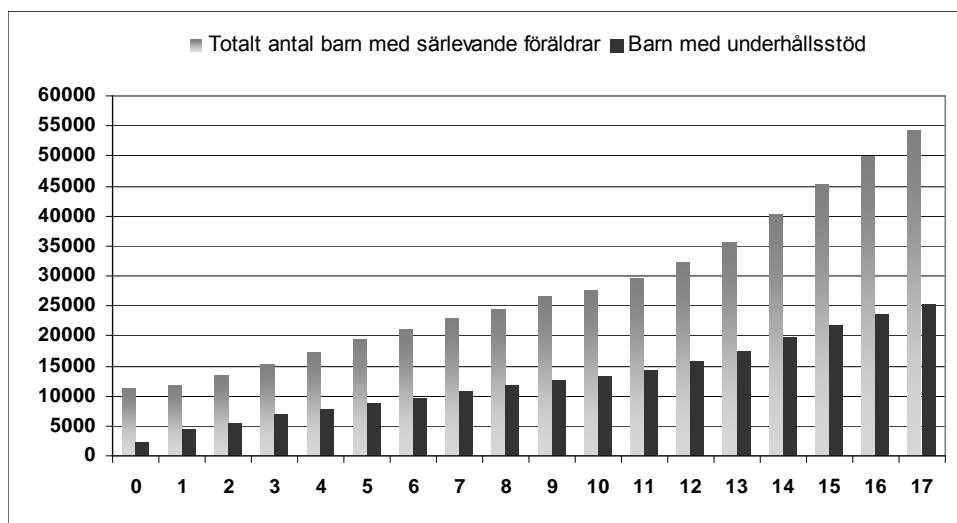
berättigar till eftergift. Försäkringskassan kan endast efterskänka belopp som inte har betalats in, inte betala tillbaka redan inbetalade belopp till den bidragsskyldige.

3.2 Underhållsstödets omfattning

Det finns närmare två miljoner barn under år 18 i Sverige, av dessa har närmare 500 000 särlevande föräldrar. Ungefär 45 procent av barnen med särlevande föräldrar får någon form av underhållsstöd från Försäkringskassan. I december 2010 fick cirka 223 000 barn någon form av underhållsstöd via Försäkringskassan. Den vanligaste formen av underhållsstöd är fullt underhållsstöd, det utbetalades för närmare 200 000 barn, motsvarande 90 procent av de barn som får underhållsstöd. Utfyllnadsbidrag utbetalades för drygt 3 800 barn, dvs. knappt 2 procent av barnen och underhållsstöd vid växelvist boende för drygt 19 200 barn, motsvarande 8 procent av barnen med underhållsstöd. Det genomsnittliga bidraget per barn och månad uppgick till 1 194 kronor under 2010.

Av diagrammet nedan framgår att antalet barn med särlevande föräldrar ökar ju äldre barnen blir och även antalet barn med underhållsstöd.

Antal barn med särlevande föräldrar och antal barn med underhållsstöd

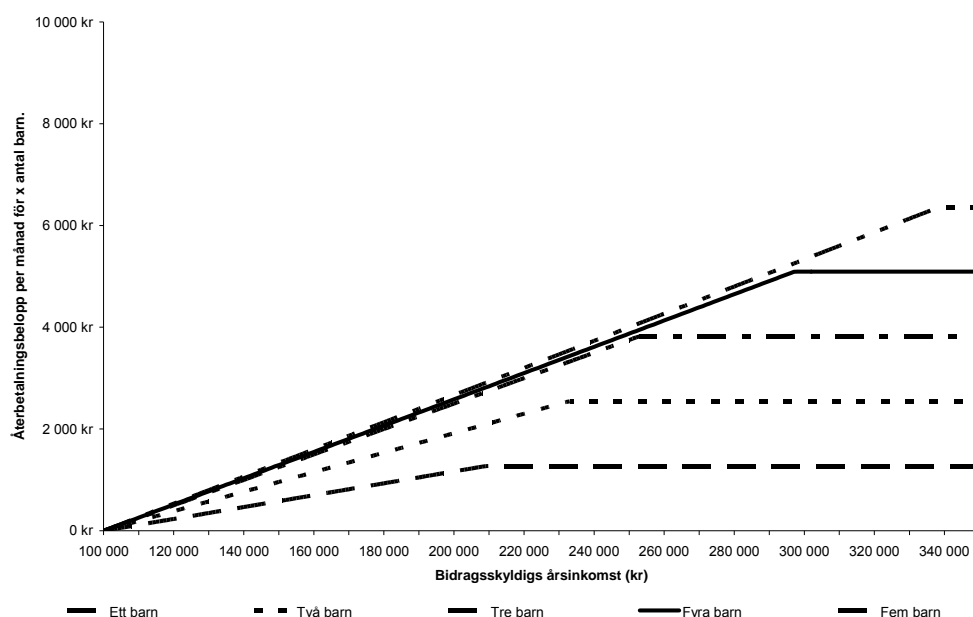
Sedan 1998 har antalet barn med fullt underhållsstöd minskat. Det finns flera orsaker till det. Den främsta är de låga födelsetalen under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet. Föräldrarseparationerna minskade också mellan 1998 till 2006 för att sedan sakta börja öka igen. Det har dessutom blivit betydligt vanligare att barnen till särlevande föräldrar bor växelvist hos föräldrarna, då betalas i regel inget underhåll. Försäkringskassans arbete med att få föräldrarna att sköta underhållet direkt mellan sig kan också vara en bidragande orsak. Cirka 70 procent av de särlevande föräldrar som hade ekonomisk förmåga skötte underhållet utan Försäkringskassans medverkan.

Den förälder som barnet inte bor hos, den bidragsskyldige föräldern, ska helt eller delvis återbetala samhällets kostnader för det underhållsstöd som betalats ut för barnet. Den största andelen av de bidragsskyldiga är män, cirka

87 procent. Återbetalningsbeloppet beräknas som en viss procent av den bidragsskyldige föräldrarnas inkomst.

Minsta återbetalningsbelopp som kan fastställas sänktes från 100 kronor till 50 kronor från och med 1 februari 2006. Om månadsbeloppet per barn blir mindre än 50 kronor bortfaller betalningsskyldigheten.

Bidragsskyldigas återbetalningsbelopp beroende på årsinkomst

Diagrammet ovan visar att om en bidragsskyldig har ett barn som denne ska betala underhållsstöd för, så får den bidragsskyldige ett reducerat återbetalningsbelopp vid en årsinkomst som understiger cirka 210 000 kronor, vid två barn cirka 230 000 kronor, vid tre barn cirka 250 000 kronor osv. Att återbetalningen beräknas på detta sätt innebär att om återbetalningen ska bli lika hög som utbetalat belopp så skulle alla bidragsskyldiga med ett barn exempelvis behöva ha årsinkomster över 210 000 kronor. Detta är skälet till att utbetalat belopp är mer än dubbelt så stort som inbetalat belopp.

De senaste fem åren har bidragsskyldiga betalat in mellan 1 och 1,3 miljarder kronor per år direkt till Försäkringskassan och cirka 400–500 miljoner kronor per år har betalats in via Kronofogdemyndigheten. Totalt utbetalades cirka 3,5 miljarder kronor i underhållsstöd under 2010 vilket innebär att av allt underhållsstöd som betalades ut återbetalades ca 45 procent.

Återbetalningsgraden (exklusive inbetalningarna från kronofogden) av det debiterade beloppet ligger kring 70 % dvs. inbetalat belopp – debiterat belopp.

3.3 Underhållsbidrag

Föräldrarna till ett barn ska svara för underhåll åt sitt barn efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. Har föräldrarna separerat ska den förälder som inte har barnen

boende hos sig betala ett underhållsbidrag direkt till den andra föräldern. Underhållsbidraget ska som regel betalas i förskott per kalendermånad. Föräldrarna ska själva komma överens om underhållsbidragets storlek utifrån barnets behov och föräldrarnas ekonomiska situation. Detta gäller såväl vid gemensam vårdnad som vid ensam vårdnad. Underhållsbidrag till barn kan fastställas genom avtal mellan föräldrarna eller i domstol.

Underhållsskyldigheten upphör när barnet fyller arton år om inte barnet går i skolan efter denna tidpunkt för då är föräldrarna underhållsskyldiga under den tid som skolgången pågår. Längst är föräldrarna underhållsskyldiga till dess att "barnet" fyller tjuogoett år. I kostnaderna för barnets underhåll ska föräldrarna sinsemellan ta del var och en efter sin förmåga. Behovet av underhåll och föräldrarnas betalningsförmåga ska således räknas in när föräldrarna fastställer ett underhållsbidrag (7 kap § 1 föräldrabalken).

När barnet bor ungefär lika mycket hos föräldrarna räknas det som växelvist boende. I princip är då ingen av föräldrarna skyldig att betala underhållsbidrag samtidigt som de frivilligt kan avtala med varandra om ett slags underhållsbidrag. Det kan exempelvis vara aktuellt om föräldrarna har stora inkomstskillnader mellan sig eller om den ena föräldern betalar högre kostnader för barnet än den andra.

Underhållsbidragen justeras med hänsyn till förändringen i prisbasbeloppet. Varje år den 1 februari ändras i allmänhet underhållsbidrag som bestämts före den 1 november närmast föregående år. Ändringen gäller underhållsbidrag som är bestämda enligt svensk lag. Anledningen är att man vill anpassa bidragets värde efter penningvärdets förändringar. Om ändringen i prisbasbeloppet understiger en procent blir det ingen höjning. Detta är en skillnad jämfört med underhållsstödet som inte räknas om varje år.

3.4 Andra socialförsäkringsförmåner till särlevande föräldrar

Utöver underhållsstödet finns det flera andra socialförsäkringsförmåner som utbetalas till särlevande föräldrar med barn såsom bostadsbidrag, barnbidrag, vårdbidrag, föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning som har betydelse för föräldrarnas ekonomi och barnets ekonomiska standard. Rätten till de olika socialförsäkringsförmånerna och ekonomi är en vanlig orsak till konflikt mellan särlevande föräldrar. Det framgår av fokusgruppsintervjuer i denna undersökning och av kundsynpunkter som lämnas till Försäkringskassan.

Regler kring barnets vårdnad och folkbokföring är avgörande kriterier för rätt till vissa socialförsäkringsförmåner. Ett exempel är rätten till det särskilda bidraget och umgängesbidraget i bostadsbidraget där skillnaden i bidrag kan bli relativt stor beroende på hos vem barnet är folkbokfört. För rätt till bostadsbidragets särskilda bidrag vid gemensam vårdnad krävs bland annat att barnet är folkbokfört hos föräldern. För ett barn uppgår det särskilda bidraget till 950 kronor i månaden vilket kan jämföras med umgängesbidraget som uppgår till 300 kronor per månad. Inom barnbidraget och vårdbidraget skapar den begränsade rätten att dela bidragen vid växelvist boende konflikter. Även inom underhållsstödet bidrar reglerna om

växelvist boende till konflikter. Ett annat förekommande problem är s.k. kvarskrivning av barn på en tidigare adress på grund av att den ena föräldern inte går med på att ändra folkbokföringsadress. Det medför ganska omgående att rätten till både eventuellt bostadsbidrag och underhållsstöd dras in av Försäkringskassan för den förälder där barnet faktiskt bor. Ytterligare beskrivning av nämnda socialförsäkringsförmåner och särlevande föräldrars rätt till förmånerna finns i Bilaga 5.

4 Enkätundersökning med särlevande föräldrar

Undersökningens huvudsakliga empiri består av en enkätundersökning. I detta avsnitt presenteras denna undersökningens metod och resultat.

4.1 Metod

Undersökningen baseras på en intervjustudie av 2 001 särlevande föräldrar. Målgrupp är barn vars föräldrar inte bor tillsammans. För att identifiera dessa har Skatteverkets senast tillgängliga folkbokföringsuppgifter använts. Barn som har två föräldrar skrivna på olika adresser ingår således i populationen. Ur denna population har det dragits en slumpvis förälder att svara på enkäten. Intervjupersonens svar gäller det slumpvist valda barnet.

I urvalet fanns uppgifter om namn på intervjupersonen (föräldern), intervjupersonens adress samt barnets födelsedatum. Försäkringskassan skickade urvalslistor till TNS-Sifo i tre omgångar på sammanlagt 6 969 individer. Efter att TNS SIFO telefonnummersatt urvalet fanns 4 856 individer kvar. I urvalsfilen fanns även den personkod som möjliggjorde att det i ett senare skede lägga på variabler från Försäkringskassans register.

Till enkätuppgifterna har data från Försäkringskassans databaser lagts till. Dessa uppgifter rör både intervjupersonen (IP), den andra föräldern och barnet urvalet baseras på. För barnet har uppgifter om kön, ålder, kommun, födelseland och gemensam/enskild vårdnad hämtats. För IP och den andra föräldern har uppgifter om kön, ålder, kommun, utbildning, födelseland, pensionsgrundande inkomst (PGI), sjukpenningsgrundande inkomst (SGI), antal egna barn och vilken förälder som bor på samma adress som barnet hämtats från Försäkringskassans register.

Undersökningen genomfördes med telefonintervjuer från TNS SIFO:s telefoncentral i Göteborg. Ett aviseringsbrev som kort redogjorde för undersökningens syfte skickades till samtliga individer i urvalet som telefonnummersatts innan telefonintervjuerna påbörjades. I brevet fanns också telefonnummer till TNS SIFO och Försäkringskassan för att personer i urvalet skulle kunna nå de ansvariga för undersökningen. Mätperioden var vecka 23–25, 2010.

4.1.1 Svagheter med det valda urvalsförfarandet

Det finns alternativa förfarande att komma fram till en population och ett urval. Alternativt skulle populationen kunna utgå från föräldrar som skiljt sig eller separerat ett särskilt år, barn vars föräldrar ingår i Försäkringskassans system för underhållsstöd eller föräldrar som är ensamstående. Vi bedömer dock att det valda förfarandet skapar ett urval som på bästa sätt kan representera "Särlevande föräldrar". Men vissa svagheter förtjänar ändå att uppmärksammas.

Att populationen avser representera dagens barn till särlevande föräldrar har vissa nackdelar för analyser som avser beskriva utveckling över tid. Variabeln "tid sedan separation" används i dessa analyser och eftersom populationen består av barn som i juni 2010 inte fyllt 18 år gör detta att ett föräldrapar som till exempel separerade 2000 med en 15-årig dotter inte ingår i populationen. Detta barn skulle vid intervjutillfället vara över 18 år och ingår därför inte i populationen. Detta gör att medelåldern på barnen är mycket låg och koncentrerad bland de föräldrar som separerade för länge sedan. I just detta avseende hade det varit bättre att inkludera alla barn oavsett nuvarande ålder.

Barn som har en förälder som inte är känd ingår med anledning av ovanstående förfarande inte i populationen eftersom dessa inte har föräldrar som bor på olika adresser.

Sannolikt finns det en del föräldrar som inte i verkligheten bor där de är skrivna enligt Skatteverket. Det kan röra sig om både relativt nyseparerade föräldrar som fortfarande är skrivna på samma adress och om föräldrar som av olika anledningar är skrivna på olika adresser fast att de i själva verket bor tillsammans.

Omedelbart efter att telefonintervjuerna påbörjats upptäcktes att det uppstått en överteckning. Urvalet baserades på att föräldrarna till ett barn hade olika adressuppgifter (adressuppgifter från Skatteverket). Om den ena föräldern angett till exempel "Sveavägen 1" och den andra uppgett "Sveavägen 1, 3 tr." identifierades dessa som olika adresser av Försäkringskassan och föräldrarna således felaktigt som särlevande. Efter att detta upptäckts gjorde Försäkringskassan en genomgång av urvalet och identifierade 372 individer som sannolikt var felaktigt kategoriserade som särlevande föräldrar. Ett brev som informerade om misstaget skickades till dessa personer. Under intervjuperioden framkom det att ytterligare några individer inte var särlevande föräldrar. Detta kan också ha berott på uppgifterna de lämnat till Skatteverket.

4.1.2 Allmänt om resultatpresentationen

Nedan presenteras resultatet av enkätundersökning. Det empiriska underlaget består av intervjupersonernas svar på enkäten och den data Försäkringskassan lagt till från sina register. Hela enkäten finns i Bilaga 1.

Undersökningens breda syfte och enkätundersökningens omfattning gör att det finns väldigt mycket resultat att presentera. Resultaten är uppdelade i

fem delar. Först beskrivs barnen och de särlevande föräldrarna med deskriptiv statistik. Därefter redovisas deskriptiv statistik och bivariata analyser om barnens boende. Detta följs av ett liknande avsnitt om barnens underhåll. Slutligen presenteras två avsnitt om hur föräldrarna kommit överens om barnets boende och barnets underhåll.

Relativt konsekvent har ”Annat” och ”Vill ej uppge”-svar exkluderats i presentationen av tydlighetsskäl. Därför blir inte summan av procentsatserna 100 alla gånger. Dessa svarstalternativ utgör i de flesta fall mycket små andelar. I ett fåtal tabeller har andelarna ”Annat” och ”Vill ej uppge”-svar varit så pass stora att de inkluderats.

I avsnittet finns även referenser till vad som framkommit i fokusgrupperna när detta har tydlig koppling till resultaten från enkäten. I övrigt presenteras resultaten från fokusgrupperna i ett separat avsnitt.

I resultatredovisningen delas föräldrarna in i fem grupper beroende på hur mycket de svarat att barnet bor hos dem. Det är värt att notera att föräldern kan ha ett syskon till barnet boende hos sig på annat sätt. En förälder kan alltså mycket väl vara boförellder till barnet enkäten frågar om och umgängesförälder till ett av barnets helsyskon. Med tanke på den mängd alternativ som skulle skapas om hänsyn togs till alla barn en förälder kan ha är detta tillvägagångssätt det enda möjliga. Vidare ska inte dessa ”Föräldratyper” ses som nya teoretiska begrepp, dess syfte är endast att begreppssätta olika typer av föräldrar i detta avsnitt med avseende på hur barnet bor.

Barnets boende och ”Föräldertyp”

Svar på frågan ”Hur bor barnet?”	Föräldertyp i resultatredovisningen
Bor bara hos IP	Exklusiv boendeförälder
Bor mest hos IP	Boförälder
Bor ungefär lika	Förälder med växelvist boende
Bor mest hos andra föräldern	Umgängesförälder
Bor bara hos andra föräldern	Frånvarande förälder

IP = Intervjupersonen

4.2 Barnen och föräldrarna

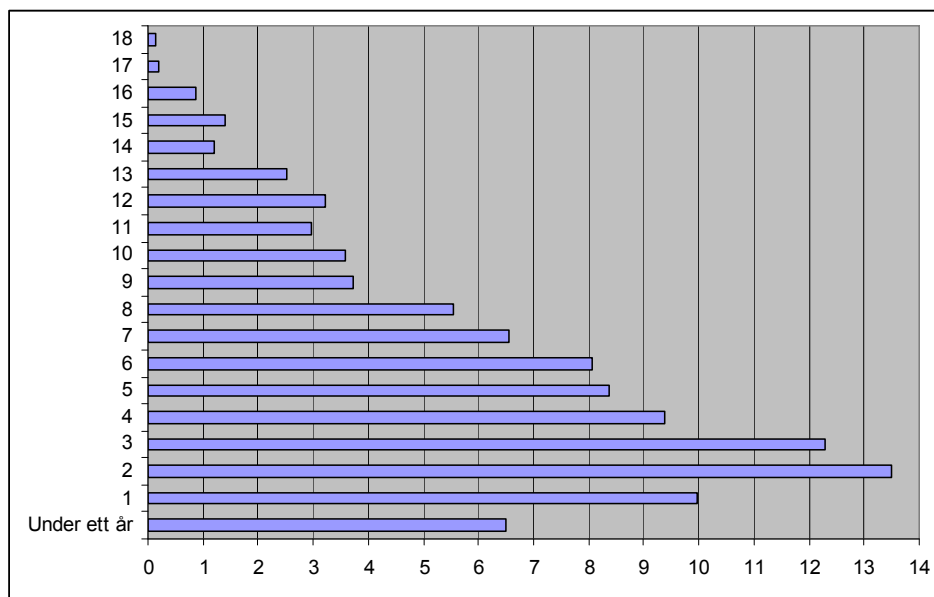
I detta avsnitt beskrivs de barn och föräldrar som ingår i undersökningen deskriptivt.

4.2.1 Barnen

Barnens medelålder, vid intervjutillfället, var strax över elva år och andelarna barn i respektive ålderskohort redovisas i diagrammet i bilaga 2 om bortfall. Eftersom föräldrar, på en aggregerad nivå, separerar då barnen är i olika åldrar uppstår en kumulativ effekt som gör att det finns en stor övervikt äldre barn i populationen ”barn till särlevande föräldrar” och således också i urvalet. Barn som är äldre när föräldrarna separerar finns i populationen under kortare tid och är därför mindre frekventa i populationen.

Av barnen har 42 procent inget helsyskon och 43 procent har ett helsyskon. I urvalet är 48,9 procent av barnen flickor. Barnet var i genomsnitt 5,2 år när föräldrarna separerade. Frekvenserna framgår av diagrammet nedan. Tydligt är att de barnen var unga när föräldrarna separerade. Av barnen har 60 procent föräldrar som separerade när de var fem år eller yngre. Andelarna barn som var relativt unga när föräldrarna när separerade är stora eftersom dessa tillhör populationen (barn till särlevande föräldrar) under längre tid.

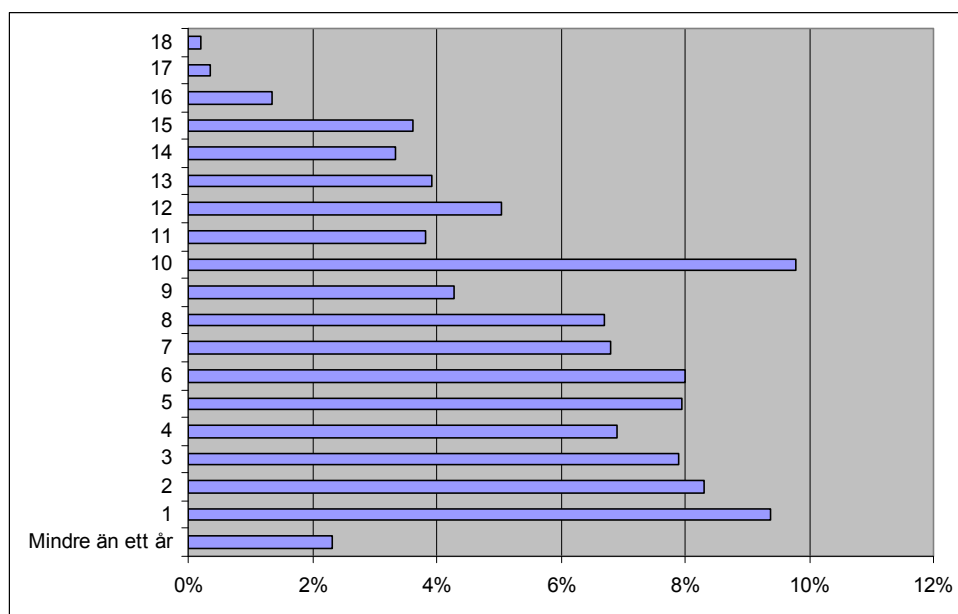
Andelar barn i en viss ålder när föräldrarna separerade

4.2.2 Föräldrarna

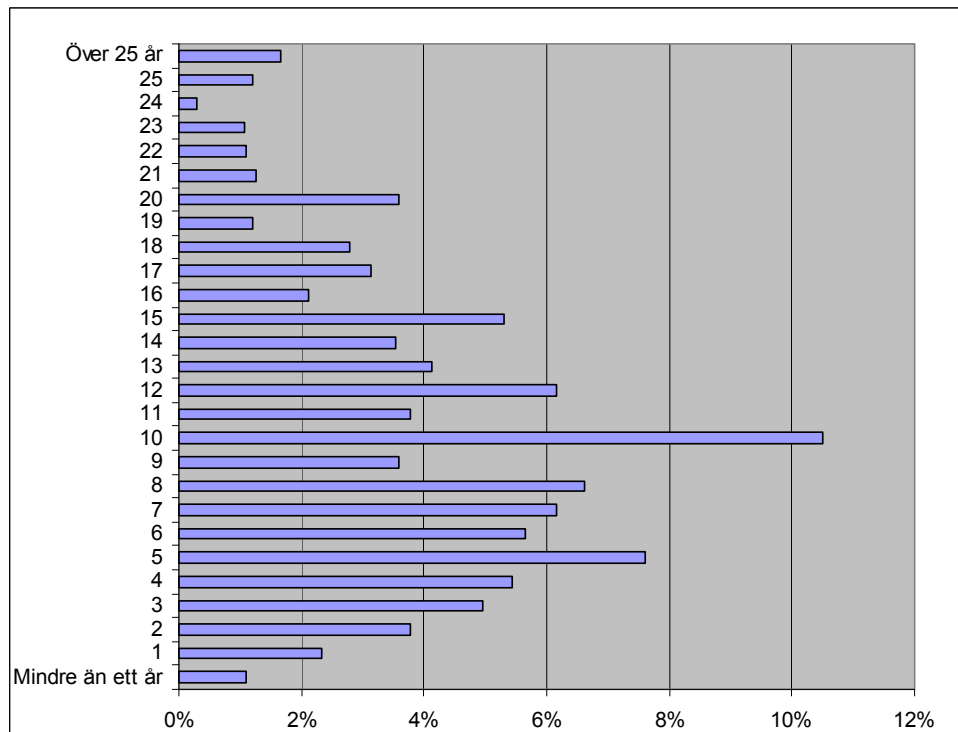
I urvalet är 55,1 procent av de särlevande föräldrarna kvinnor. Detta är en effekt av mäns lägre svarsfrekvens och återspeglar inte helt urvalsramen i vilken 50,7 procent är kvinnor. Inga föräldrapar, varken i urvalsramen eller i urvalet, är av samma kön. Av föräldrarna har 55 procent avklarad gymnasieutbildning, 33 procent högskoleutbildning och resterande har endast utbildning på grundskolenivå. Kvinnorna har klart högre utbildning, 38 procent har högskoleutbildning mot 27 procent för männen. Av föräldrarna uppger 42 procent att de varit gifta med barnets andra förälder och 52 procent att de var samboende men inte gifta, resterande uppger att de inte bott ihop med den andra föräldern. Separationen från den andra föräldern skedde för i genomsnitt 6,9 år sedan. Frekvenserna framgår av diagrammet nedan.

Tid sedan föräldrarna separerade

I genomsnitt uppger föräldrarna att relationen till den andra föräldern varade i 10,4 år. Frekvenserna framgår av diagrammet nedan. Att så många föräldrar svarar ”10 år” och ”20 år” är en effekt av att föräldrarna avrundar.

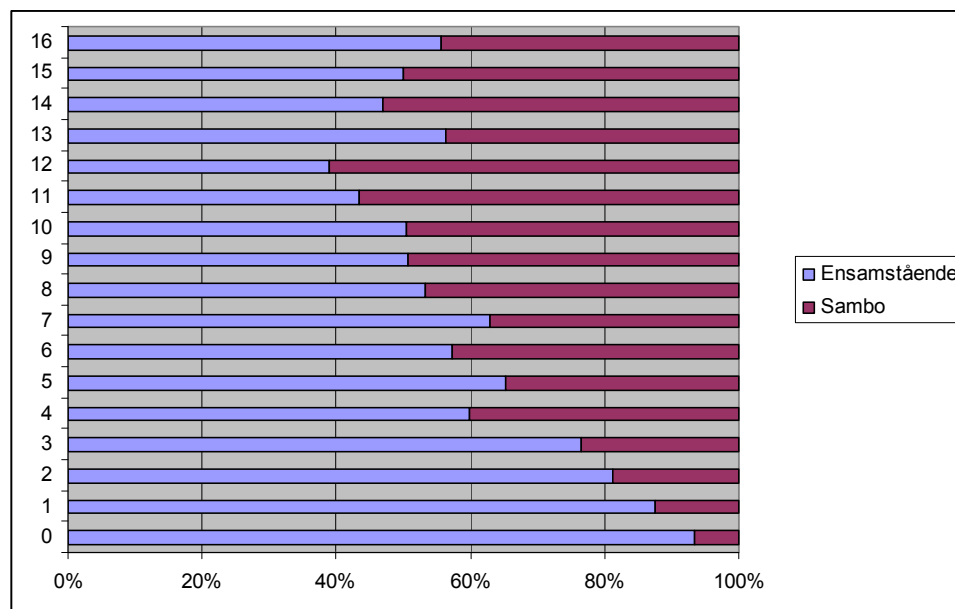
Hur lång var relationen till den andra föräldern?

Totalt uppger 37,7 procent av föräldrarna att de vid intervjutillfället är i en ny samborelation. Denna andel skiljer sig inte signifikant mellan könen. Däremot finns det en stark koppling till hur länge sedan relationen till den andra föräldern tog slut. Andelen föräldrar som nu har någon typ av sambo-relation uppdelat på tid sedan separation redovisas i diagrammet nedan.

Tydligt är att det tar ganska många år, drygt 10, innan en majoritet av de separerade föräldrarna, samtidigt på aggregerad nivå, har en samborelation. I diagrammet nedan visas kopplingen mellan tid sedan separation och nuvarande samborelation.

Tid sedan separation och andelen föräldrar som nu har sambo eller ensamstående

4.3 Barnens boende

Föreliggande undersökning har två områden som sina huvudsakliga fokusområden; barnets boende och barnets underhåll. I detta avsnitt presenteras resultaten som beskriver hur barnen till de särlevande föräldrarna bor.

4.3.1 Hur bor barnen till de separerade föräldrarna?

I enkäten finns två centrala frågor med syfte att fånga hur barnen till de separerade föräldrarna bor. För det första frågas föräldern ”Hur bor barnet? Svartalternativen är ”Bara hos dig”, ”Mest hos dig”, ”Ungefär lika”, ”Mest hos den andra föräldern” och ”Bara hos den andra föräldern”. I delar av resultatredovisningen slås ”Bara hos dig” och ”Bara hos den andra föräldern” samman till ”Bara hos den ena” och på samma sätt slås ”Mest hos dig” och ”Mest hos den andra föräldern” samman till ”Mest hos den ena”.

För det andra ombeds föräldrarna svara på frågan ”Uppskattningsvis, hur många dagar per månad bor barnet hos dig?” utan färdiga svartalternativ. I tabellen nedan redovisa föräldrarnas svar på frågor om hur barnet bor uppdelat på pappor och mammor.

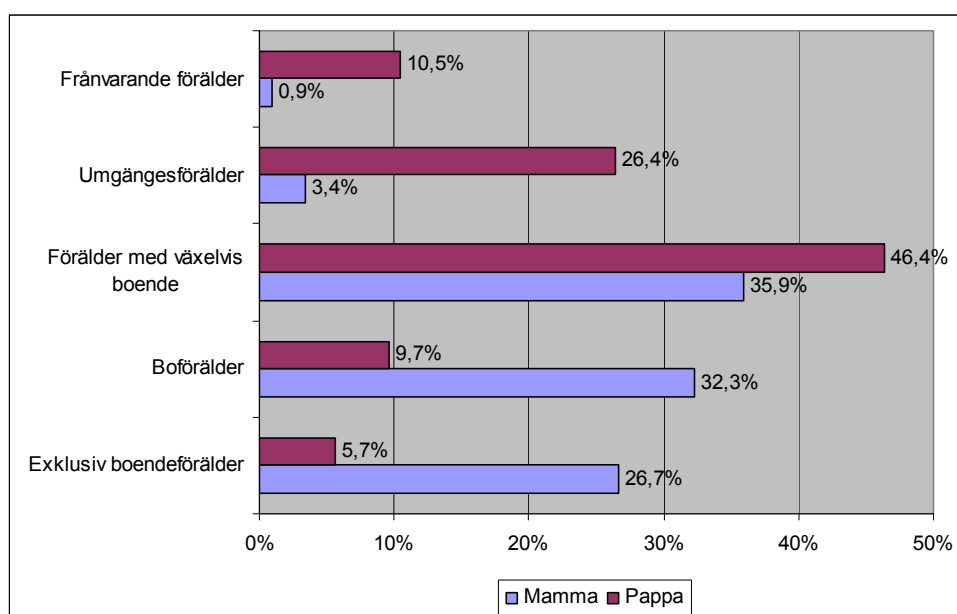
Barnets boende enligt intervjupersonen, uppdelat på mammor och pappor

	4 Bor barnet					
	Bara hos dig	Mest hos dig	Ungefär lika	Mest hos den andra föräldern	Bara hos den andra föräldern	Annat
Mamma	26,7	32,3	35,9	3,4	0,9	0,7
Pappa	5,7	9,7	46,4	26,4	10,5	1,3
Totalt	17,2	22,1	40,6	13,7	5,2	1,0

Signifikant skillnad på minst 99,9-procentnivå enligt X²-test.

I diagrammet nedan redovisas siffrorna enligt ovanstående tabell grafiskt.

Koppling mellan kön och hur mycket man påstår sig ha barnet boende hos sig. Exklusive "Annat" och "Vill ej uppge"-svar

Baserat på svaren i tabellen kan man se att den enskilt vanligaste boendeformen för barn till separerade föräldrar är att det bor ungefär lika mycket hos vardera föräldern. Växelvist boende är dock inte vanligare än de andra boendeformerna tillsammans. Det är fortfarande vanligare att en förälder har huvudansvaret för ett barns boende enligt dessa fem kategorier.

Det är sannolikt så att svarsalternativens exakta formuleringar i relativt stor omfattning påverkar dess inbördes storleksrelationer. Andra undersökningar (se t.ex. SCB:s Undersökningar av levnadsförhållanden, ULF) har använt andra formuleringar och fått andelar som i relativt stor utsträckning avviker från siffrorna som presenteras här. I ULF-undersökningarna finns t.ex. mittenalternativet "Bor växelvist lika mycket hos båda föräldrar". Vårt mittenalternativ "Ungefär lika" är mer inkluderande och detta kan mycket väl förklara varför andelarna med växelvist boende i denna undersökning är större än i ULF-undersökningarna.

Det exakta antalet dagar barnet ska spendera hos respektive förälder för att den svarande föräldern ska uppge ett visst alternativ i tabellen ovan är inte givet. Men det tycks ändå som att antalet dagar inom respektive kategori är

väldigt koncentrerade. Av föräldrarna som uppger att barnet bor ”Ungefär lika” uppger 82,1 procent att barnet bor hos dem 15 dagar per månad. I intervallet 14–16 dagar finns 93,7 procent och i intervallet 12–18 fins 97,8 procent.

Mammorna och papporna har olika uppfattningar om hur barnen bor. Om man antar att den sanna siffran ligger någonstans mellan mammornas och pappornas olika svar så omfattar det växelvisa boendet någonstans mellan 35,9 och 46,4 procent av alla barn till särlevande föräldrar. Andelen barn för vilka mamman har huvudansvaret ligger enligt samma princip någonstans mellan 42,8 och 53,1 procent enligt tabellen nedan. Spannen i skattningarna blir stora eftersom mammors och pappors svar skiljer sig så mycket från varandra. Intervallen i tabellen nedan är alltså inte statistiska konfidensintervall utan intervallet mellan mammornas och pappornas svar angående barnets boende. De 95-procentiga konfidensintervallen runt hela urvalets proportioner är mycket mindre än skillnaderna mellan mammornas och pappornas svar.

Skattningar av barnets boende hos mamma eller pappa baserat på ovanstående tabell. Andelar i radprocent

	Låg skattning	Hög skattning	Låg skattning	Hög skattning
Bara hos mamma	10,5	26,7	42,8	53,1
Mest hos mamma	32,3	26,4		
Ungefär lika	35,9	46,4		
Mest hos pappa	3,4	9,7	4,3	15,4
Bara hos pappa	0,9	5,7		

I tabellen nedan har resultatet från SCB:s ULF-undersökningar sammanställts för att i så hög grad som möjligt kunna jämföras med resultaten från föreliggande undersökning. Även om svarsalternativen inte är exakt lika så finns ändå skillnader som är mycket stora. Särskilt stor är skillnaden för barn som bor ”Enbart” eller ”Bara” hos mamma. Enligt SCB:s undersökning är dessa 58,8 procent av barnen till särlevande föräldrar och motsvarande siffra i föreliggande undersökning ligger i intervallet 10,5 och 26,7 procent baserat på mammornas och pappornas svar. Andelen barn med växelvist boende är drygt hälften så stor enligt SCB:s siffror.

Barn till särlevande föräldrar enligt SCB:s ULF-undersökningarna 2006–2009. Boende i fem kategorier och andelar i procent

Barn boende enligt ULF-undersökningarna	Andelar i %
Bor enbart med mamma	58,8
Bor mest med mamma, lite med pappa	4,9
Bor växelvist lika mycket med båda föräldrar	22,3
Bor mest med pappa, Lite med mamma	2,9
Bor enbart med pappa	11,1

Resultaten ovan om barnens boende kan också jämföras med Försäkringskassans registeruppgifter om underhållsstödet. Det finns enligt detta register

247 774 (månadsmedelvärde för 2010 för barn upp till 21 år, månadsmedelvärde för barn som inte fyllt 18 år är 206 962) barn som får underhållsstöd. Av dessa får 19 979 barn ”underhållsstöd vid växelvist boende” vilket skulle kunna indikera att cirka 8,1 procent av barnen i underhållsstödet bor växelvis. Den grupp föräldrar som i enkäten uppgett att underhållet går via Försäkringskassan och uppgett att de har barnet boende växelvis kan jämföras med de föräldrar som har ”underhållsstöd vid växelvist boende” i underhållsstödet. I tabellen nedan visas kopplingen mellan typ av underhåll och barnets boende från enkätundersökningen. Mycket tydligt är att boendet för barnen till föräldrarna som uppger att de är i underhållsstödet i mycket hög grad avviker från hela urvalets fördelning. Endast 4,5 procent av dessa barn uppges bo växelvis. Det går alltså inte översätta andelen med ”underhållsstöd vid växelvist boende” i underhållsstödet till andelen av barn till särlevande föräldrar som bor växelvis.

Kopplingen mellan typ av underhåll och barnets boende. Radprocent och antal i respektive underhållskategori

	Bara hos den ena	Mest hos den ena	Ungefär lika	Antal
Underhållsbidrag	28,2 %	57,5 %	12,9 %	638
Underhållsstöd	48,0 %	47,1 %	4,5 %	446
Inget underhåll	6,0 %	15,4 %	77,5 %	917
Totalt	22,4 %	35,9 %	40,6 %	2001

Signifikant skillnad på minst 99,9-procentnivå enligt χ^2 -test.

Den relativt låga andelen föräldrar som uppgett att underhållstransfereringen går via Försäkringskassan, och därmed ingår i underhållsstödet, tyder på att föräldrar i underhållsstödet är underrepresenterade i undersökningen. Andelen barn till särlevande föräldrar som får underhållsstöd är (baserat på ca 494 000 barn till särlevande föräldrar i Sverige år 2010 och 206 962 barn i underhållsstödet som inte fyllt 18 år) 41,9 procent. I föreliggande undersökning uppger endast 22,2 procent av föräldrarna att de ingår systemet för underhållsstöd. De båda populationerna är dock inte identiska och andelarna kan därför inte helt jämföras. Mycket troligt är i alla fall att föräldrar som får eller tar emot underhållsstöd är underrepresenterade i undersökningen. Eftersom växelvist boende är så ovanligt i denna underrepresenterade grupp kan detta betyda att andelen barn med växelvist boende överskattats i föreliggande undersökningen. Men det får inte glömmas att föräldrarnas kunskaper om underhållsstöd och underhållsbidrag överlag verkar mycket låga. Det innebär att i det här fallet att egenrapporterade uppgifter inte alltid stämmer överens med registeruppgifter rörande underhåll.

Folkhälsoinstitutet (FHI) har gjort totalundersökningar av barn i årskurs 6 och 9. I undersökningen ingår 172 298 barn. Av dessa barn uppger 52 581 barn att deras föräldrar inte bor tillsammans, det motsvarar 30,5 procent av barnen. Av dessa 52 581 barn till särlevande föräldrar uppger 33,5 procent att de bor ungefär lika mycket hos mamma och pappa, se tabell nedan.

Hur bor barnen till särlevande föräldrar i årskurs 6 och 9, barnens egna uppgifter från FHI:s totalundersökning

Barn till särlevande föräldrar i årskurs 6 och 9.	Antal	Andelar
Ja, bara med mamma	18313	34,8 %
För det mesta ihop med mamma, pappa ibland	10740	20,4 %
Ungefär lika mycket hos mamma och pappa	17600	33,5 %
För det mesta ihop med pappa, mamma ibland	2291	4,4 %
Ja, bara med pappa	3637	6,9 %
Totalt	52581	100,0 %

Dessa uppgifter från FHI är sannolikt de mest tillförlitliga gällande hur barn till särlevande föräldrar bor. Nackdelen är barnens åldrar i årskurs 6 och 9 inte kan antas vara representativa för hela gruppen barn till särlevande föräldrar.

Föräldrar som inte är födda i Sverige avviker något från svenskfödda föräldrar. Växelvist boende är mindre vanligt bland utlandsfödda föräldrar och exklusiva boendeföräldrar är vanligare. De utlandsfödda föräldrarnas lägre svarsfrekvens gör skattningarna för denna grupp osäkrare. Andelarna i respektive boendekategori uppdelat på intervjupersonens födelse-land presenteras i tabellen nedan.

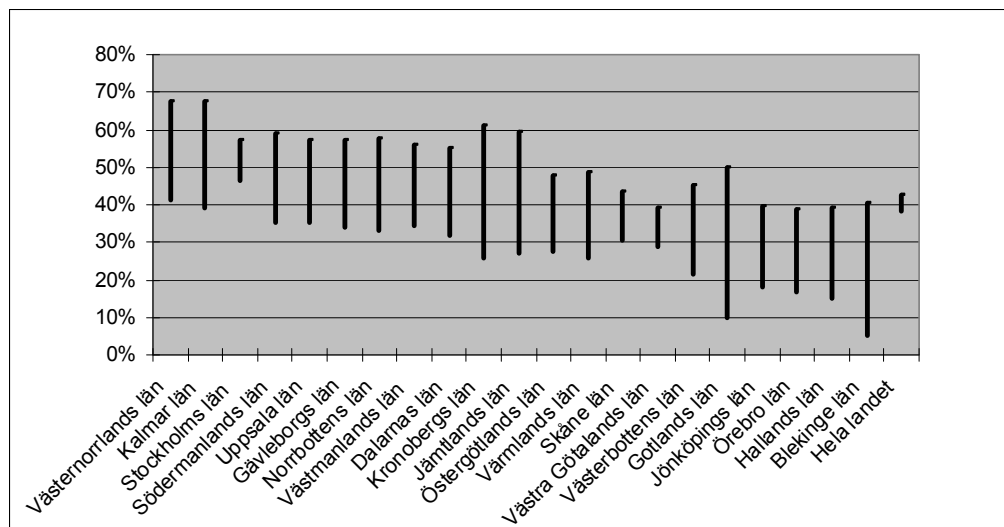
Kopplingen mellan IP:s födelse-land och barnets boende. Radprocent och antal i respektive kategori

	Bara hos den ena	Mest hos den ena	Ungefär lika	Antal
Sverige	21,5 %	35,7 %	41,8 %	1817
Utomlands	32,1 %	38,0 %	29,3 %	184

Signifikant skillnad på minst 99-procentnivå enligt χ^2 -test.

Andelen barn med växelvist boende varierar också över län. I diagrammet nedan redovisas andelen barn med växelvist boende rangordnat från hög till låg andel i procent. De 95-procentiga konfidensintervallen visar dock att de flesta länen är svåra att statistiskt särskilja från varandra. När det gäller de tre stora länen, Stockholm, Västra Götaland och Skåne, är det dock tydligt att andelen barn med växelvist boende är störst i Stockholm. Längst till höger i diagrammet visas hela landets andel barn med växelvist boende med 95-procentigt konfidensintervall.

Andelen barn med växelvist boende, uppdelat på i vilket län intervjupersonen är folkbokförd, med 95-procentigt konfidensintervall

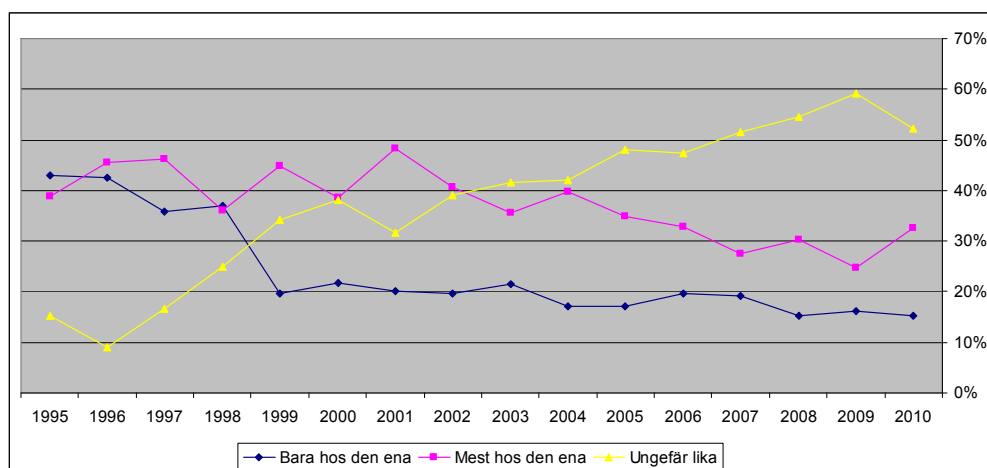

Den stora skillnaden mellan mammors och pappors svar finns det sannolikt tre förklaringar till. För det första kan det vara så att de pappor som svarat i större utsträckning är de som har sina barn boende hos sig i större utsträckning än de pappor som inte svarat (viktning baserat på kör är därför sannolikt inte lämpligt). För det andra kan papporna ha en generösare avgränsning av svarsalternativet ”Ungefär lika” och för det tredje kan de överskatta sin tid med barnen i relation till mammorna. Vilken förklaring som eventuellt väger tyngst är här inte möjligt att utröna, inte heller är det möjligt att värdera om mammornas eller pappornas svar ligger närmast ”sanningen”. Fortsättningsvis baseras därför på alla föräldrarnas svar om boende utan någon värdering av vilkas svar som bäst beskriver verkligheten.

4.3.2 Barn boende över tid

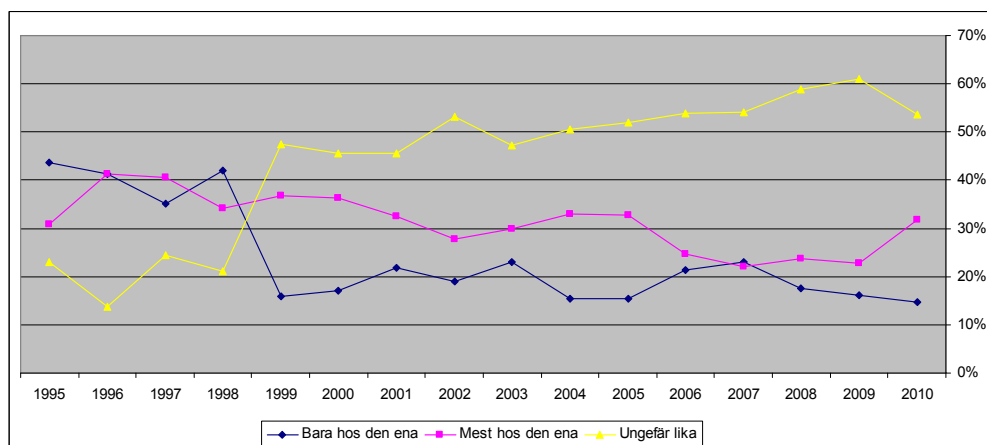
Baserat på alla föräldrars svar bor totalt 40,6 procent av barnen ungefär lika mycket hos vardera föräldern. Denna typ av boendearrangemang har ökat kraftigt på senare år. I diagrammet nedan visas hur de tre breda kategorierna av boendearrangemang utvecklats över tid. Den stora förändringen ligger i att gruppen ”Ungefär lika” ökat mycket kraftigt. Barn till par som separerade för 15 år sedan bor i mycket liten, drygt tio procent, utsträckning ”ungefär lika”. Barn till föräldrar som helt nyligen (noll till tre år sedan) separerat bor å andra sidan i mycket hög grad ”Ungefär lika”. Detta arrangemang har alltså på 15 år gått från att vara en relativt ovanlig lösning till att nu vara den klart vanligaste. Bland föräldrar som separerade 2007 eller senare är det växelvisa boendet större än övriga alternativ tillsammans. Av samtliga 397 föräldrar som uppgett att de separerat för två år sedan eller mindre har 224 uppgett att barnet bor ungefär lika mycket hos vardera föräldern. Det motsvarar 56,4 procent. Denna utveckling övertid presenteras i diagrammet nedan.

Barnets boendearrangemang och årtalet för separationen. Alla barn

Diagrammet ovan har dock en alternativ tolkning som gör det svårare att dra slutsatser om vilka lösningar som varit frekventa bland par som separerat ett visst år. Det kan vara så att barnens boende förändrats efter den första överenskommelsen i samband med separationen. Den ökande trenden ”ungefär lika” kan alltså delvis vara en effekt av att barn till separerade föräldrar överger detta boendearrangemang när barnen blir äldre. För att utesluta denna möjliga tolkning har det i diagrammet nedan endast inkluderats barn där intervjupersonen angett att barnets boende inte förändrats sedan separationen. Färre fall ingår då i det empiriska underlaget. Detta gör slumpfelen större och därmed tidsserierna lite ”hoppigare” men visar ändå tydligt på samma trend och samma storleksordning.

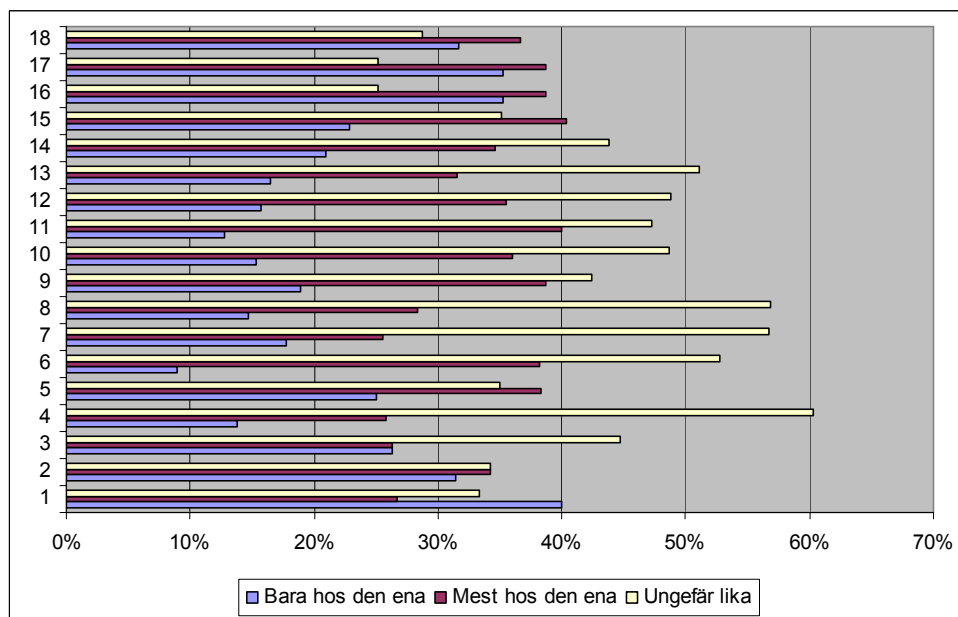
Barnets boendearrangemang och årtalet för separationen. Barn till föräldrar som uppgett att barnets boende inte förändrats sedan separationen

Mammornas och pappornas olika svar och ett större bortfall bland föräldrar med underhållsstöd gör det svårt att ange en exakt andel barn med växelvist boende. Det är dock möjligt att konstatera att det växelvisa boendet ökat mycket kraftigt på senare år. Även andelen barn som bor hos bara en förälder har förändrats snabbt och kraftigt. Med tanke på den snabba förändringen över tid blir statistiska uppgifter om barns boende snabbt inaktuella.

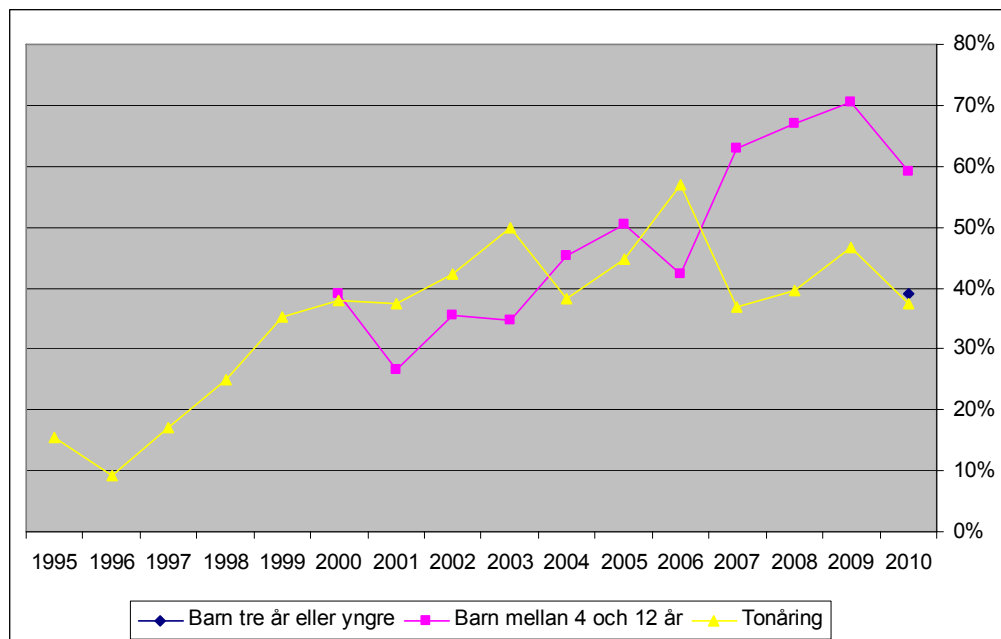
Barnets boende varierar också kraftigt beroende på hur gammalt barnet är. Det växelvisa boendet är den vanligaste boendeformen för barn mellan 3 och 14 år. För barnen över 14 år är det vanligast att barnet bor mest hos den ena föräldern. Att barnet bara bor hos den ena föräldern har ett tydligt U-format samband med barnets ålder och är vanligast bland de äldsta och allra yngsta barnen. I diagrammet nedan visas boendekategoriernas andelar i procent uppdelat på barnets ålder.

Barnets ålder och nuvarande boendearrangemang

Med anledning av att både barnets ålder och tid sedan separationen påverkar hur barnet bor så behövs en analys som tar hänsyn till barnets ålder och tid sedan separationen samtidigt. I diagrammet nedan har barnen därför delats in i tre grupper (tre år eller yngre, mellan fyra och tolv år och tonåringar). Linjerna i diagrammet nedan beskriver hur stor andel som bor växelvist beroende på året för föräldrarnas separation (för barnen tre år eller yngre går det inte att se några förändringar över tid just på grund av att de är så unga, dessa barn har därför slagits ihop och redovisas i diagrammen som en punkt strax under 40 procentsträcket). Den slumpvisa variationen mellan årtalen blir större eftersom barnen delats in i tre mindre grupper och därför hoppar linjerna mer. Trenden att allt fler barn bor växelvist efter en separation är dock fortfarande tydlig. För barnen mellan fyra och tolv år har andelen på tio år ökat från någonstans runt 30–40 procent till uppemot 70 procent. För barnen som nu är tonåringar har andelen med växelvist boende gått från under 20 procent till uppemot 50 procent.

Andel barn med växelvist boende uppdelat på barnets nuvarande ålderskategori och året för föräldrarnas separation

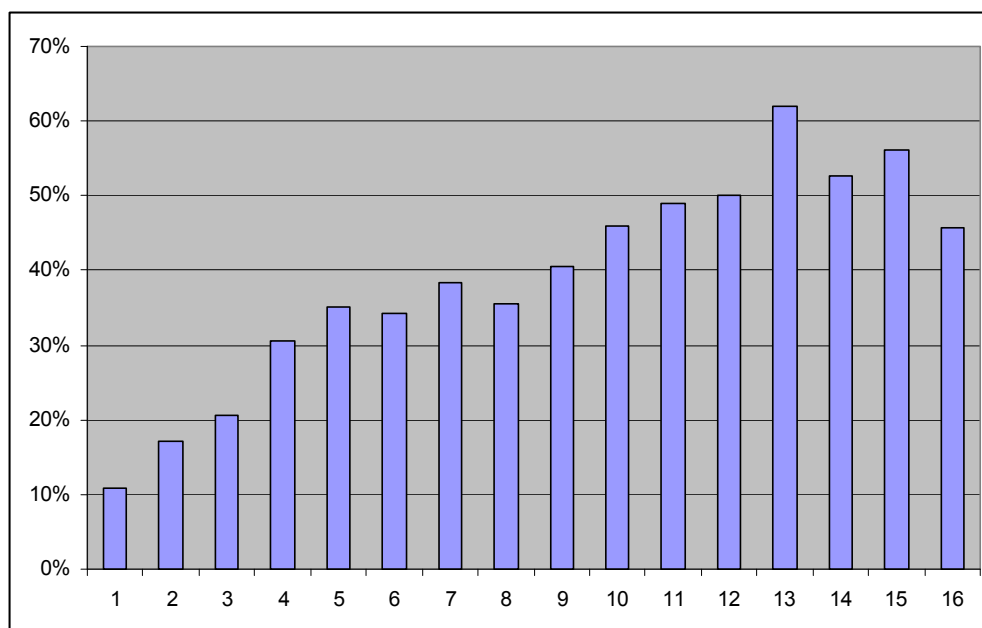
Det är också viktigt att komma ihåg att barnens boende inte är ett statistiskt tillstånd. Föräldrarna frågades i enkäten om huruvida barnets boende förändrats någon gång sedan separationen. Totalt uppger 37,5 procent att barnets boende har förändrats sedan separationen, se tabell nedan.

Andelen barn vars boende har förändrats sedan föräldrarna separerat

Har barnets boende förändrats?	Procent
Ja, barnet bor mer hos IP nu	16,5
Ja, barnet bor mindre hos IP nu	10,9
Ja, annan förändring	10,0
Nej	62,5

Naturligtvis ökar andelen barn vars boende förändrats ju längre tid som gått sedan föräldrarna separerat. I diagrammet nedan visas andelen barn vars boendearrangemang förändrats uppdelat på antal år sedan föräldrarnas separation. Grovt sätt kan man säga att sannolikheten för att barnets boendearrangemang ska ha förändrats är cirka 50 procent om det var över tolv år sedan föräldrarna separerade.

Andel föräldrar som uppger att barnets boende förändrats någon gång sedan separationen uppdelat på antal år sedan separationen

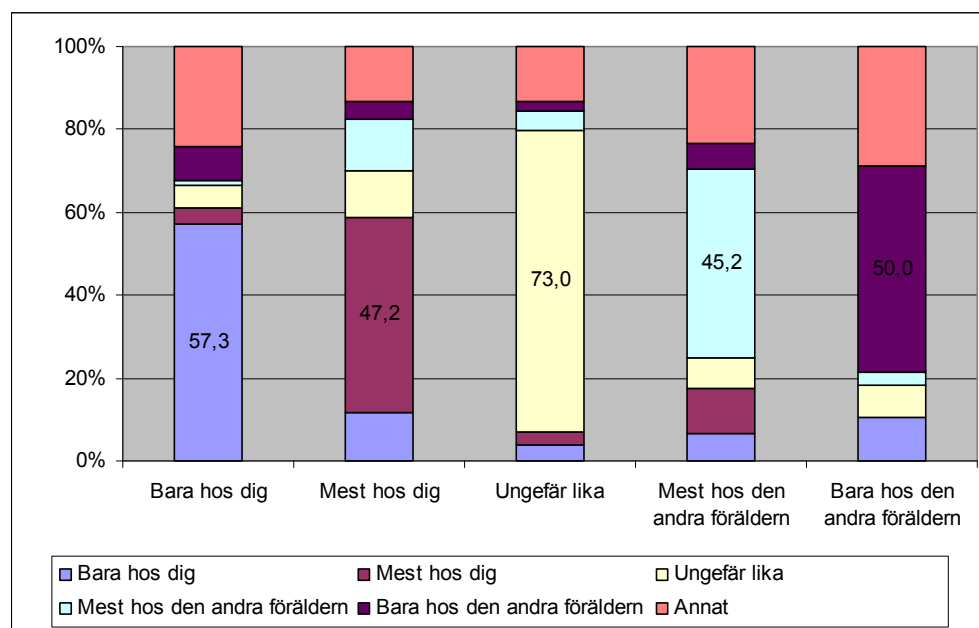
4.3.3 Hur bor barnets helsyskon?

Det är viktigt att komma ihåg att föräldrarna klassificeras med avseende på det slumpvisa och bestämda barn undersökningen gäller. En förälder kan mycket väl vara boförälder till ett barn och frånvarande förälder till ett av barnets helsyskon. För att undersöka hur vanligt förekommande det är att föräldrarna bor olika mycket med barn som är helsyskon med varandra redovisas nedan hur vanligt det är att barnet och dess yngsta helsyskon har olika boendearrangemang. Det har redan konstaterats att de tre olika boendearrangemang är olika vanliga för barn i olika åldrar. Ett barn kan t.ex. bo växelvist fram till femtonårsåldern för att sedan bo hos huvudsakligen en förälder. Många föräldrar i fokusgrupperna uppgav att äldre barn i hög grad påverkar sitt eget boende och att de när de bli äldre tröttnar på att bo växelvist. Det är också tänkbart att vissa separerade föräldrar med flera gemensamma barn delar ansvaret för barnen på ett sådant sätt att barnen bor bara eller mest hos olika föräldrar. Ett delat ansvar för barnens boende behöver alltså inte bestå i att varje enskilt barn bor växelvist. Därför är det en rimlig hypotes att en del barn inte har samma boendearrangemang som sina eventuella helsyskon. Dessa arrangemang påverkar också om och hur underhåll betalas.

I diagrammet nedan visas hur barnet bor i förhållande till sitt yngsta helsyskon (som alltså kan vara äldre än barnet själv om barnet själv är yngst bland sina helsyskon). 1161 av föräldrarna uppger att barnet har ett eller flera helsyskon. Stapeln längst till vänster visar t.ex. att om barnet bor endast hos intervjupersonen så är sannolikheten att barnets yngsta helsyskon har samma boendearrangemang 57,3 procent. Om barnet bor ungefär lika är sannolikheten 73 procent att dess yngsta helsyskon bor på samma sätt. Tydligt är att det finns en stark och signifikant koppling mellan barnens boendearrangemang. Barnet och dess yngsta helsyskon tenderar att bo på samma sätt. Men det finns också många föräldrar som organiserat barnens

boende på olika sätt. Kategorin ”Annat” innehåller huvudsakligen barn över 18 år som sannolikt inte längre bor hos någon av föräldrarna. Om man exkluderar ”Annat-svaren” så har barnet och dess yngsta helsyskon samma boendearrangemang i 72,7 procent av fallen.

Barnets boendearrangemang i förhållande till barnets yngsta helsyskon. Barnets boende på x-axeln, helsyskonets boende visas i andelar av staplarnas höjd

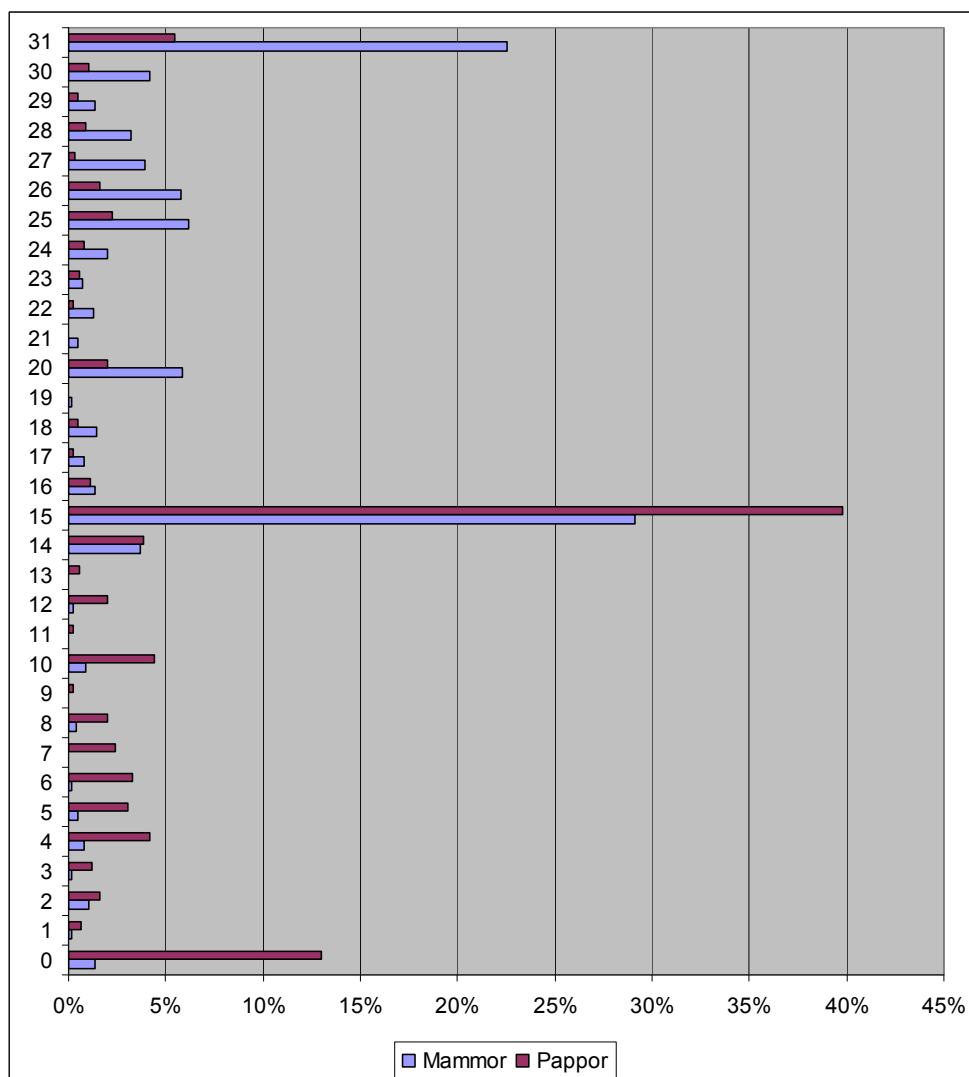

Signifikant skillnad på minst 99,9-procentnivå enligt X²-test.

4.3.4 Hur många dagar bor barnet hos respektive förälder?

Den andra frågan om barnets boende (antal dagar per månad) stämmer väl överens med den första frågan som presenterats ovan. Även på denna fråga svarar mammor och pappor på ett sätt som inte helt stämmer överens. Och förklaringarna till skillnaderna är sannolikt samma som de som diskuterades i anknytning till den andra frågan om barnets boende ovan. I genomsnitt uppger papporna att barnet bor hos dem i 12,8 dagar per månad och mammorna uppger att barnet bor hos dem i 21,6 dagar per månad. Andelarna framgår av diagrammet nedan.

Manliga och kvinnliga intervjupersoners svar på frågan om hur mycket barnet bor hos dem

Av de föräldrar som svarat att barnet bor ungefär lika mycket hos vardera föräldern har 94 procent uppgett att barnet bor hos dem mellan 14 och 16 dagar per månad. Detta betyder att överensstämmelsen mellan de båda boendefrågorna är hög.

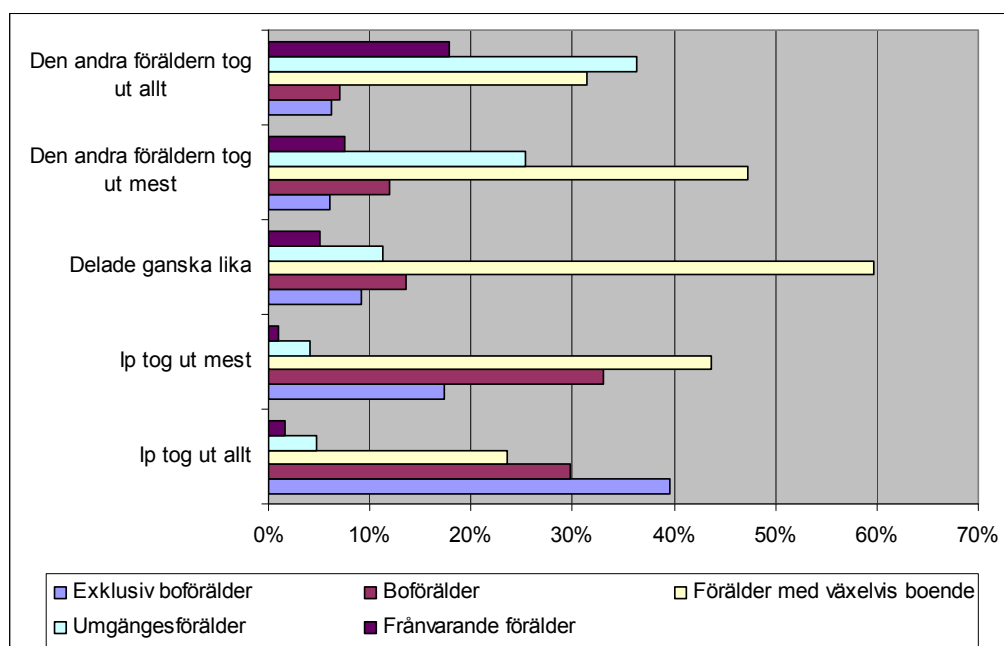
4.3.5 Vad påverkar barnets boendearrangemang?

Även om många föräldrar säkerligen uppfattar att man beslutat om barnets boende utifrån unika individuella omständigheter, är det så att beslutet om barnets boende i hög grad korrelerar med föräldrarnas statistiskt observerbara egenskaper. I nedanstående avsnitt beskrivs hur föräldrarnas föräldrapenninguttag, utbildning och avståndet mellan deras bostäder samvarierar med hur barnet nu bor.

I enkäten har föräldrarna fått frågan om hur de delade barnets föräldrapenning. Hypotesen är att ett tidigt jämställt ansvar (jämställt uttag av föräldrapenningen får vara en proxyvariabel för detta) för barnet leder till att föräldrarna i en senare eventuell separation också väljer att i högre utsträckning välja ett boendearrangemang för barnet där ansvaret är jämnare för-

delat, t.ex. växelvist boende. I diagrammet nedan visas t.ex. att de som delade föräldrapereningen ”ganska lika” också i mycket högre grad, nästan 60 procent, valt växelvist boende för barnet då de separerat. Om intervju-personen ensam tagit ut all föräldraperening så är andel med växelvist boende bara strax över 20 procent och sannolikheten att föräldern blir exklusiv förälder nästan 40 procent. Sannolikt förklaras en stor del av denna samvariation av bakomliggande variabler. Föräldrar som i särskilt hög grad generellt värdesätter ett jämnare ansvar för barnen har sannolikt både tagit ut föräldrapereningen relativt lika och fördelat ansvaret för barnens boende lika i de fall föräldrarna separerat.

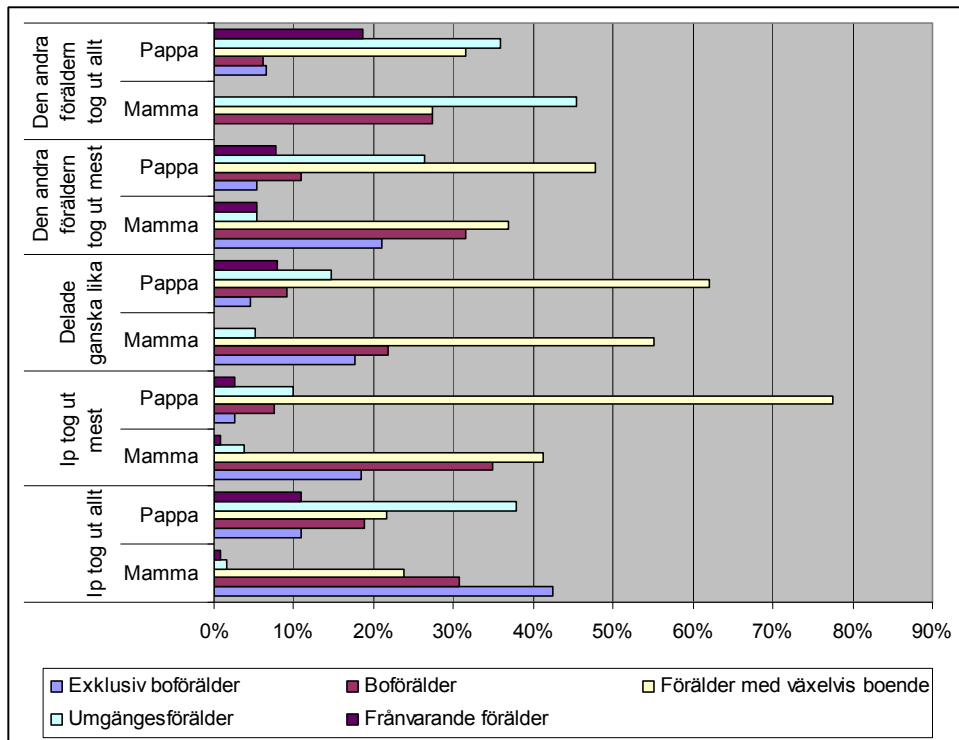
Hur föräldrapereningen delades enligt IP och barnets nuvarande boende

Signifikant skillnad på minst 99,9-procentnivå enligt X^2 -test.

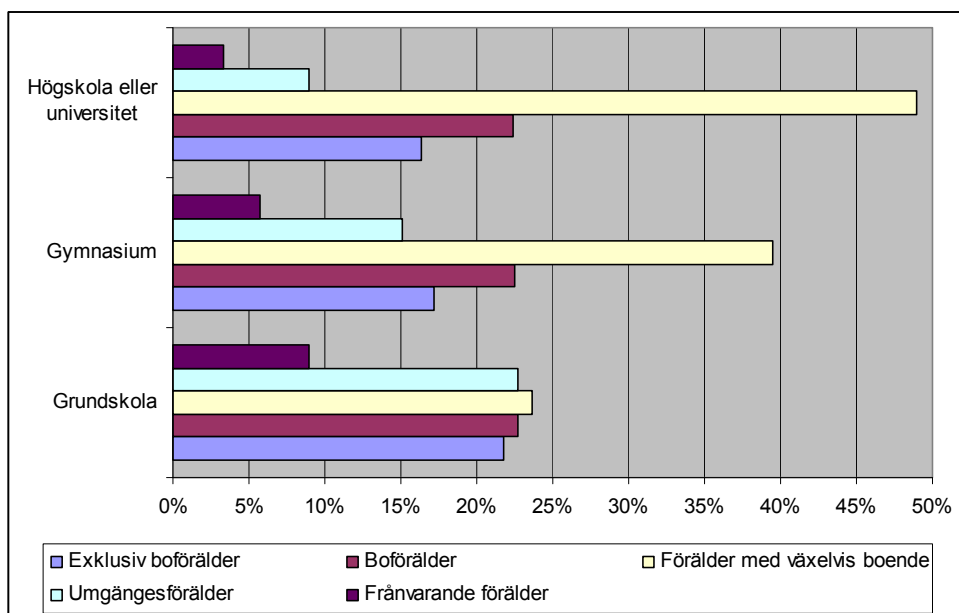
I nedanstående diagram visas samma som ovanstående fast uppdelat på mammor och pappor. Det bör noteras att felmarginalerna runt de ovanligare kombinationerna är stora. Pappor som tagit ut all föräldraperening är väldigt få och därför blir skattningen för denna, och andra väldigt små grupper, mycket stora. Sambandet från ovanstående diagram kvarstår dock. Mammor som tog ut all föräldraperening blir i händelse av en separation exklusiv boförälder i över 40 procent av fallen. Även när det kontrolleras för föräldrarnas kön finns således en tydlig koppling mellan jämställt uttag av föräldraperening och ett jämnare ansvar för barnets boende efter en separation.

**Koppling mellan föräldrapenninguttag barnets boende uppdelat på kön.
(Annat och vet ej svar exkluderade)**

Föräldrar med olika utbildningsbakgrund väljer i hög grad olika boende-arrangemang för barnen i samband med separation. Föräldrar med grundskoleutbildning har barnen växelvist i bara 23 procent av fallen. Motsvarande siffra för föräldrar med högskoleutbildning är cirka 48 procent. Personer med högskoleutbildning är i mycket låg utsträckning frånvarande föräldrar.

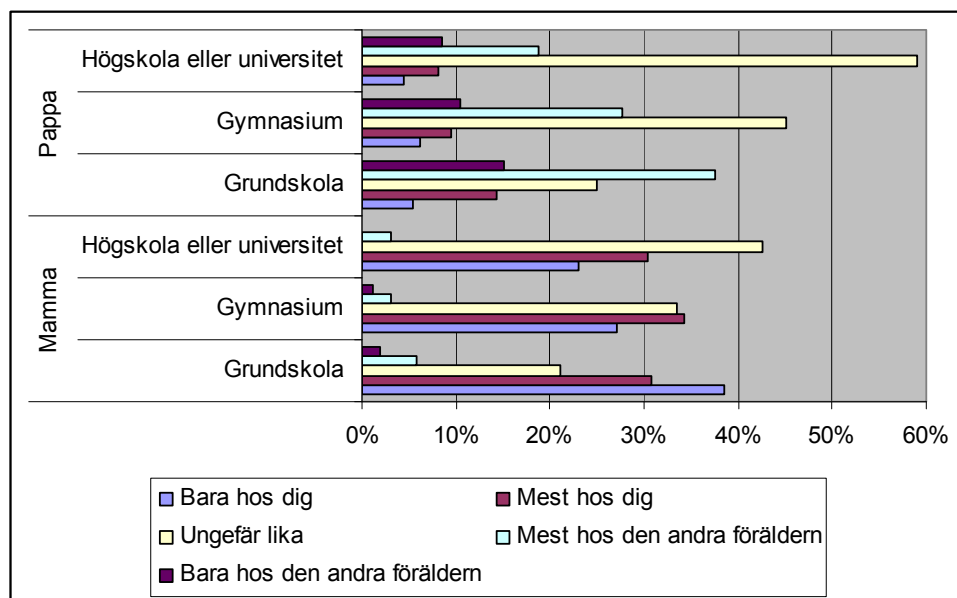
Intervjupersonens högsta avslutade utbildning och andelar av dessa som nu anger att de tillhör respektive föräldrakategori

Signifikant skillnad på minst 99,9-procentnivå enligt X²-test.

I nedanstående diagram visas koppling mellan utbildning och barnets boende uppdelat på föräldrarnas kön. Särskilt tydligt är att pappor med högre utbildning i mycket hög grad uppger sig ha barnet boende ungefär lika (59 procent) och att mammor med låg utbildning i mycket hög grad uppger sig ensamt ansvar för barnets boende (38 procent). I ingen av de sex grupperna ligger andelen med växelvist boende under 20 procent.

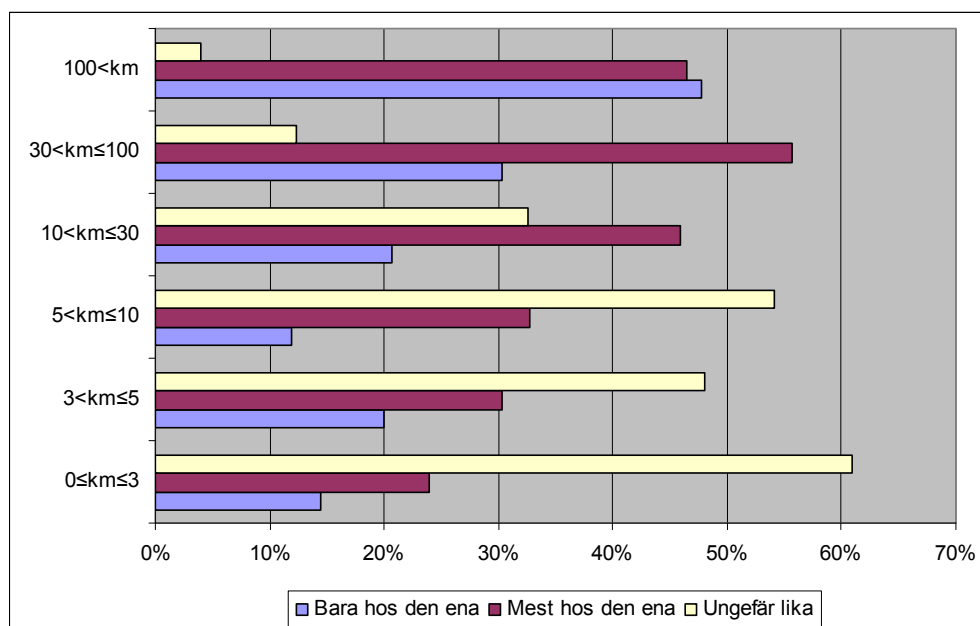
Intervjupersonens högsta avslutade utbildning och andelar av dessa som nu anger att de tillhör respektive föräldrakategori uppdelat på kön

Signifikant skillnad på minst 95-procentnivå enligt X^2 -test.

Naturligtvis är det så att föräldrar som bor nära varandra i större utsträckning har möjlighet att fördela barnets boende jämt mellan sig. Diagrammet nedan visar kopplingen mellan avståndet mellan föräldrarnas bostäder och hur barnet bor. Om det är under 3 km mellan föräldrarnas bostäder bor över 60 procent av barnen växelvist. Om det är över 100 km mellan föräldrarnas bostäder är motsvarande siffra under fem procent. Sambanden har, som många andra bivariata samband, ingen självklar kausal riktning. Självklart är det i många fall så att föräldrapar som bestämt sig för att fördela barnets boende jämt också bestämmer sig för att bo i samma område för att göra det växelvisa boendet praktiskt genomförbart.

Barnets boende relaterat till avstånden mellan de separerade föräldrarnas bostäder

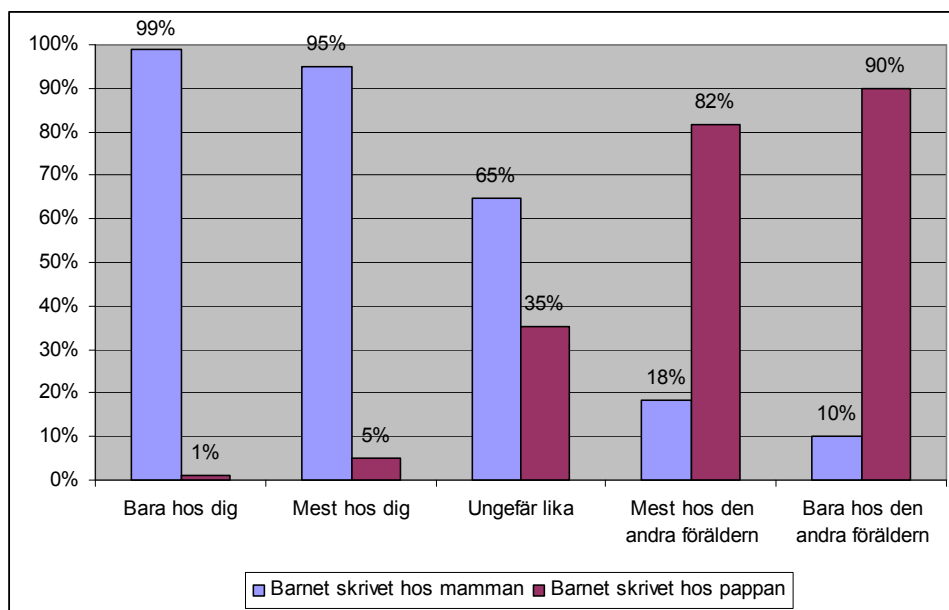
Vidare bestämmer samhällets struktur, regler och rådande normer i hög grad hur barns boende efter en separation arrangeras och vem som tar det huvudsakliga ansvaret för barnet. Denna typ av förklaringar, och dess förklaringskraft, är dock inte möjligt att analysera i denna typ av undersökning eftersom alla föräldrar i Sverige får antas omfattas av samma samhälleliga strukturer, regler och normer. Effekterna blir därför inte möjliga att analysera. En intervjupersons öppna svar "Samhällets struktur" på frågan "Vilken faktor påverkade mest beslutet om var barnet skulle bo i samband med att ni separerade?" säger sannolikt mycket. Föräldrarna i fokusgrupperna har också gett uttryck för att vissa handlingsalternativ är att betrakta som "självklara". I många grupper föräldrar är nu barns växelvisa boende att betrakta som en sådan självklarhet. Andra alternativ måste särskilt legitimeras. Den samhälleliga normen för hur barn till separerade föräldrar bör bo har helt enkelt förändrats väldigt snabbt. Den snabbt ökande andelen barn med växelvist boende måste se som en effekt av samhälleliga normförändringar snarare än en effekt av regelförändringar eller en effekt av föräldrarnas förändrade sammansättning.

4.3.6 Barnets faktiska boende, vårdnad och folkbokföring

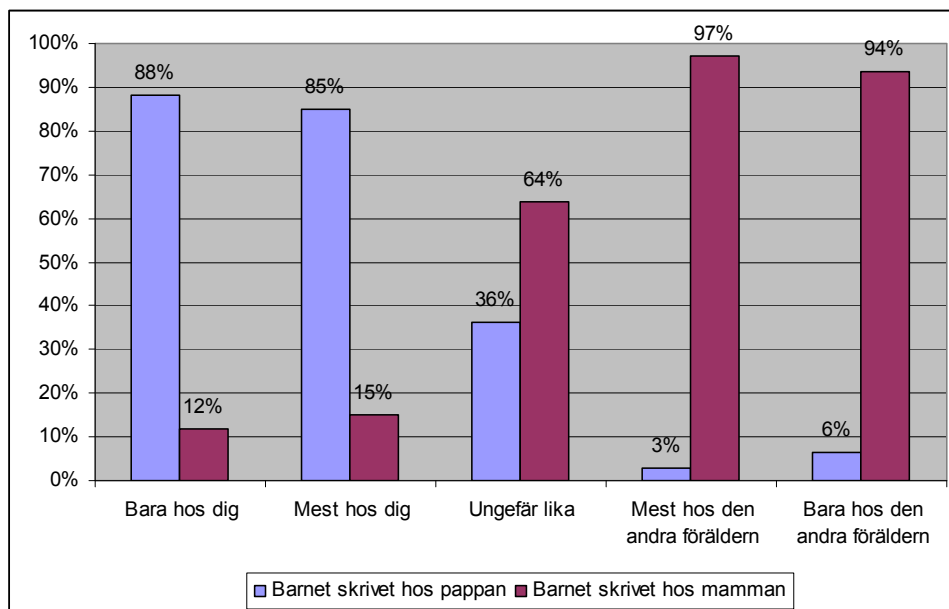
Flera förmåner är kopplade till barnets vårdnad och folkbokföringsadress. Därför är det viktigt att reda ut i vilken utsträckning dessa båda hänger ihop med barnets faktiska boende. Ett barn kan bara vara folkbokfört på en adress. Barnets folkbokföringsadress påverkar föräldrarnas möjlighet att få bostadsbidrag (det särskilda bidraget) och därmed också, i en del fall, föräldrarnas ekonomiska situation. De båda diagrammen nedan visar på kopplingen mellan hur barnet bor enligt intervjupersonen och var det är skrivet enligt folkbokföringen (registeruppgifter) uppdelat på mammornas och pappornas svar. Enligt både mammornas och pappornas svar är cirka 65 procent av barnen med växelvist boende skrivna hos mamman. Även de

andra svaren är relativt samstämmiga mellan mammor och pappor. I stort sätt är barnen skrivna där de kan förväntas vara skrivna med tanke på var föräldrarna uppger att de bor. Det finns dock en stor andel av barnen som bor mest eller bara hos sin pappa men som ändå är skrivna på samma adress som sin mamma. Baserat på båda diagrammen rör det sig om någonstans mellan 10 och 18 procent av barnen som bor mest eller helt hos sin pappa.

Barnets folkbokföring uppdelat på var barnet bor enligt mammornas svar

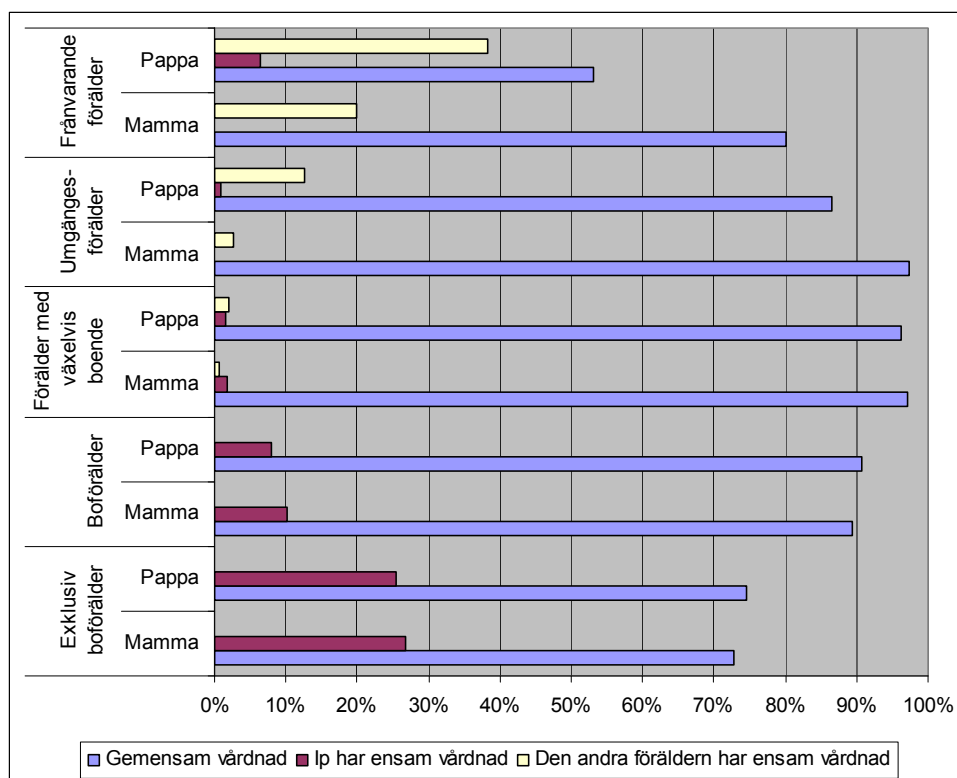

Barnets folkbokföring uppdelat på var barnet bor enligt pappornas svar

När det gäller barnets vårdnad så har det stora flertalet barn, 87,5 procent, föräldrar med delad vårdnad (egenrapporterat). Bland de barn som bor exklusivt hos en förälder finns det dock stora minoriteter som bara har en vårdnadshavare. De frånvarande papporna sticker ut, nästan 40 procent av dessa pappor har inte juridisk vårdnad om barnet.

Barnets vårdnad uppdelat på föräldertyp och förälderns kön (Annat och vet ej svar exkluderade)

4.4 Barnens underhåll

Det andra fokusområdet i föreliggande undersökning är frågor rörande barnens underhåll. Nedan presenteras deskriptiv statistik om barnens underhåll samt hur underhållets storlek och typ är kopplat till andra omständigheter.

Reglerna för underhållsbidrag och underhållsstöd beskrivs i rapportens inledning. I enkäten används konsekvent begreppet ”Underhåll” som ett samlingsbegrepp för både underhållsbidrag och underhållsstöd. Föräldrarna som ingår i Försäkringskassans system för underhållsstöd identifieras med fråga 48 (På vilket/vilka sätt betalas vanligtvis underhållet?) Svartalternativ: Utbetalning via Försäkringskassan) i enkäten. Totalt 432 föräldrar anger att underhållet helt eller delvis betalas via Försäkringskassan.

Olika svarsfrekvenser för olika grupper gör att fler av undersökningens föräldrar anger att de tar emot underhåll än vad som anger att de betalar underhåll. Föräldrar som tar emot underhåll, och därmed mycket sannolikt bor med barnet, är helt enkelt lättare att komma i kontakt med än de föräldrar som i mindre utsträckning, eller inte alls, bor med barnet. I populationen särlevande föräldrar är det naturligtvis en jämnare fördelning mellan de som betalar underhåll och de som tar emot. Det finns dock många särlevande föräldrar som uppger att de varken betalar eller tar emot underhåll. Växelvist boende uppges som skäl till detta av 37,5 procent av föräldrarna och 8,3 procent uppger annat skäl enligt tabellen nedan.

Antal och andelar av intervjupersonerna som anger att de betalar, tar emot eller inte har underhåll

Betalar du eller tar du emot underhåll för barnet i dag?	Frekvens	Procent
Ip betalar	389	19,4
Ip tar emot underhåll	648	32,4
Har inget underhåll på grund av växelvist boende	750	37,5
Har inget underhåll pga. annan anledning	167	8,3
Vet ej/Ej svar	47	2,3

4.4.1 Kopplingen mellan barnets boende och dess underhåll

Naturligtvis bör det finnas en stark koppling mellan hur barnet bor och vilken förälder som tar emot respektive betalar underhåll eller om föräldraparet inte har något underhåll. I tabellen nedan visas t.ex. att 87,5 procent av föräldrarna med växelvist boende inte betalar eller tar emot något underhåll, dvs. barnet har inget underhåll. Mer förvånade är kanske att bara 85,2 procent av de exklusiva boföräldrarna uppger att de tar emot underhåll för barnet. Av de frånvarande föräldrarna uppger på samma sätt bara 86,5 procent att de betalar underhåll. Dessa personer befinner sig, enligt vad de själva uppger, utanför Försäkringskassans system för underhållsstöd och förklaringen till att så många exklusiva boföräldrar inte tar emot något underhåll är sannolikt mycket varierande. De kan t.ex. vara separerade föräldrar med mycket olika inkomster, föräldrar som har varsitt barn boende hos sig etc. Men det kan också vara föräldrar som faktiskt har rätt till underhåll men som har en så konfliktfylld relation till den andra föräldern att de inte förmår komma överens om underhållet. Många föräldrar i fokusgrupperna uppger omständigheter liknande dessa. De vill helt enkelt inte förvärpa relationen till den bidragsskyldiga föräldern med diskussioner om ekonomi. Normalt ansöker dessa, sannolikt bidragsberättigade boföräldrar, om underhållsstöd hos Försäkringskassan men bevisligen finns det en grupp föräldrar som av olika anledningar inte gör det utan hellre är helt utan underhåll. I tabellen nedan redovisas kopplingen mellan föräldertyp och vem som betalar underhåll.

Kopplingen mellan föräldertyp och barnets underhåll. (Annat och vet ej svar exkluderade)

	Procent			Antal
	Ip betalar underhåll	Ip tar emot underhåll	Varken betalar eller tar emot	
Exklusiv boförälder	0,9	85,2	13,0	345
Boförälder	1,6	72,5	24,4	443
Förälder med växelvist boende	5,5	3,2	87,5	813
Umgängesförälder	85,5	1,5	12,0	275
Frånvarande förälder	86,5	1,9	9,6	104

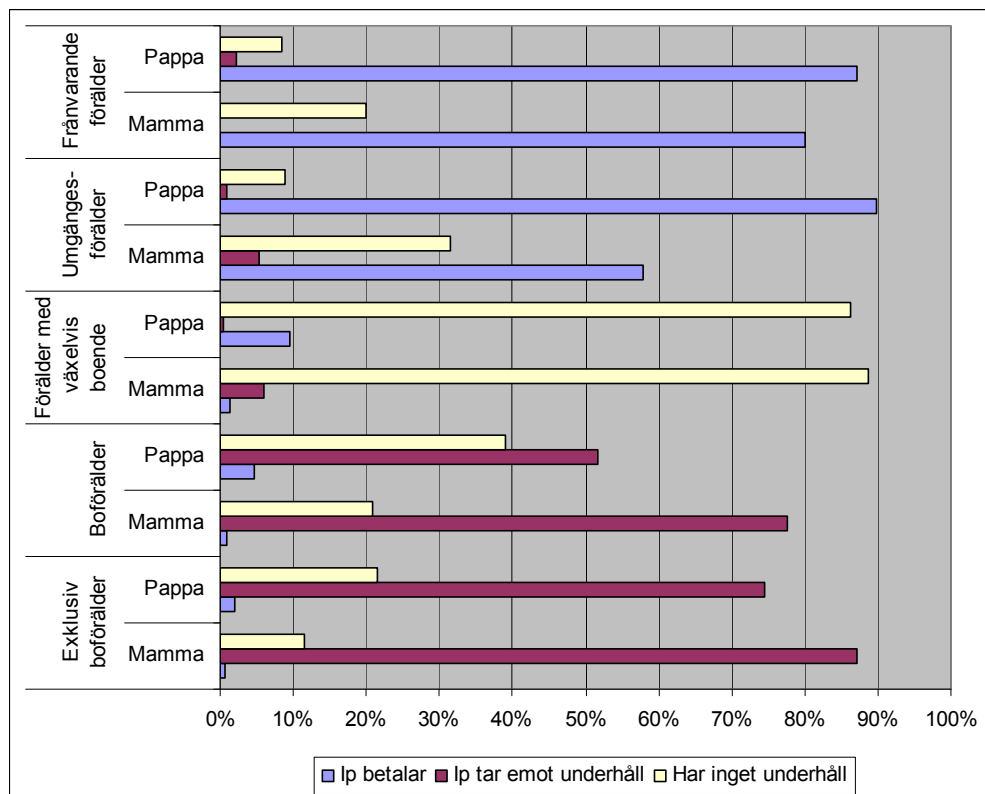
Signifikant skillnad på minst 99,9-procentnivå enligt χ^2 -test.

En stor majoritet föräldrarna med växelvist boende har av naturliga skäl inget underhåll. Av de 813 föräldrar som uppger att barnet bor växelvist är

det 71 (8,7 procent) som uppger att det ändå betalas underhåll. Exempel på detta framkom också i flera av fokusgrupperna. I alla andra grupper har en stor majoritet underhåll. Noterbart är i alla fall att relativt stora minoriteter barn som, baserat på hur de bor, borde få underhåll inte får det.

En uppdelning på kön av ovanstående tabell visar att det är nästan dubbelt så vanligt att pappor som är exklusiva boföräldrar uppger att de inte tar emot något underhåll för barnet. Över 20 procent av de pappor som ensamt ansvarar för barnets boende uppger att de inte tar emot något underhåll för barnet. Motsvarande siffra för mammorna är drygt 12 procent. Bland pappor med huvudansvar för barnets boende, boföräldrar, är det nästan 40 procent som uppger att de inte tar emot något underhåll. Spegelbilden på den frågan visar samma sak. Under 60 procent av mammorna som är umgängesföräldrar uppger att de betala underhåll för barnet. Motsvarande siffra för papporna som är umgängesföräldrar är att 90 procent uppger sig betala.

Kopplingen mellan föräldertyp, kön och barnets underhåll. (Annat och vet ej svar exkluderade)

När det gäller betalningen respektive mottagandet av underhåll är det viktigt att komma ihåg att dessa grupper inte nödvändigtvis är lika stora i populationen. Eftersom Försäkringskassan betalar hela underhållsstödet för en del barn finns det fler mottagare än betalare. Vilket betyder att en del barn kan få underhållsstöd fast att den bidragsskyldiga föräldern uppger att den inte betalar något underhåll.

4.4.2 Barnbidraget

Barnets kostnader täcks också till del av barnbidraget. Precis som i fallet med underhållet kan föräldrarna fördela detta på olika sätt. Det finns sedan 1 juli 2006 möjlighet till delat barnbidrag vid växelvist boende. Precis som i fallet med barnens underhåll, och av samma skäl, är det fler föräldrar i undersökningen som uppger att de tar emot barnbidraget än som uppger att de inte tar emot det. Av undersökningens 2001 särlevande föräldrar uppger 8,4 procent att de delar på barnbidraget, se tabell nedan.

Antal och andelar av intervjupersonerna som anger att de tar emot barnets barnbidrag?

Är det du eller den andra föräldern som tar emot barnets barnbidrag?	Frekvens	Procent
Ip tar emot hela barnbidraget	1044	52,2
Den andra föräldern tar emot hela barnbidraget	686	34,3
Barnbidraget delas ut till IP och den andra föräldern	168	8,4
Annat	98	4,9
Vet ej/Ej svar	5	0,2

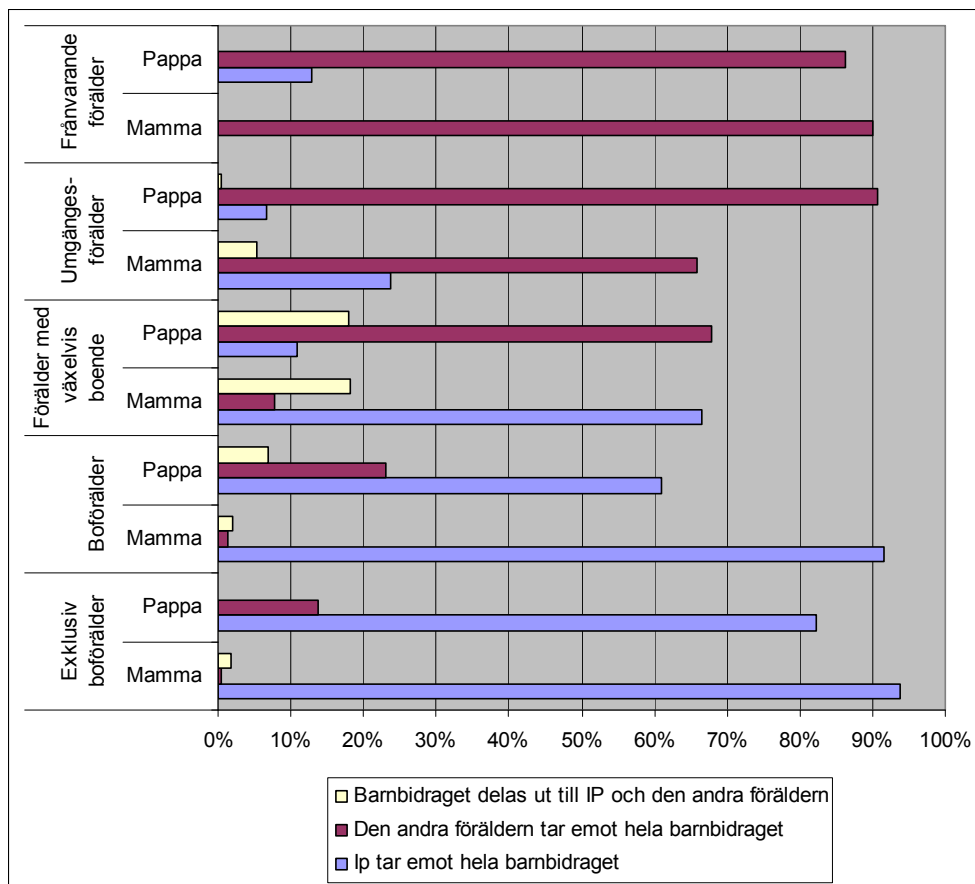
Precis som i fallet med underhållet finns det sannolikt en stark koppling mellan hur barnet bor och vilken förälder som tar emot barnets barnbidrag. Exklusiva boföräldrar bör rimligen i mycket hög utsträckning ta emot hela barnbidraget och föräldrar med växelvist boende bör i högre grad ha delat barnbidrag. I tabellen nedan redovisas kopplingen mellan barnets boende och den förälder som mottar barnbidraget.

Kopplingen mellan föräldertyp och till vem barnbidraget betalas (Annat och vet ej svar exkluderade)

Bor barnet...	Ip tar emot hela barnbidraget	Den andra föräldern tar emot hela barnbidraget	Barnbidraget delas ut till IP och den andra föräldern
Exklusiv boförälder	92,2	2,3	1,4
Boförälder	85,6	5,6	2,9
Förälder med växelvist boende	37,9	38,6	18,1
Umgängesförälder	9,1	87,3	1,1
Frånvarande förälder	11,5	86,5	0,0

En uppdelning på kön av ovanstående tabell visar att delat barnbidrag är relativt ovanligt och starkt koncentrerat till föräldrar med växelvist boende. Drygt 18 procent av föräldrarna med växelvist boende uppger att de delar på barnbidraget. Noterbart är annars att över 20 procent av mammorna som är umgängesföräldrar tar emot barnbidraget och att endast cirka 60 procent av papporna som är boföräldrar uppger att de tar emot hela barnbidraget.

Kopplingen mellan föräldratyp, kön och vem som tar emot barnbidraget (Annat och vet ej svar exkluderade)

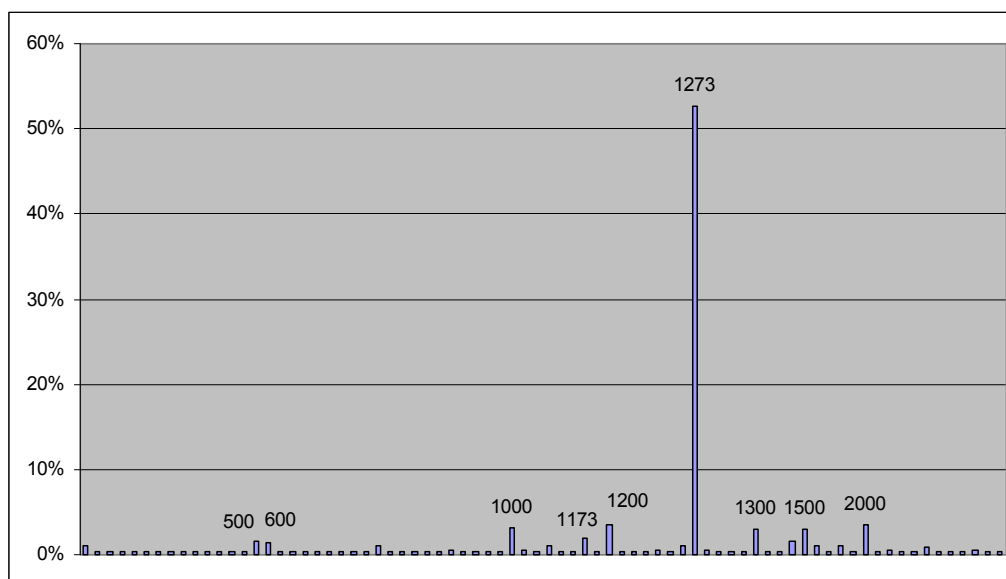

En stor majoritet av barnbidragen betalas till den förälder som har det huvudsakliga ansvaret för barnets boende. Det finns dock en relativt stor minoritet föräldrar, främst pappor, som inte får hela barnbidraget fast att de har huvudansvaret för barnets boende.

4.4.3 Hur stort är ett underhåll?

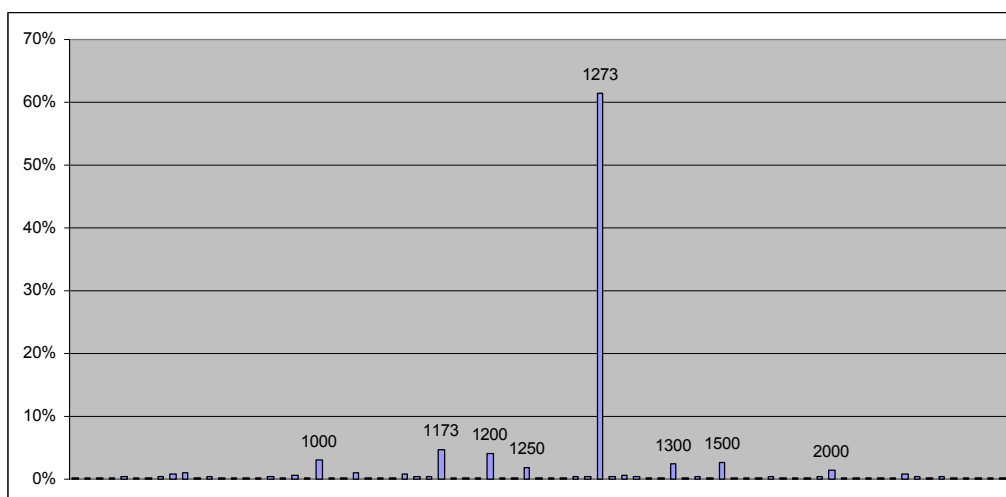
En central fråga i undersökningen är hur mycket föräldrarna betalar i underhåll och hur detta varierar. I diagrammet nedan presenteras hur mycket de betalande föräldrarna betalar i underhåll för barnet. Staplarnas höjd anger hur många procent av de betalande föräldrarna som betalar en viss exakt summa. Tydligt är att summan 1273 kronor per månad är totalt dominerande, över 50 procent anger att de betalar exakt 1273 kronor i underhåll för barnet. Notera att det inte funnits fasta svarsalternativ. Av de betalande föräldrarna ligger 65 procent i intervallet 1173 till 1300 kronor. Det genomsnittliga underhållet är 1284 och medianen är 1273 enligt de betalande föräldrarna. De föräldrar som inte betalar något underhåll, men som kanske borde betala, är inte inkluderade.

Hur mycket betalar den betalande föräldern i underhåll?

De mottagande föräldrarnas uppgifter om hur mycket underhåll de tar emot för barnet redovisas i motsvarande diagram nedan. Även baserat på dessa föräldrars uppgifter är det mycket tydligt att summan 1273 kronor är den totalt dominerande summan. Över 60 procent anger att de tar emot exakt 1273 kronor. Av de mottagande föräldrarna ligger 78 procent i intervallet 1173 till 1300 kronor. Det genomsnittliga underhållet är 1293 kronor och medianen är 1273 kronor enligt de mottagande föräldrarna. De föräldrar som inte får något underhåll, men som kanske borde få det, är inte inkluderade.

Hur stort underhåll tar den mottagande föräldern emot för barnet?

Det är rimligt att anta att särlevande föräldrar vid ändrade förhållanden (inkomster, familjesammansättning, barnets ålder etc.) ändrar underhållets storlek för ett barn. I tabellen nedan redovisas antalet och andelen föräldrar som uppger att underhållets storlek korrigerats sedan separationen. Av alla de 2 001 föräldrarna uppger 347 föräldrar (17,3 procent) att underhållet ändrats på grund av ändrade förhållanden. Med tanke på den genomsnittliga

tiden sedan separationen (6,9 år) och att 37,5 procent uppger att barnets boende har förändrats sedan separationen måste detta betraktas som en mycket låg siffra. Ett underhåll som fastställts i samband med separationen ligger alltså i mycket stor utsträckning fast oavsett ändrade förhållanden.

Antal och andel föräldrar som uppger att underhållets storlek ändrats sedan separationen

Har ni ändrat underhållets storlek sedan separationen pga. ändrade förhållanden?	Frekvens	Procent
Ja	347	17,3
Nej	1521	76,0
Vill ej uppge	133	6,6

En något större andel, 26,5 procent, menar att den finns behov av att ändra underhållets storlek, se tabell nedan.

Antal och andel föräldrar som anser att det finns behov att ändra underhållets storlek

Tycker du det finns behov av att ändra underhållets storlek?	Frekvens	Procent
Ja	403	26,5
Nej	991	65,2
Vet ej	127	8,3

4.4.4 På vilket sätt betalas underhåll?

Okänt är sedan tidigare hur underhållet betalas mellan föräldrarna. En viss andel föräldrar sköter underhållet via underhållsstödet och tillvägagångssättet för dessas transaktion är känt. Oklart är däremot hur de föräldrar som själv reglerar underhållet sköter transfereringarna av underhållet. I tabellen nedan redovisas antalet och andelen föräldrar som sköter transfereringen av underhållet på ett visst sätt. Föräldrar som varken betalar eller tar emot underhåll är exkluderade. Enligt nedan är alltså utbetalning via Försäkringskassan det vanligaste alternativet. Näst vanligast är en stående automatisk banktransferering varje månad följt av en manuell banktransferering varje månad. Alla de andra alternativen är relativt ovanliga.

Hur betalas underhållet? (Inkluderar både betalande och mottagande föräldrar)

På vilket/vilka sätt betalas vanligtvis underhållet?	Frekvens	Procent
Stående automatisk banktransferering varje månad	352	32,5
Manuell banktransferering varje månad	179	16,5
Banktransferering då och då	5	0,5
Utbetalning via Försäkringskassan	432	39,9
Utbetalning via Försäkringskassan samt annan transferering från förälder	14	1,3
Kontant	35	3,2
Annat	19	1,8
Vet ej/Ej svar	48	4,4

4.4.5 Underhållsstöd eller underhållsbidrag?

Baserat på svaren ovan om hur transferering utförs kan vi identifiera vilka föräldrar som finns ”i underhållsstödet” och vilka som sköter underhållet av barnet direkt mellan föräldrarna utan inblandning av Försäkringskassan. Enligt på tabellen ovan är 446 föräldrar i underhållsstödet. Det motsvarar 40,4 procent av de föräldrar som betalar respektive tar emot underhåll och 22,3 procent av alla 2 001 föräldrar.

Det finns anledning att tro att de föräldrar som reglerar barnets underhåll själva betalar ett högre underhåll eftersom underhållsstödet via Försäkringskassan har ett ”tak” på 1273 kronor per månad. Detta har t.ex. framhållits som argument till varför föräldrar bör uppmuntras sköta underhållet utan Försäkringskassans inblandning. Underhållet skulle då kunna baseras mer på specifika omständigheter och mindre på ”normen” 1273 kronor. Spridningen skulle rimligen också, av samma anledning, var större bland dem som sköter underhållet själva. Här är det viktigt att komma ihåg att de eventuella skillnaderna i medelvärde mellan grupperna inte kan tolkas i kausal mening. Många underhållsskyldiga föräldrar hamnar i underhållssystemet eftersom de inte har råd att betala ”fullt” underhållsbidrag. I systemet för underhållsstödet finns också många av de föräldrar som inte kommer överens om frågor rörande barnets underhåll. Både fokusgrupperna och intervjuerna med handläggarna bekräftar tydligt och samstämmigt detta. Det är alltså inte rimligt att anta att dessa föräldrar skulle börja betala ett högre underhåll om de förflyttades från underhållsstödet och fick sköta transfereringarna själva.

I tabellen nedan redovisas det genomsnittliga underhållet för de med underhållsbidrag respektive underhållsstöd baserat på de betalande föräldrarnas svar. Spridningen inom respektive grupp mäts med standardavvikelser. Det genomsnittliga underhållsbidraget som betalas av föräldrarna som reglerar underhållet själva är 1353 kronor. Motsvarande siffra för de i underhållsstödet är 1143 kronor. Denna medelvärdeskillnad är signifikant ($p < 0,01$). Spridningen är klart större i gruppen som själva reglerar underhållet, 864 respektive 347, se tabell nedan.

De betalande föräldrarnas betalning av underhåll i och utanför underhållsstödet

Hur stort underhåll betalar du varje månad för barnet?	Antal	Medelvärde Kronor per månad	Standardavvikelse
Underhållsbidrag	250	1353	864
Underhållsstöd	122	1143	347

Signifikant skillnad på minst 99-procentnivå enligt t-test.

Det är dock viktigt att komma ihåg att vad den ena sidan betalat inte behöver vara samma som den andra sidan tar emot. Underhållsskyldiga föräldrar som inte har råd att betala fullt underhåll kan till exempel betala 500 kronor till Försäkringskassan och så betalar Försäkringskassan 1273 kronor till den mottagande föräldern. Vidare finns inga i underhållsstödet som betalar över 1273 kronor per månad vilket gör att både medelvärdet och spridningen i denna grupp blir lägre. Att det finns en skillnad mellan de båda grupperna ur den betalande föräldrarnas perspektiv är därför mer eller mindre givet.

Sett från de mottagande föräldrarna ser samma skillnad ut enligt tabellen nedan. I tabellen redovisas det genomsnittliga underhållet för de med underhållsbidrag respektive underhållsstöd baserat på de mottagande föräldrarnas svar.

De mottagande föräldrarnas underhåll för barnet i och utanför underhållsstödet

Hur stort underhåll tar du emot för barnet per månad?	Antal	Medelvärde Kronor per månad	Standardavvikelse
Underhållsbidrag	314	1334	611
Underhållsstöd	316	1287	651

Ingen signifikant skillnad.

Baserat på de mottagande föräldrarnas uppgifter finns ingen statistiskt säkerställd skillnad i underhållets storlek mellan de båda grupperna. Spridningen är också ungefär lika stor i de båda grupperna. Viktigt att notera i de båda ovanstående tabellerna är att de föräldrar som varken betalar eller tar emot underhåll inte ingår. Dessa skulle kunna ha inkluderats i kategorin "Underhållsbidrag" eftersom de "reglerar underhållet själv". Vilket alternativ som är rimligast är inte självklart och de olika alternativen påverkar i mycket hög grad resultaten.

Om en förflyttning av föräldrar från underhållsstödet skulle till underhållsbidraget skulle leda till större genomsnittliga betalningar av underhåll är mycket svårt att veta. Baserat på hur normerade summan 1273 kronor är så skulle sannolikt de allra flesta barn få exakt lika mycket som de får i underhållsstöd. En del barn med föräldrar som har svårt att samarbeta eller har ekonomiska problem skulle sannolikt inte få något stabilt underhåll och en del barn skulle få mer. Dessa tre kategoriers proportioner är mycket svårt att förutspå med den empiri denna undersökning har samlat in. De genomsnittliga skillnaderna i underhåll i ovanstående tabeller med t-test kan inte användas för att dra sådana slutsatser.

Det finns också en tydlig koppling mellan IP:s utbildningsnivå och formen för underhåll. Bland föräldrar med låg utbildning är det mycket vanligare med underhållsstöd, se tabell nedan.

Kopplingen mellan IP:s utbildning och underhållsform. Radprocent

	Underhållsbidrag	Underhållsstöd	Inget underhåll
Grundskola	36 %	32 %	31 %
Gymnasium	32 %	24 %	44 %
Högskola eller universitet	31 %	16 %	53 %

Signifikant skillnad på minst 99-procentnivå enligt χ^2 -test.

De föräldrar som återfinns i systemet för underhållsstöd har också lägre inkomster, detta gäller både de som betalar och de som tar emot underhåll. I tabellen nedan visas att föräldrar med underhållsstöd konsekvent har lägre inkomster. Oavsett det gäller IP/Den andra föräldern och oavsett om IP betalar eller tar emot underhåll så är inkomsterna lägre än i jämförelsegruppen underhållsbidrag. Allra högst inkomster har gruppen som inte har underhåll eftersom dessa inkluderar många av de föräldrar som har växelvist boende.

Kopplingen mellan underhållsform och de båda föräldrarnas genomsnittliga inkomster enligt SGI

		IP	Den andra föräldern
IP betalar	Underhållsbidrag	284 215	237 706
	Underhållsstöd	251 232	224 581
IP tar emot underhåll	Underhållsbidrag	244 487	293 276
	Underhållsstöd	222 051	213 255
Har inget underhåll		296 823	295 459

Föräldrarna i underhållsstödet avviker med avseende på inkomster, utbildning och barnets boende i mycket hög grad från de föräldrar som finns utanför underhållsstödet. Det innebär att man baserat på dessa föräldrar inte kan dra slutsatser om barn till särlevande föräldrar i allmänhet. Och att det inte blir meningsfullt att jämföra grupperna med avseende på t.ex. gruppernas genomsnittliga underhåll och dra kausala slutsatser av det. Det tyder också på att underhållsstödet i dag i stor utsträckning utgör ett stöd för många särlevande föräldrar som av olika anledningar behöver det.

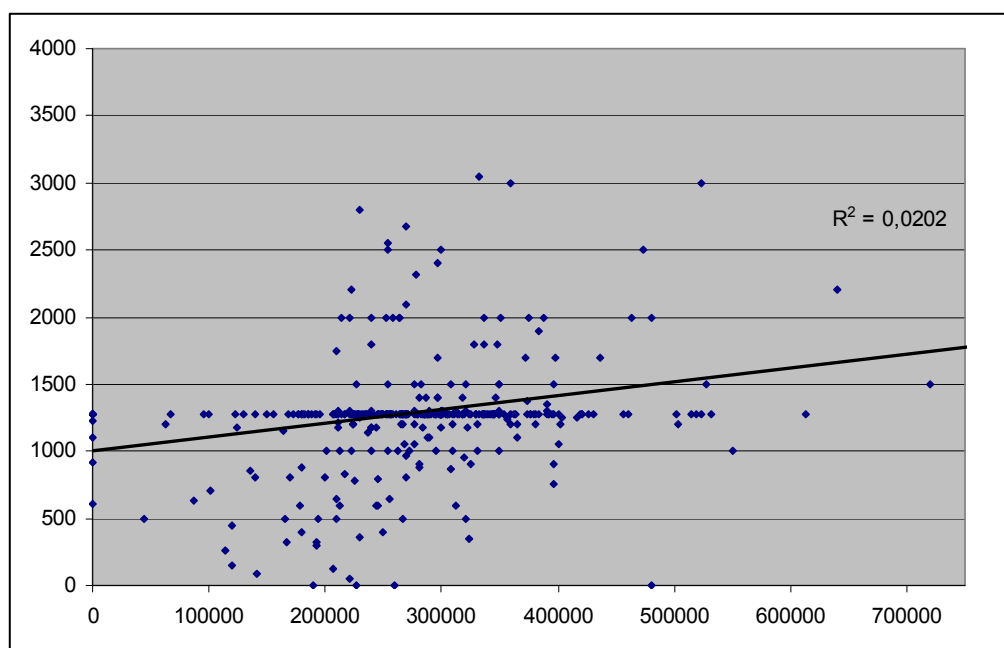
4.4.6 Kopplingen mellan inkomster och underhåll

Det är rimligt att anta att den underhållsskyldiga förälderns inkomster påverkar hur stort underhåll de betalar. Ju högre inkomst den betalande föräldern har desto mer underhåll är det tänkbart att denna betalar. I beräkningen av underhållsbidraget ingår även den mottagande förälderns ekonomiska situation och därför är det också möjligt att mottagande föräldrar med låga inkomster tar emot ett högre underhåll. I nedanstående diagram studeras olika varianter av kopplingar mellan inkomst och underhåll. Som inkomstmått används konsekvent SGI från registerdata för att komma åt

både den mottagande och betalande föräldern oavsett vem som svarat på enkäten. Samma analyser baserat på PGI avviker inte mycket från analyser nedan som baseras på SGI.

I diagrammet nedan visas kopplingen mellan betalande förälderns årsinkomst och hur mycket den uppger sig betala i underhåll för barnet.

Kopplingen mellan den betalande förälderns inkomst och hur mycket den uppger sig betala. Baserat på svar av alla betalande föräldrar. (Diagrammet är skurit vid underhåll = 4000 kronor och SGI = 750 000 kronor eftersom mycket få punkter finns utanför denna ram)

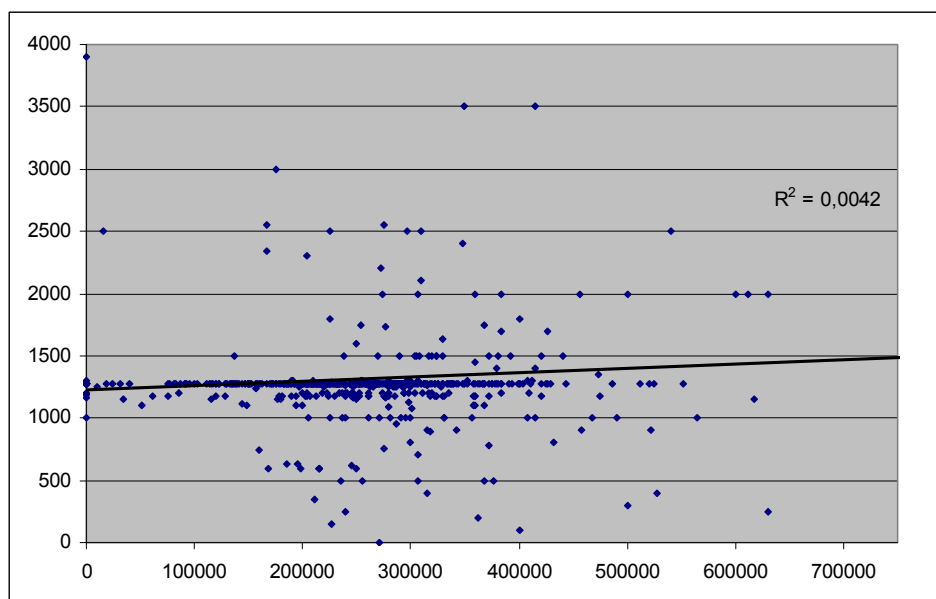

Signifikant samband på minst 99-procentnivå, 372 observationer.

Diagrammet ovan visar på ett positivt men mycket svagt samband mellan den betalande förälderns inkomst och hur mycket denne betalar i underhåll. $R^2 = 0,02$ innebär att 2 procent av variationen i underhållets storlek förklaras av den betalande förälderns inkomst.

Samma samband kan visas baserat på svaren från de mottagande föräldrarna kopplat till registeruppgift om den betalande förälderns SGI, se diagram nedan.

Kopplingen mellan den betalande förälderns inkomst enligt SGI och hur mycket den mottagande föräldern uppger sig ta emot

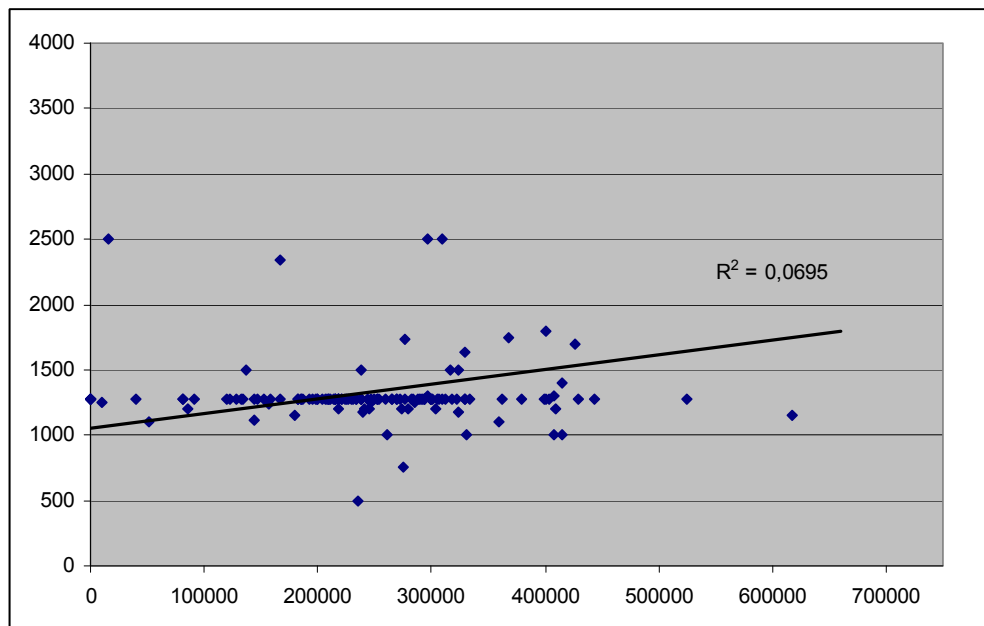

Ikke signifikant samband, 630 observationer.

Baserat på den mottagande förälderns svar och den betalande förälderns inkomst enligt SGI är kopplingen mellan inkomst och underhållets storlek ännu svagare och inte längre statistiskt signifikant. Variationen i underhållets storlek förklaras till 0,4 procent av den betalande förälderns inkomst.

En del av den låga förklaringskraften i den betalande förälderns inkomst kan vara beroende på att inkomst samvarierar med hur barnet bor. För att se om detta döljer ett starkare samband mellan inkomst och underhållets storlek undersöks i diagrammet nedan sambandet bara för de exklusiva boföräldrarna. Sambandet baseras på boförälderns uppgift om hur mycket denna tar emot och registeruppgift om den andra förälderns SGI.

Kopplingen mellan den betalande förälderns inkomst enligt SGI och hur mycket den mottagande föräldern uppger sig ta emot. Bara exklusiva boföräldrar

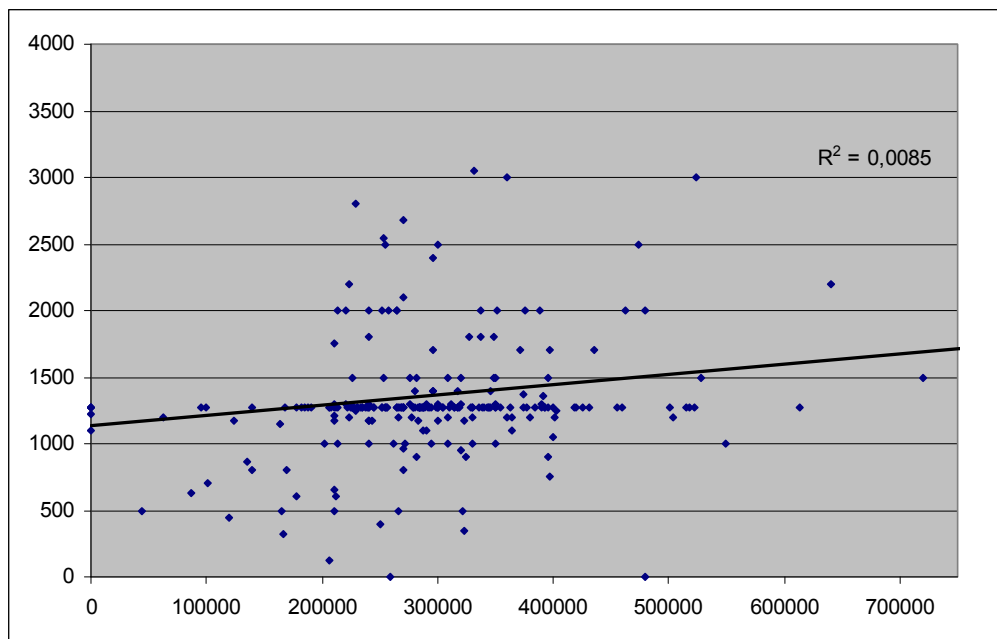

Signifikant samband på minst 99-procentnivå, 290 observationer.

Enligt diagrammet ovan är sambandet något starkare än om alla grupperna av föräldrar inkluderas. Knappt sju procent av variationen i underhållets storlek förklaras av den betalande förälderns inkomst.

Sambandet mellan inkomst och underhållets storlek bör se olika ut beroende på om föräldrarna är i eller utanför Försäkringskassans system för underhållsstöd. Kopplingen borde rimligen vara starkare bland de föräldrar som själva reglerar underhållsbidrag eftersom det i underhållsbidraget inte finns ett tak och för att det i större utsträckning är kopplat till de båda föräldrarnas ekonomiska omständigheter enligt reglerna för hur det ska beräknas. De två nedanstående diagrammen visar på dessa båda samband baserat på den betalande förälderns uppgifter. I underhållsbidraget finns en relativt stor spridning både över och under 1273 kronor per månad. Kopplingen mellan inkomst och betalat underhåll är mycket svag och icke signifikant. Av variationen i underhåll förklaras bland dessa föräldrar 0,8 procent av de betalande föräldrarnas inkomst.

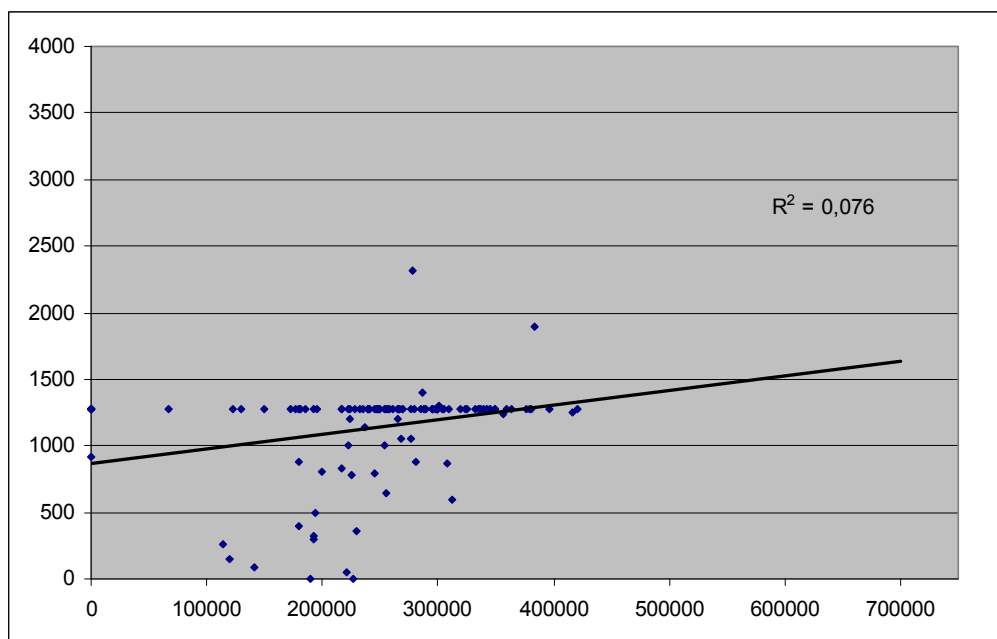
Sambandet mellan inkomst och underhållets storlek för betalande föräldrar med underhållsbidrag

Ikke signifikant samband, 250 observationer.

I underhållsstödet finns en spridning under 1273 kronor per månad som verkar vara beroende av inkomst. De tre punkter som ligger över 1273 kronor kan vara felaktiga självrapporterade uppgifter. Kopplingen mellan inkomst och betalat underhåll är svag. Av variationen i underhåll förklaras bland dessa föräldrar 7,6 procent av de betalande föräldrarnas inkomst enligt SGI.

Sambandet mellan inkomst och underhållets storlek för betalande föräldrar i underhållsstödet

Signifikant samband på minst 99-procentnivå, 122 observationer.

Förklaringen till det relativt klart synliga sambandet mellan inkomst och underhållsstöd under 1273 är sannolikt att personer med mycket låga inkomster betalar en lägre summa till Försäkringskassan som i sin tur fyller på upp till 1273 kronor till den mottagande föräldern. Kopplingen mellan den betalande föräldrarnas inkomst och vad den mottagande föräldern tar emot i underhållsstödssystemet är alltså noll. Detta eftersom alla mottagare tar emot 1273 kronor om det inte handlar om växelvist boende.

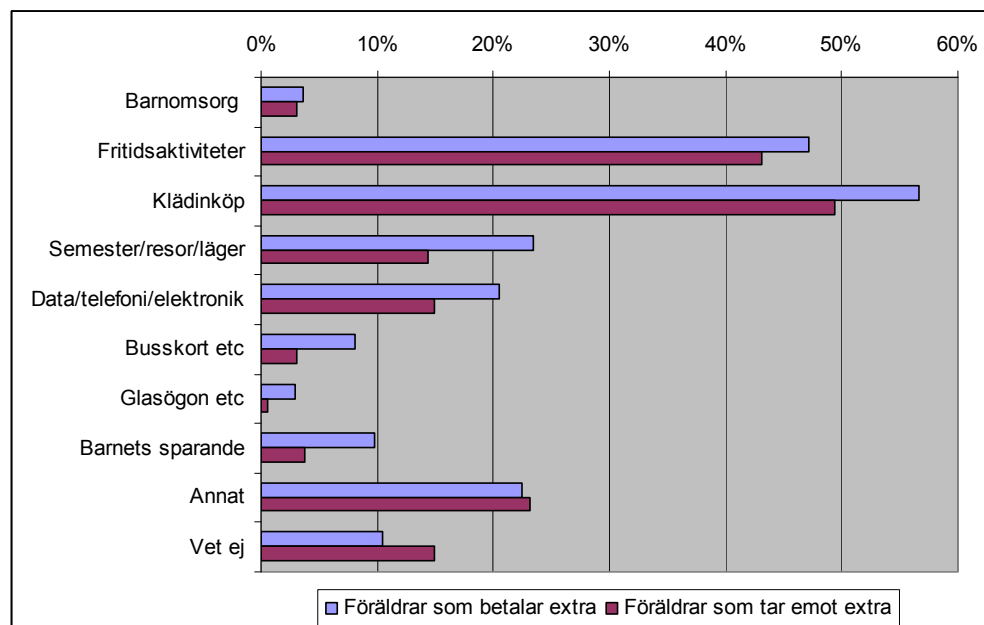
Kopplingen mellan inkomst och hur mycket de betalande föräldrarna betalar i underhåll ser olika ut i och utanför underhållsstödet. I underhållsstödet är 1273 kronor ett tydligt tak. Utanför underhållsstödet är 1273 kronor snarare ett typiskt värde runt vilka summorna varierar. Oavsett vems uppgifter som används och om det gäller underhållsstöd eller underhållsbidrag är kopplingen mellan inkomst och underhåll mycket svag. Att förflytta föräldrar till underhållsbidraget skulle sannolikt inte förstärka detta samband. En stor majoritet av föräldrarna i fokusgrupperna, både mottagare och betalare, påtalade spontant att de skulle vilja se en mycket starkare koppling mellan föräldrarnas ekonomiska förmåga och underhållets storlek. Den svaga kopplingen är i mycket hög grad en konsekvens av att så många föräldrar betalar 1273 kronor oavsett ekonomiska och andra omständigheter.

4.4.7 Transaktioner utanför underhållet

Alla ekonomiska transaktioner mellan föräldrarna sker inte inom ramen för det ordinarie månatliga underhållsbidraget eller underhållsstödet. Av de mottagande föräldrarna anger 160 (23,5 procent) att den andra föräldern bidrar utöver den ordinarie transaktionen med i genomsnitt 445 kronor. Av de betalande föräldrarna anger 306 (70,2 procent) att de bidrar med i genomsnitt 942 kronor utöver den ordinarie transaktionen. De mottagande och betalande föräldrarna har således väldigt olika uppfattningar om huruvida den andra föräldern hjälper till ekonomisk utöver det ordinarie underhållet. Detta gäller både om det över huvud taget förekommer extra ekonomisk hjälp och hur mycket detta i så fall är.

I diagrammet nedan redovisas vilka kostnader detta extra ekonomiska stöd täcker baserat på de 160 respektive 306 föräldrar som uppger att tar emot respektive ger ekonomiskt stöd utöver det ordinarie underhållet.

Vilka kostnader täcker det ekonomiska stödet enligt föräldrar som uppger att de tar emot eller ger ekonomiskt stöd utöver det ordinarie underhållet? Staplarna anger procent av föräldrar som anger att stödet täcker...

De mottagande och betalade föräldrarna har relativt samstämmiga uppfattning om vad det extra ekonomiska stödet går till. Ungefär hälften av dessa föräldrar uppger att det extra stödet täcker kostnader för fritidsaktiviteter och kläder. Det extra stödet kan vara både pengar till en viss vara eller att den bidragsskyldiga föräldern köper en vara till barnet utan att blanda in den andra föräldern. Baserat på vad föräldrarna har uppgett i fokusgrupperna verkar det vara klart vanligast att den bidragsskyldiga föräldern köper en vara direkt till barnet. Påfallande många bidragsskyldiga föräldrar har sagt att man gärna gör så för att veta exakt vad de extra pengarna går till.

Kostnaderna för barnets eventuella transporter mellan föräldrarnas bostäder delas av föräldrarna i 42 procent av fallen, se tabell nedan.

Viken förälder betalar kostnaderna för barnets transport mellan föräldrarnas bostäder. Alla föräldrar

Vem betalar kostnaderna för barnets resande mellan din och den andra förälderns bostad?	Frekvens	Procent
IP	404	20,2
Den andra föräldern	142	7,1
IP och den andra föräldern delar på kostnaden	840	42,0
Annat	302	15,1
Vet ej/Ej svar	313	15,6

4.4.8 Barn som inte får underhåll

Det finns enligt tabell ovan (under rubriken ”Kopplingen mellan barnets boende och dess underhåll”) en relativt stor andel föräldrar som, baserat på hur barnet bor, borde betala eller ta emot underhåll men som uppgett att de inte gör det. Baserat på frågan om barnets boende uppger 1167 föräldrar att

barnet bor antingen ”bara hos dig”, ”mest hos dig”, ”mest hos den andra föräldern” eller ”bara hos den andra föräldern”. Alla dessa 1167 barn bor huvudsakligen hos en förälder och ändå är det 196 (16,8 procent) av dessa föräldrapar som inte har något underhåll. Det antal barn i respektive boendekategori som inte får något underhåll är i tabellen nedan markerade med fetstil.

Barnen som inte har underhåll fast de inte bor växelvist

		Ip betalar	Ip tar emot underhåll	Har inget underhåll	Total
Bara hos dig	Antal	3	294	45	345
	Procent	0,9	85,2	13,0	100
Mest hos dig	Antal	7	321	108	443
	Procent	1,6	72,5	24,4	100
Mest hos den andra föräldern	Antal	235	4	33	275
	Procent	85,5	1,5	12,0	100
Bara hos den andra föräldern	Antal	90	2	10	104
	Procent	86,5	1,9	9,6	100
Totalt	Antal	335	621	196	1167
	Procent	28,7	53,2	16,8	100

Om endast de barn som finns utanför underhållsstödet inkluderas enligt samma princip som ovan, dvs. de som med avseende på barnets boende ”borde ha” underhåll, så är det 26,4 procent av dessa 743 barn som inte har underhåll.

”Borde ha” ska inte tolkas som ”har rätt till” i juridiskt mening. Det finns t.ex. ett barn bland dessa 196 som helt och hållet bor hos en förälder men är folkbokförd hos den andra föräldern. Den förälder som har barnet boende hos sig har i en sådan situation inte rätt till underhållsstöd.

Det kan finnas flera förklaringar till varför dessa barn inte har något underhåll. I nedanstående beräkningar ingår alla de 196 barn som inte får underhåll och inte bor växelvist. En tänkbar förklaring är att föräldraparet efter separationen, eller i ett senare skede, ”delat upp” ansvaret för barnens boende om de har mer än ett barn tillsammans. I tabellen nedan ingår de 103 föräldrapar av de 196 enligt ovan som inte har något underhåll och som angett hur barnets helsyskon bor.

Hur många av barnen som inte får underhåll har ett yngsta helsyskon som bor på annat sätt?

		Hur bor barnets yngsta helsyskon?					Total
		Bara hos dig	Mest hos dig	Ungefär lika	Mest hos den andra föräldern	Bara hos den andra föräldern	
Hur bor barnet?	Bara hos dig	11	1	5	1	9	27
	Mest hos dig	5	18	17	15	1	56
	Mest hos den andra föräldern	2	5	4	5	1	17
	Bara hos den andra föräldern	3	0	0	0	0	3
	Total	21	24	26	21	11	103

Siffrorna i fetstil i tabellen ovan anger föräldrapar vars svar tyder på att de efter separationen delat på syskonens boende och på sådant sätt delat ansvaret för barnens boende. I dessa 36 fall är det möjligt att underhåll inte betalas för barnet eftersom den andra föräldern verkar ha huvudansvaret för barnets yngsta helsyskon. Dessa 36 fall motsvarar 18 procent av de 196 fall där det, baserat på bara barnets boende, "borde" betalas underhåll.

Ett antal föräldrar har, fast att de uppgett att barnet inte bor växelvist, svarat att barnet ändå bor hos dem mellan 10 och 20 dagar per månad. Det är möjligt att dessa föräldrar anser att barnets boende ändå är så pass jämt fördelat att något underhåll inte behövs och att den ena förälderns större ansvar för barnets boende täcks genom barnbidraget eller andra ekonomiska transaktioner ad hoc. Föräldrarna i denna kategori är 57 vilket motsvarar 29,1 procent av de 196 fallen.

Hur rimliga dessa förklaringar är för de 196 barnen är svårt att bedöma utan att titta på mycket specifika personliga omständigheter. Detta låter sig inte enkelt göras i en enkätundersökning och det är därför mycket svårt att landa i en andel barn som inte får underhåll fast de borde när alla eventuella förklaringar till att de inte får något underhåll är borträknade. I fokusgrupperna har det funnits med en relativt stor andel föräldrar som borde få underhåll men som inte får det. I flera fall har den underhållsberättigade inte velat be om underhåll fast de har varit uppenbart berättigade till det. Förklaringarna har varit varierande och i hög grad kopplade till unika omständigheter inte sällan kopplade till att inte vilja ytterligare förvärpa en spänd relation. Att cirka 10 procent av barnen som bor huvudsakligen hos en förälder inte får något underhåll bör vara en rimlig uppskattning.

Dessa 196 föräldrar avviker inte på något utmärkande sätt ifrån övriga föräldrar. Föräldraparen har inte särskilt avvikande inkomster, inkomstskillnader, utbildningsnivå eller födelseland. De avviker inte heller med avseende på hur nöjda de är med överenskommelser avseende barnet. Föräldraparen är inte heller i särskilt hög grad nyseparerade vilket skulle kunna innebära att de ännu inte kommit igång med rutinen att betala underhåll.

4.4.9 Föräldrar som har 1300 kronor eller mer i underhåll per barn

De föräldrar som betalar 1300 kronor eller mer i underhåll för barnet är 68 stycken. I genomsnitt betalar dessa föräldrar 1976 kronor per månad och den vanligaste summan är 2000 kronor. Av dessa föräldrar är 64 pappor. Jämfört med andra betalande föräldrarna uppger dessa föräldrar klart högre hushållsinkomster, 42 600 respektive 32 200 kronor i genomsnitt. De avviker inte med avseende på utbildning, födelseland eller barnets ålder.

Av de mottagande föräldrarna uppger 74 att de tar emot 1300 kronor eller mer i underhåll för barnet. I genomsnitt tar dessa föräldrar emot 1980 kronor per månad och den vanligaste summan är 1500 kronor. Av dessa 74 föräldrar är 69 mammor. De föräldrar som mottar högt underhåll avviker inte från de andra mottagande föräldrarna med avseende på utbildning, födelseland, hushållsinkomst eller barnets ålder.

4.5 Konflikter och samarbete om barnets boende

Föräldrar som separerar måste i anslutning till separationen ta ställning till, och komma överens om, hur barnet ska bo. Detta kan naturligtvis vara problematiskt. I enkäten har föräldrarna frågats om hur de kom överens med den andra föräldern i samband med separationen och hur de nu kommer överens om frågor som rör barnet. Det första beslutet som sannolikt tas är beslutet om barnets boende. I tabellen nedan redovisas hur stor andel av föräldrarna som själva kommit överens om hur barnet ska bo. En stor majoritet, 87 procent, uppger att de kommit överens själva.

Kunde föräldrarna själv komma överens om var barnet skulle bo

Kunde ni själva komma överens om var barnet skulle bo?	Frekvens	Procent
Ja	1740	87,0
Nej	242	12,1
Vet ej	19	0,9

Av de tolv procent som inte kunnat komma överens med den andra föräldern om barnets boende har flest uppgett att de tagit hjälp av kommunal familjerätt, se tabell nedan.

Om föräldrarna inte kunde komma överens så vände sig föräldrarna i första hand sig till kommunal familjerätt

Använde ni er i så fall av ...	Frekvens	Procent
Kommunal familjerätt	102	42,1
Juridiskt ombud	74	30,6
Annat	61	25,2
Vet ej/Ej svar	5	2,1

Även om föräldrarna kommit överens om barnets boende själva så kan det naturligtvis ha varit ett mycket svårt beslut. I tabellen nedan redovisas i vilken utsträckning föräldrarna tyckte det var svårt att komma överens om var barnet skulle bo. Totalt uppger 71,3 procent att det var lätt eller mycket lätt att komma överens om var barnet skulle bo.

Hur lätt eller svårt var det för föräldrarna att komma överens om barnets boende?

Hur lätt/svårt var det att komma överens om barnet skulle bo?	Frekvens	Procent
Mycket lätt	760	38,0
Lätt	667	33,3
Varken lätt eller svårt	223	11,1
Svårt	156	7,8
Mycket svårt	176	8,8
Vet ej/Ej svar	19	0,9

Naturligtvis är det svårt för föräldrar att uppge vems vilja som vägt tyngst i beslutet om var barnet skulle bo. En stor majoritet, 66,3 procent, uppger att de var överens, se tabell nedan.

Vems beslut vägde tyngst i fråga om barnets boende?

Vems vilja vägde tyngst i beslutet om var barnet skulle bo?	Frekvens	Procent
Din vilja	183	9,1
Den andra förälderns vilja	191	9,5
Barnets vilja	172	8,6
Ni var överens	1326	66,3
Annat	109	5,4
Vet ej	20	1,0

Barnets inflytande är starkt beroende av ålder. Föräldrar till tonåringar (barn 13 år eller äldre) uppger att deras vilja vägt tyngst i 13,1 procent av fallen. Motsvarande siffra för övriga barn är 3,4 procent.

Föräldrarna har också särskilt tillfrågats om de tagit hänsyn till barnets önskemål i fråga om boendet. En stor majoritet, 69,2 procent, uppger att de tagit hänsyn till barnets önskemål.

Har barnets önskemål påverkar beslutet om boende?

Har ni tagit hänsyn till barnets eventuella önskemål om boende?	Frekvens	Procent
Ja	1384	69,2
Nej, vi har inte tagit hänsyn till barnets önskemål	224	11,2
Nej, barnet har inte uttryckt önskemål om boende	318	15,9
Vet ej/Vill ej uppge	75	3,7

Det kan också vara så att en mängd ”praktiska” omständigheter bestämmer, eller i alla fall påverkar, barnets boende. Frågan ”Vilken av dessa externa faktorer påverkade mest beslutet om barnets boende?” ställdes till föräldrarna med färdiga svarsalternativ och möjlighet till att ändå ge ett annat öppet svar. De breda färdiga svarsalternativen lyckades inte fånga föräldrarnas individuella situationer och en stor del svar hamnade därför i kategorin ”Annat”. Av de färdiga svarsalternativen har flest svarat att barnet skulle kunna bo kvar i samma område och att barnet skulle ha nära till skolan.

Vilka externa faktorer påverkade beslutet om barnets boende

Vilken av dessa externa faktorer påverkade mest beslutet om barnets boende?	Frekvens	Procent
Barnet skulle kunna bo kvar i samma område	451	22,5
Barnet skulle ha nära till skolan	288	14,4
Det valda arrangemanget ger högre bostadsbidrag/andra bidrag	16	0,8
Er (föräldrarnas) arbetssituation och arbetstid	233	11,6
Er (föräldrarnas) ekonomi	36	1,8
Annat	831	41,5
Vet ej	146	7,3

Även efter att beslutet om barnets boende är fattat måste föräldrarna kunna samarbeta i frågor som rör barnets boende. I detta kan det så klart uppstå konflikter, särskilt om föräldrarna från början haft olika önskemål. Totalt uppger nästan 80 procent att konflikter inte alls eller i mycket liten utsträckning uppstår, se tabell nedan.

Uppstår det konflikter om barnets boende?

I vilken utsträckning uppstår konflikter om barnets boende?	Frekvens	Procent
I mycket liten utsträckning/Inte alls	1588	79,4
I viss utsträckning	270	13,5
I stor utsträckning	114	5,7
Vet ej/Ej svar	29	1,4

För de 242 föräldrar som uppgav att de i samband med separationen inte själva kunde komma överens om barnets boende är konflikter mycket vanligare. Av dessa föräldrar uppger 58,3 procent att konflikter inte alls eller i mycket liten utsträckning uppstår och nästan 21 procent att det i stor utsträckning uppstår konflikter om barnets boende.

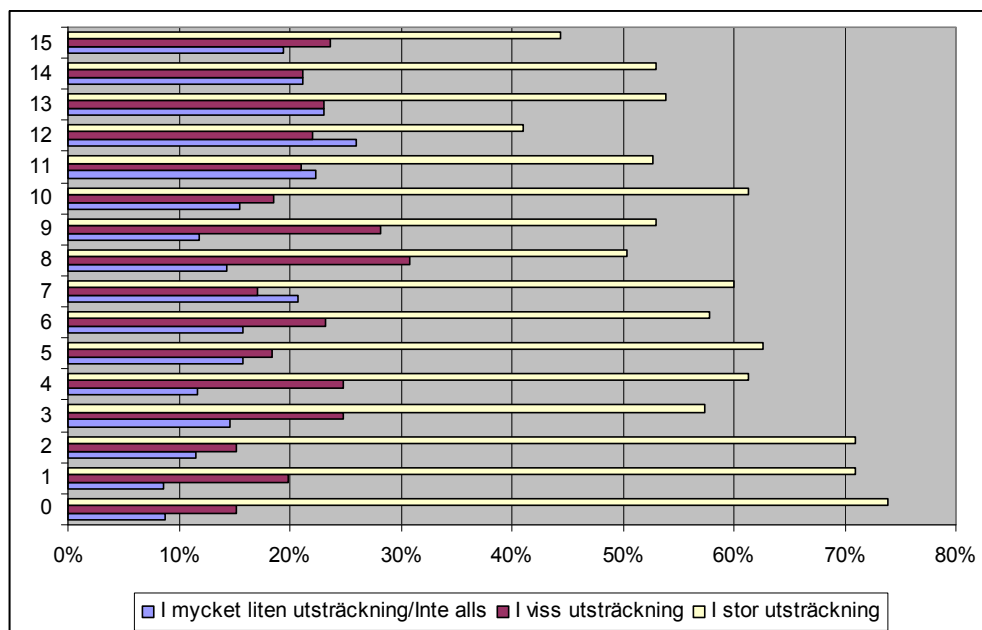
Föräldrarna har också fått svara på en mer allmän fråga om hur de kommer överens med den andra föräldern i frågor rörande barnet. Frekvenser och procent redovisas i tabellen nedan.

**I vilken utsträckning kommer föräldrarna överens i frågor rörande barnet?
Allmän fråga till alla föräldrar**

I vilken utsträckning kommer du och den andra föräldern överens i frågor rörande barnet?	Frekvens	Procent
I mycket liten utsträckning/Inte alls	319	15,9
I viss utsträckning	426	21,3
I stor utsträckning	1174	58,7
Vet ej/Ej svar	82	4,1

Diagrammet nedan visar i vilken grad föräldrar som varit separerade olika lång tid kommer överens om frågor rörande barnet. Tvärt emot vad man skulle kunna tro så tycks föräldrar som varit separerade en kort tid överens i klart högre utsträckning än föräldrar som varit separerade under längre tid. Över 70 procent av föräldrarna som varit separerade 0–2 år uppger att de i stor utsträckning kommer överens med den andra föräldern i frågor rörande barnet. Motsvarande siffra för de som varit separerade i 12–15 år ligger någonstans mellan 40 och 50 procent. Andelen föräldrar som uppger att de i mycket liten utsträckning eller inte alls kommer överens med den andra föräldern fördubblas från de nyseparerade till de föräldrar som varit separerade längre än 11 år.

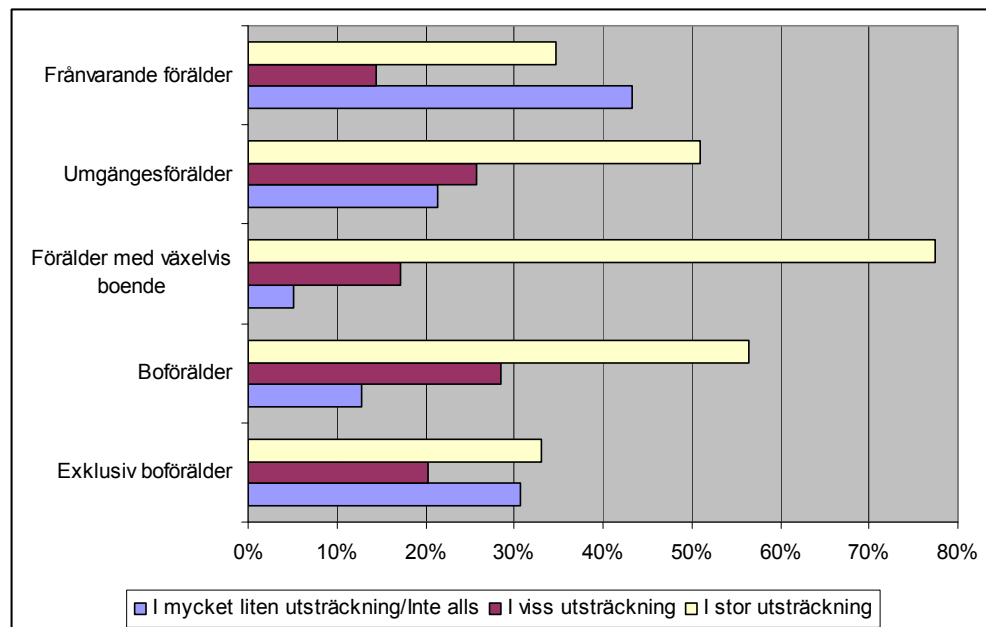
**I vilken utsträckning kommer föräldrarna överens i frågor rörande barnet?
Uppdelat på år sedan separationen**

Möjligen kan detta något förvånande resultat i diagrammet ovan förklaras av att det växelvisa boende blivit allt vanligare de senaste 15 åren. I diagrammet nedan visas att det finns en relativt stark koppling mellan barns boende och i vilken utsträckning föräldrarna kommer överens i frågor rörande barnet. Att föräldrarna i diagrammet ovan över tid tycks bli mer oense om barnet kan alltså vara en effekt av att föräldrar som separerade för 10–15 år sedan i mycket mindre utsträckning har barnen boende hos sig växelvist. I

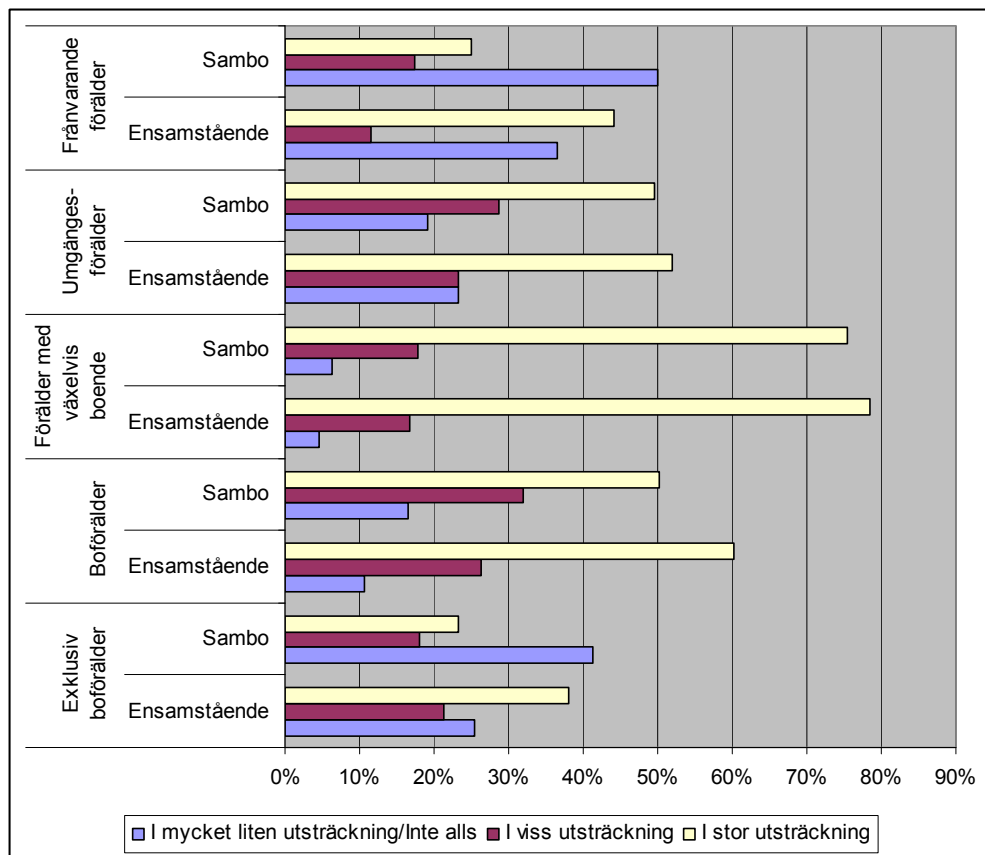
diagrammet nedan visas tydligt att föräldrarna kommer bättre överens ju jämnare barnets boende är uppdelat.

Barnets boende och hur föräldrarna kommer överens om frågor rörande barnet

Många separerade föräldrar får efter ett antal år en ny partner de flyttar ihop med. Detta kan innebära att nya hänsyn måste tas och att det blir fler parter inblandade i frågor rörande det gemensamma barnet. Detta skulle kunna leda till att föräldrarnas relation förändras och att deras samarbete om barnet påverkas. Diagrammet nedan visar på hur eventuellt nytt samboskap påverkar olika föräldratypers uppfattning om hur de kommer överens med den andra föräldern i frågor rörande barnet.

Påverkar en sambo hur intervjupersonen kommer överens om barnet med den andra föräldern?

Bland de frånvarande föräldrarna och exklusiva boföräldrarna verkar en ny sambo i relativt hög grad vara kopplat till ett sämre samarbete runt barnet. I övriga grupper syns ingen påverkan.

4.6 Konflikter och samarbete om barnets underhåll

Föräldrar som separerar måste i anslutning till separationen även ta ställning till, och komma överens om, barnets ekonomiska underhåll. Detta kan vara problematiskt precis som att barnets boende kan vara problematiskt. I enkäten har föräldrarna frågats om hur de kom överens med den andra föräldern om barnets underhåll. I tabellen nedan redovisas hur stor andel av föräldrarna som själva kommit överens om barnets underhåll. I relation till överenskommelsen om barnets boende är det färre som uppgett att de själva kommit överens om barnets underhåll. Av alla föräldrar uppgav 65,2 procent att de själva kommit överens om barnets underhåll. Motsvarande siffra för barnets boende var 87 procent.

Kunde föräldrarna själv komma överens om barnets underhåll

Kunde du och den andra föräldern själva komma överens om underhållets storlek?	Frekvens	Procent
Ja	1305	65,2
Nej	504	25,2
Vet ej	192	9,6

I en följdfråga tillfrågades föräldrarna om hur lätt eller svårt det var att komma överens om barnets underhåll. Relativt små andelar, totalt 12,6 procent, uppger att de tyckte det var svårt eller mycket svårt att komma överens om barnets underhåll. En relativt stor andel, 20,9 procent, svarade Annat eller Vet ej. Dessa är i stor utsträckning föräldrar som inte har något underhåll och alltså uppfattat att frågan inte gällt dem, även om överenskommelsen att inte betala underhåll i princip också är en överenskommelse om underhåll.

Hur lätt eller svårt föräldrarna kom överens om storleken på barnets underhåll

Var det lätt/svårt att komma överens om storleken på barnets underhåll?	Frekvens	Procent
Mycket lätt	466	23,3
Lätt	572	28,6
Varken lätt eller svårt	291	14,5
Svårt	127	6,3
Mycket svårt	127	6,3
Annat/Vet ej	418	20,9

I tabellen nedan redovisas hur föräldrarna kom fram till underhållets storlek. Om man bortser från de 39,6 procent som här uppger att de inte har något underhåll var det vanligaste alternativet att någon av föräldrarna ansökte om underhållsstöd via Försäkringskassan och fick summan bestämd på det sättet. Det näst vanligaste alternativet var att inte beräkna storleken på underhållet baserat på egna uppgifter utan att direkt anta beloppet 1273 kronor. En nästan lika stor andel, 9,7 procent, uppger att de använt Försäkringskassans beräkningsverktyg.

Hur föräldrarna bestämde underhållets storlek

Hur kom ni fram till underhållets storlek?	Frekvens	Procent
Du/andra föräldern ansökte om underhållsstöd via FK	511	25,5
Beräknade med hjälp av FK's beräkningsverktyg	195	9,7
Kom tillsammans fram till ett belopp (utan hjälp av FK)	155	7,7
Beräknade inte, kom fram till samma belopp som i underhållsstödet	201	10,0
Annat	110	5,5
Vi har inget underhåll	792	39,6
Vet ej	37	1,8

I tabellen nedan redovisas i vilken utsträckning föräldrarna är nöjda med överenskommelsen om barnets underhåll. Endast 15,5 procent uppger att de är ganska eller mycket missnöjda.

Hur nöjd/missnöjd är du med nuvarande överenskommelse om barnets underhåll?

Hur nöjd/missnöjd är du med nuvarande överenskommelse om barnets underhåll?	Frekvens	Procent
Mycket missnöjd	129	6,4
Ganska missnöjd	183	9,1
Varken nöjd eller missnöjd	440	22,0
Ganska nöjd	421	21,0
Mycket nöjd	512	25,6
Vet ej/Ej svar	316	15,8

Barnets underhåll är också en potentiell källa till konflikter för särlevande föräldrar. I tabellen nedan redovisas hur många föräldrar som menar att det i varierande omfattning uppstår konflikter om barnets underhåll. Av föräldrarna uppger 15,3 procent att det i stor eller viss utsträckning uppkommer konflikter om barnets underhåll.

Konflikter om barnets underhåll

I vilken utsträckning uppstår konflikter om barnets underhåll?	Frekvens	Procent
I mycket liten utsträckning/Inte alls	1390	69,5
I viss utsträckning	221	11,0
I stor utsträckning	86	4,3
Vet ej/Ej svar	304	15,2

Trots att relativt få är missnöjda med överenskommelsen om barnets underhåll och att få uppger att det uppstår konflikter om underhållet så menar nästan hälften av föräldrarna att de skulle uppskatta att Försäkringskassan eller annan neutral aktör hjälpte till att beräkna underhållets storlek, se tabell nedan.

Skulle föräldrarna uppskatta hjälp med att beräkna underhållets storlek?

Skulle du uppskatta om FK eller annan neutral aktör hjälpte till att beräkna underhållets storlek?	Frekvens	Procent
Ja	960	48,0
Nej	594	29,7
Vet ej	447	22,3

Detta stämmer mycket väl överens med vad som framkom i diskussionerna under i fokusgrupperna. Många föräldrar menade vid dessa att man helt saknat stöd för att komma fram till en summa anpassad för barnet och de båda föräldrarnas inkomster och utgifter. Bristen på stöd för beräkning av individuellt anpassat underhåll är sannolikt en viktig förklaring till varför så många föräldrar bestämmer ett underhåll på exakt 1273 kronor per månad.

Överenskommelsen om underhållet mellan föräldrarna till barnet är en sak, efterlevnaden av överenskommelsen möjligen en annan. De mottagande föräldrarna har tillfrågats om underhållet någon gång försenas, reduceras eller helt uteblir. I nedanstående tabell är föräldrarnas svar sammanställda. Endast de föräldrar som tar emot underhållsbidrag är inkluderade eftersom det kan antas att de som får underhållsstöd från Försäkringskassan inte upplever dessa problem.

Andel mottagande föräldrar som anger att underhåller gång försenas, reduceras eller helt uteblir. Föräldrar med underhållsbidrag

Händer det att underhållet försenas?	Procent		
	Försenas	Reduceras	Uteblir
Nej, aldrig	71,0	74,0	83,7
Ja, men mycket sällan	10,2	8,5	3,1
Ja, ibland	4,9	4,5	1,9
Ja, ofta	3,4	1,9	0,6
Vet ej/Ej svar	10,5	11,1	10,7

Svaren från alla de mottagande föräldrarna med underhållsbidrag enligt tabellen ovan tyder på att de betalande föräldrarna i hög utsträckning följer den överenskommelse om barnets underhåll de har med den mottagande föräldern. Ungefär 7–8 procent av de mottagande föräldrarna upplever ofta eller ibland att underhållsbidraget försenas eller reduceras. Under tre procent uppger att underhållsbidraget ofta eller ibland helt uteblir.

Icke desto mindre finns en minoritet mottagande föräldrar som sannolikt har en besvärlig relation till den andra föräldern och som har svårt att få underhållet enligt överenskommelsen. En del av dessa skulle också föredra att betalningen skedde via Försäkringskassan eller annan neutral aktör. Enligt tabellen nedan uppger 23,8 procent av de mottagande föräldrarna att de skulle föredra betalning via neutral aktör.

Skulle de mottagande föräldrarna föredra att betalningen skedde via neutral aktör?

Skulle du föredra om betalningen skedde via FK eller annan neutral aktör?	Frekvens	Procent
Ja	155	23,8
Nej	385	59,0
Vet ej	112	17,2

5 Fokusgruppsintervjuer med särlevande föräldrar

På uppdrag av Försäkringskassan har marknadsundersökningsföretaget Augur genomfört fokusgruppsintervjuer med särlevande föräldrar och ungdomar som växt upp med särlevande föräldrar.

5.1 Syfte och metod

Fokusgruppsintervjuerna syftar till att ge en kompletterande bild till Försäkringskassans enkätundersökning bland särlevande föräldrar. Totalt har nio olika fokusgrupper genomförts på tre orter, Stockholm, Luleå och Malmö, under perioden november 2010 till januari 2011. Samtliga grupper, utom en, bestod av särlevande föräldrar med barn under 18 år. En av grupperna bestod av ungdomar i åldern 18–21 år som växt upp med särlevande föräldrar.

Totalt medverkade 68 personer i fokusgrupperna, av dessa var 33 boföräldrar, 19 underhållsskyldiga, 8 hade växelvist boende barn och 8 var ungdomar som växt upp med särlevande föräldrar. Boföräldrarna utgjordes i huvudsak av kvinnor och de underhållsskyldiga av män.

Fokusgrupperna var indelade utifrån om de finns i Försäkringskassans underhållsstödssystem eller inte. Tre grupper var boföräldrar utan underhåll via Försäkringskassan och en grupp var boföräldrar med underhållstöd. Två grupper utgjordes av underhållsskyldiga föräldrar som inte finns i Försäkringskassans underhållsstöd och en grupp av underhållsskyldiga föräldrar som betalar underhåll via Försäkringskassan. En grupp var föräldrar med växelvist boende barn och en grupp utgjordes av ungdomar i åldern 18–21 år som växt upp med särlevande föräldrar

Tabell X Beskrivning av fokusgrupper

	Deltagare, ort	Deltagare, ort	Deltagare, ort
Utanför underhållsstödet	Boföräldrar 7 kv, 1 man Stockholm	Boföräldrar 9 kvinnor Luleå	Boföräldrar 8 kv Stockholm
Utanför underhållsstödet	Underhållsskyldiga 1 kv, 6 män Stockholm	Underhållsskyldiga 5 män Luleå	Växelvist boende 4 kv, 4 män Stockholm
I underhållsstödet	Boföräldrar 4 kv, 4 män Malmö	Underhållsskyldiga 7 män Malmö	
Ungdomar uppväxta med särlevande föräldrar	4 kv, 4 män Stockholm		

5.2 Resultat

I fokusgruppsintervjuerna fördes diskussioner kring barnens upplevelse av separationen, ekonomi, underhåll, boende, stöd och hjälp till separerade föräldrar. Inga i förväg givna svarsalternativ fanns. Nedan redovisas ett urval av vad som framkom. Resultaten är inte generaliserbara utan ger bara en bild av hur några särlevande föräldrar har det och vad de anser samt hur några ungdomar upplevt separationen.

Huvudsakliga resultat av fokusgrupperna

Resultaten från fokusgrupperna är inte generaliserbara men visar att det råder okunskap om vad barn kostar och skillnaden mellan underhållsbidrag och underhållsstöd. Flertalet, men inte alla deltagare, känner till rätten till och skyldigheten att betala underhåll för sina barn. Underhållsstödet fyller en viktig funktion för framför allt föräldrar som är i konflikt med varandra. Det finns flera boföräldrar som inte får något underhåll alls, trots att barnen bor större delen av tiden hos dem, de vill ofta inte förvärpa konflikten med den andra föräldern och ”bråka” om underhåll. Underhållsstödsnivån 1 273 kronor är mycket normerande och uppfattas som ett belopp som Försäkringskassan bestämt. Många av deltagarna, både boföräldrar och underhållsskyldiga, tycker dock att underhållet borde vara anpassat utifrån föräldrarnas inkomster. Bland föräldrar med växelvist boende barn fungerar det ekonomiska ansvaret för barnen bättre än bland de andra föräldrarna. I fokusgrupperna framkom önskemål om mer information och råd till föräldrarna i anslutning till separationer. Ett förslag som sågs som positivt var om Försäkringskassan kunde ha informationsträffar för separerade föräldrar.

Diskussioner om ekonomi

Det varierade när diskussionerna kring det ekonomiska gällande barnen hade inletts. Anledningen till att det såg olika ut handlade både om den andra partens situation, den relation man har och hur djupa konflikterna i relationen är. För några startade diskussionerna direkt i samband med separationen, för andra först efter cirka ett år och några har aldrig haft någon diskussion. Man väntar ut den andre, diskussionerna skjuts fram i väntan på att saker och ting ska lösa sig och man skjuter konflikten på framtiden, så uttryckte några av deltagarna sig.

”Jag väntade på att han skulle ta sitt förnuft till fånga” Boförälder utanför underhållsstödet

Underhåll

Flera boföräldrar uppgav att de var mer eller mindre missnöjda med den lösning de lyckats få i fråga om underhåll. De sätter barnen i fokus snarare än de ekonomiska transaktionerna i samband med separationen och försöker undvika konflikter med den andra föräldern så långt det är möjligt. Det medför att många inte driver underhållsbidragsfrågan så starkt som de kanske borde på grund av att detta är en infekterad fråga. Bland boföräldrarna fanns de som inte får något underhållsbidrag alls och en av anledningarna till att de inte driver frågan vidare är just barnen och vikten av att barnet har en bra relation med den andra parten, vanligtvis pappan.

”Jag betalar för min lugn och ro och avstår från underhåll”, Boförälder utan underhåll

Diskussionerna kring underhåll har, enligt flera, slukat mycket energi genom åren. Flera har haft svårt att komma överens antingen om skyldigheten att betala underhållsbidrag och/eller om själva summan den andre föräldern ska betala. I flera fall har man över huvud taget inte diskuterat

kring underhållet utan den andre parten har helt enkelt gjort klart att denne inte kommer att betala någonting eller att det blir den summa som Försäkringskassan fastställt och varken mer eller mindre.

”Det finns ju en anledning till att man har separerat och inte kommer överens. Allt i relationen är en maktkamp och diskussionerna kring ekonomin blir en del i denna maktkamp. Det är fruktansvärt.” Boförälder utanför underhållsstödet

Flera boföräldrar upplever ett obehag i diskussionerna kring det ekonomiska. Den underhållsskyldiges ovilja att betala samt dennes misstänksamhet om vad pengarna egentligen går till får flera av boföräldrarna att känna sig giriga. Det känns inte bra att behöva bråka om pengar till barnet/barnen. Det fanns också underhållsskyldiga som ansåg att det var självklart att betala underhåll för sina barn.

Några föräldrar uppgav att de visar kvitton eller ringer till den andre föräldern när de köpt något för att få något, sen bestämmer den andra föräldern om denne ska betala eller inte.

Några menar att underhållsbidrag borde vara en självklarhet som löstes automatiskt utan diskussion. En skyldighet som ingen kan komma undan och vara något som dras automatiskt vid en separation.

”Så fort en skilsmässa blir klar ska Försäkringskassan eller någon annan titta på bådas inkomster och räkna fram vad man blir skyldig att betala.” Boförälder utanför underhållsstödet

Flera underhållsskyldiga uppgav att det kändes orättvist och svårt att betala för sina barn när man inte får träffa dem.

1 273 kronor är normen

Underhållsstödets 1 273 kronor upplevs som en norm som Försäkringskassan har beslutat om. Gemensamt för flera av de underhållsskyldiga var att de betalade exakt 1 273 kronor. Bland de boföräldrar som får underhållsbidrag så är det få som får ett belopp som är högre än 1 273 kronor. Ett par boföräldrar har för att höja underhållsbidraget anlitat advokat och gått till domstol. Flera boföräldrar uppger att de inte har känt till möjligheten att höja underhållsbidraget utan trott att det är 1 273 kronor som gäller. Man har också inte haft råd att anlita advokat. Ett par av de tillfrågade får 1 273 kronor lite då och då och vet egentligen aldrig när pengarna kommer.

”Min äldste sons pappa gjorde klart för mig att jag inte skulle bli rik på hans pengar och han sa att jag inte skulle få ett öre mer än 1 273 kronor. Han gick på Försäkringskassans summa. I dag tjänar han ganska bra men han betalar ändå det lägsta.” Boförälder utanför underhållsstödet

Det finns underhållsskyldiga som upplever Försäkringskassans underhåll som ett maxbelopp och de betalar ogärna något utöver de utgifter som rör barnet/barnen. En anledning till det som några uppgav var att de inte får träffa sina barn. Hos en del föräldrar ses dock underhållsstödsnivån som en miniminivå som inte täcker utgifterna för barnet/barnen. Det finns även

underhållsskyldiga föräldrar som betalar kostnaderna för större utgifter som t.ex. mobiltelefon, vinterkläder, fritidsaktiviteter osv. Gemensamt för flera boförelldrar var att de upplever underhållsstödsnivån, eller "Försäkringskassans norm" som några uttryckte det, som ett hinder i diskussionen kring underhåll eftersom de underhållsskyldiga oavsett argument alltid hänvisar tillbaka till det beloppet.

Några av de underhållsskyldiga upplever att underhållsstödnivån underlättar i diskussionerna då den alltid går att hänvisa till. Varken boförelldrarna eller de underhållsskyldiga känner till hur beloppet 1 273 kronor är framräknat och vad det är tänkt att det ska täcka för typ av kostnader. "Försäkringskassans norm" sätter stopp för diskussionen och medför låsta positioner. Den stora okunskapen hos betalarna kring vad ett barn kostar medför att "Försäkringskassans norm" blir lättare att falla tillbaka på. Det finns både boförelldrar och underhållsskyldiga som pekar på behovet av mer information om vad ett barn kostar. Tryggast skulle vara om man visste vad ett barn faktiskt kostar då detta kunde ta bort mycket av den osäkerhet som finns kring vad som är rätt eller fel summa.

"Jag vill ha en avskalad information kring vad det kostar att ha barn. Mina 500 kanske inte räcker länge. Man kanske får en helt annan känsla inför det man betalar då." Underhållsskyldig utanför underhållsstödet

"Försäkringskassan påverkar våra liv genom att sätta ut denna summa. Annars kanske det hade blivit en modell som mer utgår från inkomst. Ja mer efter förmåga." Boförellder utanför underhållsstödet

Flera av boförelldrarna påpekade att barn till särlevande föräldrar ska kunna leva och ha samma standard hos båda föräldrarna. För att underhållsbidragets storlek ska kännas som rättvist bör det därför baseras på föräldrarnas inkomster.

"Normen som är nu är inte rättvis. Pappan betalar denna summa avsett om han tjänar 10 000 kronor eller 10 miljoner. Det borde vara inkomstbaserat." Boförellder utanför underhållsstödet

Flera av de underhållsskyldiga anser att det är mer eller mindre självklart att betala underhållsbidrag för sina barn om man har ekonomiska resurser till det. Viktigt är dock att ha en viss kontroll över att pengarna går till barnen och deras behov och inte till boförelldern och dennes behov. Oron över att pengarna går till boförelldern gör att man vill hålla nere underhållsbidraget.

"Jag köper hellre kläder till dottern än ger mamman cash i handen. Jag litar inte på att pengarna går till barnet". Underhållsskyldig utanför underhållsstödet

Den som tar huvudansvaret för barnen lägger ner mycket tid. Tid som den andra parten inte lägger ner och som denne kan använda för att t.ex. tjäna pengar eller lägga på sig själv. Detta är dock ingenting som över huvud taget någon av föräldrarna tar upp till diskussion eller som värderas i pengar. Däremot reflekterade ungdomarna kring det. Flertalet menade att det svåraste i diskussionerna om underhållsbidrag är att få den som ska

betala att förstå hur dyrt det är att ha barn. Oftast har föräldrarna olika syn på vad som är nödvändigt att köpa och vad saker och ting kostar.

Ytterligare ett argument som lyftes fram av underhållsskyldiga är, varför ska man betala när man inte har den faktiska vårdsnaden och därmed inte heller ansvaret för barnet/barnen eller inte ens får träffa barnet? Underhållsskyldiga är enligt några boföräldrar noga med att dra av pengar då de har ansvaret för barnen.

”När jag inte får träffa min son känns det som skit att jag ska betala. Det är stressigt att inte få träffa honom och sedan pröjsa. Det är som att stå med en jätteglass i handen och inte få smaka”. Underhållsskyldig utanför underhållsstödet

”Han betalar det lägsta beloppet till mig och drar av lite som han tycker och behåller barnen någon dag extra vid loven för att kunna göra avdrag för detta.” Boförälder utanför underhållsstödet

Inget underhåll alls

I gruppen med föräldrar till växelvist boende barn förekom av naturliga skäl att underhåll inte betalades. Men även i grupperna med boföräldrar finns flera föräldrar som under flera år eller också nu inte får något underhåll från den andre föräldern. Anledningarna till det är flera men framför allt handlar det om att boföräldrarna inte orkar med de diskussioner och konflikter som skulle uppstå. Att blanda in Försäkringskassan upplevs som att ytterligare förstärka konflikten och de tillfrågade väljer då i stället att hantera situationen själva. Men det handlar också om mycket dåliga kunskaper om rättigheter och skyldigheter i fråga om underhåll.

Flera uttrycker också en rädsla i förhållande till den andra parten och vill därför inte, eller snarare, vågar inte ta konflikten. Det har förekommit hot i diskussionen som gör att man inte tar vidare diskussioner med vare sig den underhållsskyldige eller Försäkringskassan. Diskussionerna och konflikterna upplevs också skada barnen och barnens relation till den andre föräldern vilket är ytterligare skäl till att låta bli att driva rätten till underhållsbidrag eller underhållsstöd.

”Jag får ingenting och har aldrig fått. Jag lämnade henne och då anser hon att det är mitt problem. Försäkringskassan har jag inte blandat in eller pratat med eftersom jag inte vill förstärka konflikten. Barnen har i dag ingen kontakt med sin mamma utan har helt slutat att umgås med henne.” Boförälder utanför underhållsstödet

”Vi har inte löst det och jag ser inte fram emot de diskussioner som kommer att komma. Jag orkar inte bråka om det. Han kommer och träffar sin dotter ganska ofta och det är viktigast.” Boförälder utanför underhållsstödet

”Vi kom ganska fort överens om att jag inte skulle få några pengar. Efter hot gick jag med på att inte ta något underhåll de första 4–5 åren. Han är en elak prick. Jag hade inget som helst underhåll vare sig från honom eller från Försäkringskassan för han hotade mig med det ena och andra.” Boförälder utanför underhållsstödet

Ett par av de tillfrågade har också försökt vänta ut den andra parten för att se om han/hon självmant skulle kunna tänka sig att betala underhållsbidrag. När detta inte hänt efter något år har diskussionerna påbörjats. Några föräldrar uppgav att på pappret (avtal) hade man växelvist boende men inte i praktiken och att det tog emot att processa om det, därför avstod de från underhåll.

De underhållsskyldiga som betalar underhållsbidrag har betalat samma belopp sedan separationen och inte justerat det i samband med att t.ex. ekonomin eller familjeförhållandena har ändrats. Detta trots att flera av deltagarna ser det som rimligt att göra det just när livssituationen förändras.

Underhållsstöd

Gemensamt för flera av föräldrarna som reglerar underhållet via underhållsstödet är de dåliga relationerna med barnets andra förälder. Några deltagare i fokusgrupperna har till och från haft underhållsstöd sedan separationen medan andra har haft det hela tiden. Flera boföräldrar som periodvis (i månader eller i år) inte fått något underhåll var mycket tacksamma över att nu få underhållsstöd. Det upplevdes förbättra ekonomin och skapa trygghet.

”Äntligen fick jag kontroll över ekonomin, nu slipper jag ringa och stånga mig blodig för att få pengar” Boförälder med underhållsstöd

Det framfördes att underhållsstödet borde kunna betalas ut retroaktivt utifrån hur de faktiska förhållandena varit, om man t.ex. varit utan underhåll i flera år så borde man kunna få det retroaktivt. Både boföräldrar och bidragsskyldiga i underhållsstödet hade synpunkter på att underhållsstödet borde bestämmas utifrån den andra förälderns ekonomi eller båda föräldrarnas ekonomi. Boföräldrarna tyckte underhållsstödsnivån är för låg. Varför är inte nivån på barnbidraget och underhållsstödet olika beroende på barnets ålder undrade någon förälder.

Bland de bidragsskyldiga i underhållssystemet fanns flera föräldrar som haft vårdnadstvister, föräldrar som inte får träffa sina barn och föräldrar som är rädda att de inte får träffa sina barn om de inte betalar.

”Det har alltid varit synd om ensamstående mammor, men det finns faktiskt ensamstående pappor som har ont om pengar” Bidragsskyldig i underhållsstödsystemet

Flera av de bidragsskyldiga tog upp problemet med att återbetalning av underhållsstöd baseras på gamla inkomster och att de kan hamna hos Kronofogden. Några föräldrar uttryckte att det var positivt att ha Försäkringskassan som ”buffert” eftersom deras relation med den andra föräldern är så infekterad.

Vid diskussion kring regeringens uppdrag att verka för att särlevande föräldrar ska sköta underhållet själva så undrade en boförälder förälder varför man inte sätter barnen i fokus i stället, det är så många barn som skulle drabbas av konflikter om inte underhållsstödet fanns. Det påpekades att underhållsstödet är en jämställdhetsinsats som möjliggör för kvinnor att klara sig själva. Underhållet skulle inte fungera utan underhållsstöd så flera boföräld-

rar, samtidigt som någon tyckte att man skulle kunna pressa föräldrar att ta eget ansvar. Även bidragsskyldiga föräldrar tyckte att föräldrarna måste kunna samarbeta och betala för barnet, samtidigt som några tyckte de var fel att betala när de inte får träffa sina barn. Det är bekvämt att betala via underhållsstödet och slippa ha kontakt med den andra föräldern nämndes. Om det ska fungera att betala utan Försäkringskassans hjälp krävs i så fall lagstiftning som tvingar föräldrarna till exempelvis två obligatoriska möten. På fråga om föräldrarna tror att de i framtiden kommer att lösa underhållet själva tror ingen att de kommer att göra det. Skäl som angavs till det var bland annat att det skulle drabba barnen, mamman vill att det ska gå via Försäkringskassan, inkomsten är tryggare och att det kräver en bra relation.

Föräldrar till växelvist boende barn

Föräldrarna har under åren haft olika lösningar för barnens boende. Hos några har barnen bott växelvist sedan separationen, hos andra har barnet tidigare bott i princip heltid hos en av föräldrarna. På frågan om vad som påverkade valet att barnen skulle bo växelvist uppgav flera att det var självklart och att barnen har rätt till båda föräldrarna. Ett par föräldrar sa att det var en norm, ett grupptryck att barnen skulle bo så. En förälder hade genom tingsrättsdom fått växelvist boende för sina barn.

”Alla andra hade växelvis. Frågan var mer vilken dag vi skulle byta”

Det som föräldrarna nämnde som bra med växelvist boende var bland annat att det gynnar barnen då de får träffa båda sina föräldrar lika mycket, det ger föräldrarna viss kontroll och tar bort deras känsla av skuld. Barnen får också full uppmärksamhet de dagar de är med sina respektive föräldrar. Det blir kvalitet på den tid man har tillsammans.

I gruppen fanns det olika lösningar på hur kostnaderna för barnet reglerades mellan föräldrarna, tydligt var att flera upplevde att det fungerade ganska bra. Flera föräldrar delade på kostnaderna för barnomsorg, försäkringar, kläder och fritidsaktiviteter m.m. Det fanns olika lösningar hur det skedde såsom uppdelning av räkningar som skulle skickas till mamman respektive till pappan, gemensamt konto dit barnbidraget och 1 200 kronor per förälder betalades in, barnbidrag och månatlig överföring till mamman som betalade inkommande räkningar, ev. överskott sattes in på barnens konto. Några av föräldrarna har delat barnbidrag. En förälder uppgav att den fört diskussioner med den andra föräldern om ekonomisk kompensation för att denne har betydligt bättre ekonomi.

Påverkan på barnen

I alla fokusgrupperna är man överens om att barnen i högsta möjliga mån ska hållas utanför föräldrarnas ekonomiska diskussioner i samband med separationen. Men deltagarna är medvetna om att barn förstår och snappar upp mycket mer än vad man tror. I fokusgruppen med ungdomar framkom tydligt att barnen många gånger upplevt sig vara ”mellanhand” när föräldrarna pratade om varandra och i ekonomiska frågor.

Eftersom föräldrarna ofta lever under olika ekonomiska förutsättningar får separationen många gånger konsekvenser för barnens levnadsstandard. Många gånger är det ekonomiska skillnader för barnen beroende på om de bor hos mamman eller pappan. Det kan innebära att det som är möjligt rent ekonomiskt hos ena föräldern inte är möjligt hos den andre, vilket till viss mån styr barnens syn på föräldrarna och på var de helst vill vara. Konflikter uppstår inte bara mellan föräldrarna utan även mellan föräldrar och barn, då barnen många gånger spelar ut föräldrarna mot varandra. I diskussionerna med ungdomsgruppen framkommer det att många har tidigt fått tagit eget ansvar för ekonomin. Ett par ungdomar tog upp att de strävar efter att bli ekonomiskt oberoende och klara sig själva så fort som möjligt.

”Min syster och jag har inte alltid kunnat göra allt. I slutet av månaden har jag och min syster fått betala en del, t.ex. mat. Pappa har kapat alla band och aldrig betalat något underhåll” Ungdom med särlevande föräldrar

I de fall bo föräldern har en dålig ekonomi och den andra parten enbart betalar enligt Försäkringskassans norm och begränsar sitt deltagande i övriga större utgifter går det ut över barnen. På grund av bristen på pengar får familjen strama åt ekonomin och mycket går inte att köpa eller göra. Att levnadsvillkoren många gånger blir olika hos mamman och pappan, framhålls av framför allt mammorna.

”Jag har pratat med den äldsta om detta att pappa har mycket pengar och kan gå på Gröna Lund tre gånger på en månad och jag enbart en gång på sommaren.” Boförälder utanför underhållsstödet

”De jämför sig med kompisar vars föräldrar bor tillsammans och har råd med mer. Andra åker till Turkiet och Thailand och vad ska vi göra? Alla pratar så mycket om vad de gör på loven och vi stannar alltid hemma.” Boförälder utanför underhållsstödet

”När barnen kommer upp på högstadiet är det mycket arbete på datorn. Jag kände mig jätte dum som fick säga till honom att gå på biblioteket. Jag fick skriva lappar till skolan om att vi inte hade någon dator.” Boförälder med underhållsstöd

Ungdomarna

I fokusgruppen fanns ungdomar som upplevt föräldrarnas separation under tonåren och ungdomar som upplevt separationen under småbarnsåren. De förstnämnda var mer påverkade av separationen jämfört med de vars föräldrar separerat under småbarnsåren. Ungdomarna som upplevt separationen under tonåren upplevde att de saknade familjegemenskapen, det tidigare boendet, trygghet och den andra föräldern. De upplever också att de ofta fått vara mellanhand mellan föräldrarna, fått medla och varit inblandade i ekonomiska diskussioner. Men det fanns också de som hade positiva erfarenheter av separationen, de lärde känna sina föräldrar bättre, de kände sig mer självständiga och det blev mer lugnt.

När det gäller ekonomin så upplevde några att deras ekonomiska situation var oförändrade. Andra ansåg sig fått en sämre ekonomisk situation än

tidigare, de fick ta mer ekonomiskt ansvar och det var inte alla som hade föräldrar som betalade underhåll. Alla kände inte till hur föräldrarna löst underhållsfrågan.

”Farsan har alltid tjänat mycket mer än morsan så när de ändå båda ska ge pengar till oss barn så säger farsan. Vad gör morsan med pengarna egentligen, hon slösar så mycket. Och morsan säger vad farsan är snål. Då sitter man där och undrar vad man ska göra då.”

”Pappa fick inte betala mycket. Mamma orkade inte pressa honom tillräckligt”

I samband med diskussion kring underhåll framkom att ungdomarna tyckte att underhållet borde vara relaterat till föräldrarnas inkomster och att det borde vara självklart att alla föräldrar ska betala för sina barn. Det fanns också de som tyckte synd om den förälder som ska betala, framför allt om föräldern har mycket ont om pengar, är ledsen över separationen och inte träffar sina barn regelbundet. Eller om boföräldern har väldigt mycket mer pengar än den underhållsskyldige.

Hot om att koppla in Försäkringskassan kan också vara ett påtryckningsmedel

Ett par av föräldrarna har använt Försäkringskassan som ett påtrycksmedel när de underhållsskyldiga inte velat betala. De klargjorde för dem att om de inte betalade så skulle de koppla in Försäkringskassan och så skulle de kräva honom på pengar i stället. Då först började de betala dvs. när de förstod att de inte på något sätt kunde komma undan ansvaret.

Positivt att Försäkringskassan kan stiga in och ta över ansvaret

Flera deltagare känner till att Försäkringskassan går in och löser underhållsfrågan om den underhållsskyldige vägrar att betala. Flera menar att det är positivt att Försäkringskassan kan betala ut pengar om föräldrarna inte kan enas. Flera boföräldrar med underhållsstöd ser det som osannolikt att de skulle kunna lösa underhållet själva utan inblandning av Försäkringskassan. Konflikterna har varit för stora. Utan Försäkringskassans hjälp hade de inte fått något underhåll alls. Om det är barnens bästa i fokus som ska gälla så måste, enligt flera föräldrar, möjligheten till hjälp från Försäkringskassan finnas. Flera av de underhållsskyldiga vill dock hålla Försäkringskassan utanför då de upplever att de då hamnar i ett underläge gentemot boföräldrarna. Det finns också boföräldrar som inte vill anlita Försäkringskassan på grund av att de inte vill förstärka konflikten.

”Skulle jag gå till Försäkringskassan och utkräva detta skulle bara kriget eskalera” Boförälder utanför underhållsstödet

Barnbidraget

Flertalet boföräldrar får hela barnbidraget. Det ses som ett måste om de ska få pengarna att räcka något så när för barnen. Men det finns också boföräldrar som inte får barnbidrag då de inte orkar driva frågan att visa att barnen

inte bor växelvist. Föräldrar med barn till växelvist boende tog upp att det var orättvist att barnbidraget inte delades med automatik.

Stöd och hjälp

I samtalen framkom spontant att Försäkringskassan skulle kunna utgöra ett större stöd både för boföräldrar och underhållsskyldiga i samband med separationen. Detta framför allt när det gäller att komma fram till ett underhållsbidrag som är korrekt och riktigt i förhållande till inkomst och vad ett barn kostar. Här finns en stor osäkerhet kring vad som gäller. Ett förslag som framkom i flera fokusgrupper var att Försäkringskassan skulle ordna informationsträffar för särlevande föräldrar och informera om rättigheter och skyldigheter i fråga om underhåll, barns kostnader m.m.

”Innan vi blev föräldrar fanns det öppna informationsmöten hos Försäkringskassan, men inför man separerar finns inget sådant” Boförälder utan underhåll

”Försäkringskassan skulle kunna informera om bostadsbidrag, underhållsstöd och ge vägledning vid separationer, information om rättigheter skulle ha hjälpt mig” Boförälder utan underhåll

”Informationsträffar för separerade föräldrar vore bra. Men de måste vara tydligare än föräldraträffarna och mindre krångliga” Förälder till växelvist boende barn

Att via en myndighet få reda på rättigheter och skyldigheter väger tungt när man sedan ska ta diskussionen med den underhållsskyldige. Flera ser det inte som troligt att man ska kunna gå dit tillsammans med den man separerat ifrån utan det måste finnas en möjlighet att gå själv. De tillfrågade ser inga problem med att dessa informationsträffar sker i större grupp. Det kan till och med kännas skönt att träffa andra i samma situation. Några föräldrar uppger att lättillgänglig information på nätet, en enkel webbsida med all information samlad vore bra och ett chattforum där man kan komma i kontakt med andra i liknande situation, få råd och stöd tilltalar.

”Jag hade ingen koll på vad som gällde om separationer när vi separerade. När man byter adress/separerar borde man få hem ett litet hjälpkit”
Boförälder med underhållsstöd

Flera uppger att de skulle vilja ha Försäkringskassans hjälp med att räkna ut vad som är ett rimligt underhållsbidrag med tanke på den underhållsskyldiges inkomst, barnets ålder och kostnader. Här är det få av deltagarna som vet hur man ska tänka.

Ett av de främsta argumenten de underhållsskyldiga för fram är att underhållsbidraget går till boföräldern och inte till barnen. Ett sätt att komma undan detta skulle kunna vara att man har ett barnkonto där både mamman och pappan sätter av en viss summa pengar varje månad, men flera föräldrar har svårt att rent konkret se hur det skulle kunna lösas. Tanken med ett barnkonto bygger enligt de tillfrågade på att man är sams, vilket flertalet inte är i samband med en separation.

6 Intervjuer med handläggare av underhållsstöd

6.1 Syfte och metod

I syfte att ge enkätundersökningen mer djup och förståelse har även handläggare av underhållsstöd intervjuats. Med dessa intervjuer ges ytterligare perspektiv på föräldrarnas möte med Försäkringskassan och underhållsstödet.

Intervjupersonerna utgjordes av åtta handläggare av underhållsstöd som arbetat på Försäkringskassan mellan 15 och 40 år och mest med underhållsstöd under hela perioden. Intervjuerna hade formen av ett fritt samtal utifrån en i förväg fastställd intervjuguide. Det fanns 12 förutbestämda frågor men det var också möjligt för den intervjuade handläggaren att själv ta upp sådant som uppfattas som väsentligt för undersökningen. Handläggarna fick inte se frågorna i förväg och kunde därmed inte förbereda sig på vad de skulle svara. Det som handläggarna beskrev är deras egna upplevelser av hur föräldrarna agerar, tänker och resonerar samt hur de själva agerar i olika situationer.

6.2 Resultat

Huvudsakliga resultat av intervjuer med handläggare av underhållsstöd

Handläggarna är positiva till regeringens mål att separerade föräldrar ska sköta underhållet själva. I handläggningen av underhållsstöd möter handläggarna ofta föräldrar som är i kris, de är konflikt med den andra föräldern och har ofta ekonomiska svårigheter. Att därför redan vid ansökan om underhållsstöd verka för att föräldrarna själva ska sköta underhållet upplevs som för tidigt. Flera av handläggarna tror att det skulle vara mer lämpligt att försöka få föräldrarna att lösa underhållet själva efter några år, då det i regel inte är lika infekterat mellan föräldrarna. Det finns flera regler i underhållsstödet som skapar konflikter och som är administrativt krävande. Bland annat nämndes umgängesavdraget som uppgår till högst 31 kronor per dag och som kräver båda föräldrarnas godkännande, beslut om växelvist boende som är resurskrävande när föräldrarna inte är överens om boendet är växelvist eller inte. Då båda föräldrarna inte godkänner en flyttanmälan blir barnet kvarskrivet på den tidigare adressen vilket kan medföra att underhållsstödet dras in och bidragsmottagaren blir återbetalningskyldig för utbetalt underhållsstöd. Återbetalningsreglerna som baseras på taxerad inkomst slår hårt mot föräldrar vars inkomster har sänkts kraftigt. Många separerade föräldrar saknar stöd i frågor som rör ekonomi och beräkning av barns underhåll. Handläggarna har inte i uppgift att hjälpa till med det.

Det politiska målet och Försäkringskassans arbete

Samtliga intervjuade kände väl till det politiska mål som Försäkringskassan har att arbeta efter, ”att verka för att separerade föräldrar i större utsträckning på egen hand reglerar underhållet för barnen”.

De var också överens om hur de aktivt arbetar för att målet ska uppnås. Efter att meddelande/brev skickats ut till den bidragsskyldige om att ansökan om underhållsstöd inkommit och återbetalningsbelopp på 1 273 kronor per månad fastställts ringer handläggaren inom en vecka upp den bidragsskyldige och frågar om denne inte skulle kunna direktbetala detta belopp till den andra föräldern i stället för att använda sig av Försäkringskassan som mellanhand. Handläggarna var samstämmt lite tveksamma till vad detta ger för resultat och någon tyckte att man borde vänta lite längre eller upp till ett år innan man ringer upp den bidragsskyldige.

”De som hamnar hos Försäkringskassan har det besvärligt av en och annan anledning. Det är därför ett svårt arbete för Försäkringskassan att kontakta föräldrarna initialt vid separationen”.

Några handläggare sa att den bidragsskyldige brukar gå med på direktbetalning om det handlar om förlängt underhållsstöd som utbetalas direkt till barnet.

Om det första samtalet inte resulterar i direktbetalning så ringer handläggarna upp den bidragsskyldige igen efter ett halvår och föreslår direktbetalning.

Tidigare arbetade handläggarna med att försöka få föräldrar att lämna underhållsstödet men det görs inte längre eftersom det inte ingår i handlägningsprocessen. Några handläggare nämnde att det var bättre att arbeta med att få ut bidragsskyldiga ur systemet, det är inte lika infekterat då.

När föräldern kontaktar Försäkringskassan initialt för att få reda på hur man ansöker om underhållsstöd tas samtalen i regel mot av Försäkringskassans kundtjänst. De intervjuade handläggarna har därför ingen möjlighet att uppmana föräldrarna att lösa dessa frågor själva. Kanske görs det i dag av kundtjänsten men de var osäkra på det.

Alla handläggare var personligen positiva till hur målet är utformat och att de bidragsskyldiga i många fall kanske borde kunna betala lite mer.

”Förr kunde man kalla in föräldrarna på ett besök och räkna lite på vad de skulle betala och om återbetalningsbeloppet blev detsamma som underhållsstödet så kunde man ju avstyra direkt att de kom in i systemet. Men nu har vi ju inga kundmöten längre.”

I grunden var samtliga handläggare positivt inställda till det politiska målet och att föräldrarna borde ta ett större eget ansvar för sina barn. Samtidigt så uttrycktes vissa farhågor om att det ju inte kan vara roligt för en boförälder att behöva tigga och be för att få sina pengar ”och så kommer de tillbaka till Försäkringskassan igen och ansöker om underhållsstöd”.

Varför söker föräldrar underhållsstöd i stället för att göra upp om ett underhållsbidrag?

Handläggarna ansåg att det främst är föräldrar som ligger i konflikt med varandra, har dålig ekonomi, saknar betalningsförmåga eller önskar betalningsstabilitet som ansöker om underhållsstöd i stället för underhållsbidrag.

Det kan vara så att eftersom föräldrarna ligger i konflikt med varandra så vill de inte ha med den andra föräldern att göra alls och då reglerar man hellre underhållet via Försäkringskassan.

Handläggarnas bild är att föräldrarna först ofta har försökt att lösa betalningarna mellan varandra själva men att de efter en kort tid ansöker om underhållsstöd för att den bidragsskyldige på något vis missköter betalningarna. Ett underhållsbidrag kan den bidragsskyldige betala in den sista i månaden helt enligt lag samtidigt som bidragsmottagarna vill kunna betala sina räkningar kring den 25:e varje månad.

”Det kan vara så att han ska betala 3 800 kronor för sina tre barn till henne varje månad men sköter inte riktigt betalningarna. Hon söker då om underhållsstöd i stället, men han lovar och lovar att betala, men sen funkar det i alla fall inte. Så tillslut efter en del strul så hamnar de hos oss ändå.”

En orsak till att man söker underhållsstöd i stället för underhållsbidrag kan också vara att en konflikt över ekonomiska frågor kan riskera att störa umgänget med barnet.

Umgängesavdrag

Under de åtta intervjuerna framkom en stark gemensam åsikt och det var att umgängesavdraget helt bör avskaffas. Kanske skulle det kunna ersättas av s.k. nettoberäkning i stället eller någonting annat men så som det är utformat i dag innebär det en hel massa administration för väldigt små belopp. Ansökningsblanketten för avdraget ska vara underskriven av båda föräldrarna, ofta saknas en underskrift. Beslutet ska kommuniceras, det är mycket diskussion om tider, t.ex. vilken tid barnet kom och åkte. Många beslut går vidare till omprövning, överklagas till länsrätt. Avdraget är ofta konfliktskapande för föräldrarna och om en förälder samlar på sig tre månaders avdrag innan denne skickar in begäran om avdrag till Försäkringskassan kan den andre föräldern en viss månad helt plötsligt få sitt underhållsstöd reducerat med kanske en tusenlapp på en gång. Nettoberäkning ställer krav på att barnet bor minst 30 dygn per år hos föräldern och att det är reglerat i avtal eller i dom.

”Att de inte tar bort umgängesavdraget”. ”Små belopp som vi lägger så mycket tid på”. Föräldrarna kan hålla på och tjafsa om 27 kronor, om att barnet minsann var hos farmor och inte hos pappan, med det finns också de som det fungerar bra för. ”Det är en principalsak för vissa föräldrar att begära avdrag”. ”Barns dagboksanteckningar skickas in för att styrka att de bott på ett visst ställe.” ”Mycket jobb för lite pengar”. ”Handläggningen är dessutom krånglig, om den bidragsskyldige skickar in avdrag för tre månader samtidigt, kan vi bara kommunicera 10 avdrag per gång.” ”Det kan handla om 5 kronor i vissa ärenden”.

Växelvist boende

Växelvist boende skapar konflikter mellan föräldrarna då en förälder hävdar att barnet bor större delen av tiden hos denne och den andra anser att barnet bor växelvist. Det upplevs som svårt att fatta beslut när föräldrarna inte är

överens om det är växelvist boende eller inte, föräldrarna uppger olika uppgifter om hur mycket barnet bor hos dem och vilka kostnader står för. Besluten är resurskrävande.

”Många tycker att tio dagar är växelvist boende och har inte förstått att man ska dela kostnaderna. Men andra vet att det är halva tiden som krävs för växelvist boende”.

”En del tycker att varannan helg är växelvist boende”.

Inkomst vid beräkning av återbetalningsbelopp

Ett gemensamt problem som de bidragsskyldiga ofta har är att återbetalningsbeloppet beräknas på två år gamla inkomster (senast taxerad inkomst). Det innebär att om en förälder först haft inkomster från en heltidstjänst och sedan börjat studera så beräknas återbetalningen på det år då föräldern arbetade och inte inkomsterna under aktuellt år som faktiskt avgör den nuvarande betalningsförmågan.

”Ni är inte kloka, hur kan ni räkna på de här inkomsterna? ”Alla knorrar lite, dom är griniga över att taxerad inkomst ligger till grund för beräkning av återbetalningsbeloppet.”. ”De vill inte betala för sina barn när de inte får träffa dom.”

Den bidragsskyldige kan i vissa fall få anstånd med betalningen men drar då på sig stora skulder på ibland upp till 40 000–50 000 kr/år om de har 3 barn. Det är också så att de måste känna till att man kan få anstånd när förhållandena har förändrats. Handläggarna uttryckte också viss skepsis med de nya direktiv de precis fått, att om en förälder för två år sedan hade en inkomst under 100 000 kronor så ska det göras en slags skälighetsbedömning av hur mycket föräldern skulle kunna tjäna om hela föräldrarnas förvärvsförmåga utnyttjats (19 kap. 21 § SFB). Utifrån det ska de göra en skälighetsbedömning av vad föräldern bör betala i återbetalningsbelopp och inte göra bedömningen utifrån taxerad inkomst som i övriga ärenden. De uttryckte frustration över att de kan få svårt att stå för sina beslut i dessa fall då det riskerar att bli lite av gissning.

Kvarskrivna barn

Ett problem för föräldrarna är när en förälder flyttar med barnet till en annan adress och föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet och den andra föräldern inte skriver på flyttanmälan som ligger till grund för ändrad folkbokföring. Det innebär att föräldern som flyttar får ändrad folkbokföring, men inte barnet. Då startar Skatteverket en utredning om var barnet bor. Det får ofta till konsekvens att underhållsstödet dras in från Försäkringskassan och eftersom det betalats ut i förskott så blir också bidragsmottagaren återbetalningsskyldig för detta belopp. Inget underhållsstöd betalas således ut under den tid som Skatteverket utreder boendet och dessa pengar kan sen inte utbetalas retroaktivt. Det händer att barn under en tid är folkbokförd helt själv på en adress.

Försäkringskassans service

Eftersom reglerna kring underhållsbidraget är civilrättsliga har Försäkringskassan inte i uppdrag att varken informera om regler kring hur underhållsbidrag beräknas eller hjälpa föräldrar att komma överens i dessa frågor. Handläggarna beskriver att de uppmanar föräldrarna att försöka lösa dessa frågor direkt med varandra och om de inte kan det så bör de anlita en advokat. Några av handläggarna sa att de i alla fall hjälpte till med dessa frågor för att de kan reglerna osv., men att de inte ska göra det. Andra handläggare sa att de absolut inte hjälper till eftersom de själva inte kan reglerna kring hur man räknar ut ett underhållsbidrag. Flera handläggare tog upp att separerade föräldrar saknar stöd i frågor som rör ekonomi och beräkning av barnens underhåll.

Flera av handläggarna upplevde att det var bättre i Försäkringskassans tidigare organisation, då man kunde ha ett personligt möte med föräldrar som separerat och sitta ner och lösa deras frågor på en gång. Ett par handläggare var dock av helt motsatt uppfattning då de menar att de får mer gjort nu i den nya organisationen. Alla var dock överens om att om Försäkringskassan fick de resurser som skulle krävas så skulle Försäkringskassan vara den rätta att hjälpa föräldrarna med att beräkna underhållsbidrag m.m.

”Otroligt många föräldrar tror att underhåll måste gå via Försäkringskassan. Det skulle behövas en reklamkampanj, Försäkringskassan är nödutgång.”

7 Avslutande diskussion

Målet att separerade föräldrar själva ska sköta underhållet

Försäkringskassan har, på uppdrag av regeringen, under flera år haft som mål att underhållet för barn till särlevande föräldrar i större utsträckning ska regleras direkt mellan föräldrarna och inte via Försäkringskassans administration. Ett skäl som anförts är att det skulle kunna ge många barn ett högre underhåll. Det finns studier som visar att föräldrarnas inkomstförhållanden många gånger borde ge barnen ett högre underhåll om underhållsbidrag beräknades i stället för att barnet får underhållsstöd. Det finns däremot inga studier som visar hur det fungerar i praktiken. Denna undersökning visar att underhållsstödet fyller en viktig funktion. Framför allt gäller detta barn vars föräldrar är i konflikt med varandra och barn vars föräldrar är i behov av att få underhållet regelbundet. Som visas i bilaga 6 är det inte lätt för föräldrarna att själva beräkna ett underhållsbidrag eftersom någon fullt fungerande och lättanvänd formel för en sådan uträkning inte finns i dag.

Ett av undersökningens viktigaste resultat är att många barn som skulle ha rätt till underhåll inte får något underhåll alls. Försäkringskassans mål att föräldrarna själva i ökad utsträckning ska reglera barnens underhåll bör diskuteras i anslutning till dessa empiriska resultat.

1273 kronor är normerande

Väldigt många föräldrar betalar respektive tar emot exakt 1273 kronor i underhåll. Detta gäller både för föräldrar med underhållsstöd och för föräldrar med underhållsbidrag.

Om det är önskvärt att underhållet i större utsträckning ska spegla de båda föräldrarnas ekonomiska förutsättningar och barnets behov måste den starkt normerande effekten av beloppet 1273 kronor försvagas.

I samband med en separation uppstår en förhandlingsituation mellan föräldrarna avseende barnets boende, ekonomi etc. Bevisligen slutar en stor majoritet av dessa förhandlingar i att underhållet "fastställs" till 1273 kronor. Inom underhållsstödet är summan 1273 kronor totalt dominerande. För föräldrar som betalar underhållsbidrag direkt mellan sig finns egentligen ingen som helst koppling till detta belopp. Men det finns starka mekanismer som gör att ett föräldrapar kommer fram till att underhållet ska vara 1273 kronor oavsett ekonomiska omständigheter.

Föräldrar kan med hjälp av ett beräkningsverktyg på Försäkringskassans hemsida få hjälp att fastställa underhållsbidragets storlek. Beloppet baseras på 20 ingående variabler som föräldrarna ska uppskatta. Många av dessa uppskattningar är mycket svåra att göra och sannolikt svåra för föräldrarna att komma överens om. Även om bara cirka 10 procent av föräldrarna uppger att de använt Försäkringskassans beräkningsinstrument så får man anta att de allra flesta i samband med separationen haft en diskussion om underhållets storlek och vilka omständigheter som bör vägas in i en sådan beräkning.

I händelse av att föräldrarna kommer fram till en summa under 1273 kronor är det sannolikt att den förälder som är tänkt att ta emot underhållet i ett sådant läge föreslår att ansöka om underhållsstöd för att erhålla ett högre underhåll. Om föräldrarna å andra sidan kommer fram till ett belopp över 1273 kronor är det sannolikt att den förälder som är tänkt att betala underhåll i ett sådant läge föreslår att sköta det via Försäkringskassan eller på annat sätt referera till "Försäkringskassans norm" som föräldrarna i fokusgrupperna beskriver det. På detta sätt kan summan 1273 kronor bli ett tak för den betalande föräldern och ett golv för den mottagande förälderns fast att underhållsbidraget egentligen inte har någon direkt koppling till summan 1273. Om en förälder inte är nöjd med 1273 kronor får denne söka juridisk hjälp för att få ett avgörande i domstol. Detta är naturligtvis något många nyligen separerade föräldrar drar sig för med tanke på både kostnader och relationen till den andra föräldern.

Det finns bland föräldrar en ganska utbredd uppfattning att ett underhåll "är" 1273 kronor per månad. Att så många föräldrar kommit fram till 1273 kronor utan någon egentlig diskussion tyder på detta. Tydligare information om skillnaden mellan underhållsbidrag och underhållsstöd skulle kanske kunna avhjälpa denna missuppfattning. En förälder behöver i dag gå till domstol för att få ett beslut om ett underhåll högre än 1273 kronor per månad. Kostnaderna och riskerna associerade med detta gör sannolikt att många föräldrar undviker denna väg och nöjer sig med 1273 kronor. Det faktum att ett underhållsstöd via Försäkringskassan aldrig kan vara större än

1273 kronor gör att domstol är den enda instans som kan besluta om ett högre underhåll. Om Försäkringskassan, någon annan myndighet eller kommunal instans kunnat vara föräldrarna behjälpliga med att beräkna och skriva avtal om underhåll hade sannolikt en mycket större andel barn kunnat få ett underhåll som var mer anpassat till individuella omständigheter.

Typfallsberäkningarna som redovisas i bilaga 6 visar på att det finns relativt små ekonomiska incitament att avtala om underhållsbidrag mellan föräldrarna i stället för att sköta underhållet via Försäkringskassans underhållsstöd. Visserligen får förälder 1 i typfallen mer pengar vid en underhållsbidragsuträkning än vid ett underhållsstöd samtidigt som resultaten i fokusgrupperna visade på att föräldrar inte verkar vilja riskera relationen med den andra föräldern för att få ett underhållsbidrag som kanske är 200 kronor högre per månad.

Barn som inte får underhåll

Från både enkäterna och fokusgrupperna har det framkommit att många barn som borde ha rätt till underhåll inte får något underhåll alls. Omständigheterna kring dessa barn varierar och en del av fallen kan förklaras med att föräldrarna har tagit huvudansvaret för varsitt barn eller liknande. Men ett betydande antal barn får inget underhåll alls. Baserat på de barn som huvudsakligen bor hos en förälder får 16,8 procent av dessa inget underhåll. Om barnen som finns i underhållsstödet räknas bort är motsvarande siffra 26,4 procent. Hur många av dessa som saknar underhåll av "legitima" skäl är svårt att uppskatta. I fokusgrupperna fanns påfallande många föräldrar med huvudansvar för barnets boende som inte fick något månatligt underhåll. Anledningen var oftast att de inte ville förvärpa konflikten med den andra föräldern genom att kräva pengar. Av samma anledning valde många av dessa föräldrar att inte söka underhållsstöd från Försäkringskassan.

Många föräldrar är också väldigt dåligt insatta i sina rättigheter och skyldigheter. En informationsinsats till föräldrar i samband med separationen skulle sannolikt öka föräldrarnas insikt i att barnet efter en separation har rätt till underhåll.

Svag koppling mellan inkomst och underhållets storlek

I fokusgrupperna har det varit mycket tydligt att föräldrarna önskar ett system för underhåll som är mer anpassat till de båda föräldrarnas ekonomiska förutsättningar. Detta gäller både i de fall den bidragsskyldiga föräldern har mycket höga inkomster och i de fall dito har mycket låga inkomster på grund av t.ex. studier eller arbetslöshet. Empirin från enkätundersökningen visar också på mycket svaga samband mellan inkomster och underhåll. Med tanke på att beräkningen av underhållsbidrag baseras på båda föräldrarnas ekonomiska förutsättningar och barnets behov är detta lite förvånande. En viktig förklaring till denna situation är sannolikt den roll beloppet 1273 kronor fått, även för barn med underhållsbidrag.

Dramatisk ökning av växelvist boende

Andelen barn som bor växelvist hos sina föräldrar har ökat kraftigt de senaste 15 åren. Från att ha varit en relativt ovanlig lösning är detta boendearrangemang det nu vanligaste arrangemanget. De senaste åren har en majoritet av de separerade föräldrarna valt att ha barnen boende hos båda föräldrarna. Att mamman är boförälder eller exklusiv boförälder kan inte längre ses som den självklara normen. I fokusgrupperna gav föräldrar uttryck för att det är en "självklarhet" att barnen ska bo växelvist. Men samtidigt är det klart att spridningen av det växelvisa boendet varierar mellan olika socio-ekonomiska grupper och är starkt kopplad till om föräldrarna efter en separation bor nära varandra. Det är således inte en självklarhet i alla sammanhang. Ökningen av det växelvisa boendet är också ett tecken på att dagens föräldrar tar ett jämnare ansvar för barnet efter en separation även om det fortfarande lutar starkt åt att mammor i många fall tar huvudansvaret.

Många föräldrar, främst pappor, reagerar med anledning av detta kraftigt på de regler som fortfarande tycks ge mamman det självklara företrädet till barnen och det självklara huvudansvaret. Rätten att dela på barnbidrag, flerbarnstillägg och vårdbidrag skulle behöva utvidgas. Dessutom bör problemet med barnets folkbokföring som i dag är ett grundläggande kriterium för rätt till det särskilda bidraget i bostadsbidraget för separerade föräldrar med gemensam vårdnad lösas. Det skulle bidra till mer utjämnande ekonomiska effekter för särlevande föräldrar med barn som bor växelvist och som har en lika stor försörjningsbörda och även till att mer fullvärdiga föräldrar möjliggörs. Flera män som deltog i fokusgrupperna uppgav att de i mötet med Försäkringskassans handläggare möttes av oförståelse och att handläggarna tog kvinnornas parti.

Kunskaper, rättigheter, information och stöd

Stora kunskapsbrister finns hos separerade föräldrar om vilka rättigheter och skyldigheter de har i fråga om underhåll för barnen. Detta framgår tydligt av fokusgruppsintervjuerna och även indirekt av resultaten i enkätundersökningen. Många föräldrar känner till att de är underhållsskyldiga för sina barn men känner inte till att det finns två olika regelverk, ett civilrättsligt och ett offentlighetsrättsligt, som reglerar underhåll och vad de innebär. Begreppen underhållsbidrag och underhållstöd anses ofta ha samma betydelse, det framgick tydligt i fokusgrupperna. Kanske kan denna kunskapsbrist vara en förklaring till att underhållsstödsnivån 1 273 kronor är starkt normerande även för de föräldrar som väljer att sköta underhållet själva.

Undersökningen visar också att det saknas kunskap om vilka kostnader ett underhåll ska täcka och vad barn kostar. Utöver den information, och det beräkningsverktyg som finns på Försäkringskassans hemsida, finns i dag ingen annan officiell information om underhåll som riktar sig till särlevande föräldrar. När en förälder vänder sig till Försäkringskassan för att ansöka om underhållstöd informeras denne om att föräldrarna i första hand ska sköta barnens underhåll själva, att information om detta finns på Försäkringskassans hemsida och att advokater kan bistå med hjälp att beräkna underhållsbidrag. Ingen myndighet har ansvaret för att informera föräldrar om

alternativen till underhållsstöd och beräkning av underhållsbidrag. Kommunerna har inte i uppgift att ta upp ekonomiska frågor med föräldrarna. Alternativet att anlita advokat upplevdes av fokusgruppsdeltagarna som mycket orealistiskt. Av de föräldrar som ingick i fokusgrupperna uppgav ingen att de hade satt sig ner med den andra föräldern för att beräkna underhållsbidrag med hjälp av Försäkringskassans beräkningsverktyg. Att beräkna underhållsbidrag innebär att föräldrarna ska ta ställning till olika ekonomiska förhållanden vilka lätt kan ge upphov till diskussioner och konflikter. Ofta är föräldrarna i konflikt med varandra. Att de själva ska kunna sköta beräkning av underhållsbidrag är därför inte realistiskt för många separerade föräldrar.

Deltagarna i fokusgrupperna efterfrågade i stor utsträckning mer information och stöd, förslag gavs om gruppinformationer för föräldrar som separerar. Under sådana informationsträffar efterfrågas flera myndigheters och aktörers närvaro. Förslag fanns också om obligatoriska samarbetsavtal i anslutning till separationen, med inriktning på skyldigheter och rättigheter i fråga om barnens underhåll. Det fanns även önskemål om möjlighet att boka tid hos Försäkringskassan för att tillsammans reda ut underhållet.

Om särlevande föräldrar fick mer kunskap om rättigheter och skyldigheter om underhåll, samt hjälp med att avtala och beräkna underhållsbidrag skulle sannolikt den ekonomiska situationen förbättras för många barn. Det finns ett stort behov av att en myndighet får i uppdrag att stödja särlevande föräldrar i dessa delar. Kanske bör även hela systemet med ett offentligt underhållsstöd och ett civilrättsligt underhållsbidrag ses över. Det kan ifrågasättas om det är rimligt att föräldrar ska behöva processa civilrättsligt för att få ett korrekt beräknat underhållsbidrag.

Ordlista

Boförälder

Den förälder som bor varaktigt med barnet. Gäller i den här rapporten både föräldrar som får underhållsstöd från Försäkringskassan och de som får underhållet privat.

Bidragsskyldig förälder

Den förälder som inte bor varaktigt med barnet och är skyldig att betala underhållsbidrag. Gäller i den här rapporten både föräldrar som betalar underhållet via Försäkringskassan och de som betalar underhållet privat.

Underhållsstöd

Samhällets stöd till barn till särlevande föräldrar. Underhållsstödet är avsett att täcka halva barnets normalbehov. Kan betalas ut om den bidragsskyldige föräldern inte betalar underhåll eller betalar lägre än 1 273 kronor. Underhållsstödet administreras av Försäkringskassan och uppgår i dagsläget till maximalt 1 273 kronor per barn och månad.

Underhållsbidrag

Betalas av en bidragsskyldig förälder till barnets uppehälle. Underhållsbidraget styrs av civilrättsliga regler i Föräldrabalken. Ingen myndighet ansvarar för underhållsbidrag. Bidraget fastställs genom dom eller avtal.

PGI

Pensionsgrundande inkomst (PGI) är de inkomster som ligger till grund för att beräkna individers framtida pension. PGI bestäms i regel utifrån uppgifter i inkomstdeklarationen och beslutas årligen av Skatteverket. Uppgifterna skickas sedan till Pensionsmyndigheten.

SGI

Sjukpenninggrundande inkomst (SGI) är ett beräkningsunderlag som används för att beräkna ersättningsstorlek för bland annat föräldrapenning, sjukpenning och andra inkomstrelaterade ersättningar inom socialförsäkringen. SGI beräknas utifrån antagande om en persons framtida arbetsinkomst och beslutas av Försäkringskassan.

Referenser

Riksdagstryck

Regeringens proposition 1937:276

Prop. 1957:139,

Prop. 1995/96

2LU 1957:30

Föräldrabalk 1949:381

SOU 2005:43 *”Vårdnad – Boende – Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar”*

SOU 1983:51, Ensamförälderkommittén

SOU 2001:24, Ur Fattigdomsfällan

SOU 2003:42, Ett reformerat underhållsstöd

S2007.033 Sveriges fjärde rapport till FN:s barnrättskommitté – En sammanfattning

Försäkringskassans publikationer

Försäkringskassan Analyserar 2005:1, Råd att umgås

Försäkringskassan Analyserar 2005:14, På egna ben

Försäkringskassan Analyserar 2006:7, Skilda vägar

Försäkringskassan Socialförsäkringsrapport 2009:4, Ensamstående föräldrars ekonomiska situation

RFV Analyserar 2001, Underhållsstöd – bidragsskyldiga som är föremål för indrivning

RFV Analyserar 2003:1, Underhållsstöd vid växelvis boende

RFV Analyserar 2004:4, Skilda världar

Statistiska Centralbyråns publikationer

SCB, Temarapport 2009:2, Barn i dag – En beskrivning av barns villkor med Barnkonventionen som utgångspunkt

SCB, Aktuell demografisk analys, 2010-10-28

SCB, undersökningar av levnadsförhållanden

SCB, statistik om separationer och barn till särlevande föräldrar www.scb.se

2009:4 Valuta för pengarna – om föräldrars kostnader för barnens deltagande i tävlingsidrott (Krister Hertting)

Övriga publikationer

Augur Marknadsanalys, Särlevande överenskommelser beträffande underhållsbidraget, 2010-12-03

Augur Marknadsanalys, Barn till särlevande och deras upplevelse av föräldrarnas sätt att lösa det ekonomiska i förhållande till barnen, 2011-02-04

Augur Marknadsanalys, Särlevandes ekonomiska överenskommelser beträffande barnen, 2011-02-08

Barnombudsmannen rapporterar BR2010:01, Upp till 18 – fakta om barn och ungdom

Riksrevisionen, RiR 2010:22, Underhållsstödet – för barnens bästa?

Bilaga 1. Enkät till särlevande föräldrar

Inledning

God dag/hej, mitt namn är ... och jag ringer från SIFO.

SIFO genomför på uppdrag av Försäkringskassan en undersökning bland föräldrar som har barn tillsammans men inte lever tillsammans. Det Försäkringskassan är intresserad av att veta är hur föräldrar organiserar det ekonomiska ansvaret för barnet eller barnen.

Stämmer det att ni har ett eller flera barn tillsammans med en förälder som ni inte bor tillsammans med?

Om ja fortsätt

Om nej avbryt och markera ”Ej i målgruppen”

Det är helt frivilligt att delta i undersökningen. Ingen kommer kunna utläsa vad just du eller någon enskild person har svarat. Intervjun tar mellan 10 och 15 minuter. Har du tid nu?

Notera bortfallsorsak

1. Barnet/barnen

Jag kommer att börja med att ställa några frågor om barnet eller barnen som du har tillsammans med den andra föräldern.

1. Hur många barn har du och den andra föräldern tillsammans?

Notera antal

2. Hur gammalt/gamla är barnet/barnen?

Notera ålder/åldrar för samtliga barn

DP: Om F1 > 1

**Då ber jag dig att tänka på barnet som fyller år DDMM DP: DDMM
skall tas från urvalsfilen**

3. Vem har barnets rättsliga vårdnad? (Läs upp vid behov)

1. Gemensam vårdnad
2. IP har ensam vårdnad
3. Den andra föräldern har ensam vårdnad
4. Annat

4. Bor barnet... (läs upp)

1. Bara hos dig
2. Mest hos dig
3. Ungefär lika
4. Mest hos den andra föräldern
5. Bara hos den andra föräldern
6. Annat

DP: Om F4 = 5 skall svaret på F5 = 0 och frågan behöver därmed inte ställas till dessa

5. Uppskattningsvis, hur många dagar per månad bor barnet hos dig?

Notera antal dagar

DP: Om F1 > 1 OBS! Frågan skall ställas för alla barn så om F1 > 2 skall intervjuaren be IP börja tala om hur det yngsta barnet bor osv.

6. Och hur bor det andra barnet/de andra barnen som du har tillsammans med den andra föräldern? (Läs upp vid behov)

1. Bara hos dig
2. Mest hos dig
3. Ungefär lika
4. Mest hos den andra föräldern
5. Bara hos den andra föräldern
6. Annat

7. Ungefär hur långt är det mellan din nuvarande bostad och den andra föräldrarns bostad i km?

Notera antal km

Vet inte

2. Relationen då och nu

Nu kommer jag att ställa några frågor om din relation till den andre föräldern.

DP: Om F1 > 1 skall även följande text läsas upp: Återigen ber jag dig att tänka på att frågorna gäller det barn som fyller år DDMM. **DP: DDMM skall tas från urvalsfilen**

8. Hur delade du och den andra föräldern föräldrapenningen mellan er för barnet?

1. IP tog ut allt
2. IP tog ut mest
3. Delade ganska lika
4. Den andra föräldern tog ut mest
5. Den andra föräldern tog ut allt
6. Vet ej

9. Var du sambo, gift eller särboende med den andra föräldern vid separationen?

1. Sambo
2. Gift
3. Särboende

10. Hur länge var ni tillsammans?

Notera antal år

11. Hur länge var det sedan ni separerade?

Notera antal år

12. Kunde ni själva komma överens om var barnet skulle bo? (Dvs. beslutet togs av föräldrarna utan hjälp av någon annan part)

1. Ja
2. Nej

DP: Om F12 = 2

13. Använde ni er i så fall av... (läs upp)

1. Kommunal familjerätt
2. Juridiskt ombud
3. Annat (öppen)

14. Hur lätt eller svårt var det att komma överens om var barnet skulle bo i samband med att ni separerade? Var det... (läs upp)

1. Mycket lätt
2. Lätt
3. Varken lätt eller svårt
4. Svårt
5. Mycket svårt

15. Vems vilja vägde tyngst i beslutet om var barnet skulle bo i samband med att ni separerade? Var det... (läs upp)

1. Din vilja
2. Den andra förälderns vilja
3. Barnets vilja
4. Ni var överens
5. Annat
6. Vet ej

16. Vilken av dessa externa faktorer påverkade mest beslutet om barnets boende i samband med att ni separerade? Var det att... (läs upp)

1. Barnet skulle kunna bo kvar i samma område
2. Barnet skulle ha nära till skolan
3. Det valda arrangemanget ger högre bostadsbidrag och andra bidrag
4. Er (föräldrarnas) arbetssituation och arbetstid
5. Er (föräldrarnas) ekonomi
6. Annat (öppen)
7. Vet ej

17. Har barnets boende förändrats under tiden ni varit separerade?

1. Ja, barnet bor mer hos IP nu
2. Ja, barnet bor mindre hos IP nu
3. Ja, annan förändring, nämligen... (öppen)
4. Nej

18. Hur nöjd eller missnöjd är du med er nuvarande överenskommelse om barnets boende? Är du... (läs upp)

1. Mycket missnöjd
2. Ganska missnöjd
3. Varken nöjd eller missnöjd
4. Ganska nöjd
5. Mycket nöjd

19. I vilken utsträckning uppstår det konflikter mellan dig och den andra föräldern om barnets nuvarande boende? (läs upp)

1. I mycket liten utsträckning/Inte alls
2. I viss utsträckning
3. I stor utsträckning

20. Har ni tagit hänsyn till barnets eventuella önskemål om boende?

1. Ja
2. Nej, vi har inte tagit hänsyn till barnets önskemål
3. Nej, barnet har inte uttryckt önskemål om boende
4. Vet ej/vill ej uppge

Är det du eller den andra föräldern som tar emot barnets barnbidrag?

1. IP tar emot hela barnbidraget
2. Den andra föräldern tar emot hela barnbidraget
3. Barnbidraget betalas ut i en del till IP och en del till den andra föräldern
4. Annat

3. Underhåll**21. Kunde du och den andra föräldern själva komma överens om underhållets storlek i samband med separationen?
(Även om underhållet är 0 kr)**

1. Ja
2. Nej
3. Vet ej

DP: OM F21 = 2

22. Vad hände då?

Öppet svar

23. Var det lätt eller svårt att komma överens om storleken på barnets underhåll?

1. Mycket lätt
2. Lätt
3. Varken lätt eller svårt
4. Svårt
5. Mycket svårt
6. Annat/vet ej

24. Hur kom ni fram till underhållets storlek? (läs upp)

1. Du eller den andre föräldern ansökte om underhållstöd via Försäkringskassan
2. Beräknade med hjälp av Försäkringskassans beräkningsverktyg

3. Kom tillsammans fram till ett belopp (utan att ta hjälp av Försäkringskassans beräkningsverktyg)
4. Beräknade inte, utan kom tillsammans fram till samma belopp som i underhållsstödet (stödet var tidigare 1173 kr, idag är det 1273 kr)
5. Annat (öppen)
6. Vi har inget underhåll
7. Vet ej

25. Skulle du uppskatta om Försäkringskassan eller någon annan neutral aktör hjälpte till med att beräkna underhållets storlek? (Avser inte Försäkringskassans beräkningsverktyg som är självbetjänande, utan att en anställd från t.ex. Försäkringskassan hjälpte till)

1. Ja
2. Nej
3. Vet ej

26. Har ni ändrat underhållets storlek sedan separationen på grund av ändrade förhållanden?

1. Ja
2. Nej
3. Vill ej uppge

DP: OM F26 = 2

27. Tycker du att det finns ett behov av att ändra underhållets storlek?

1. Ja
2. Nej
3. Vet ej

DP: OM F26 = 1 eller F27 = 1. MULTIPLEL

28. Ok, av vilka skäl, beror det på... (läs upp)

1. Din eller den andra förälderns ändrade inkomster
2. Barnets behov
3. Barnets boende har förändrats
4. Annat (öppen)

29. Hur nöjd eller missnöjd är du med er nuvarande överenskommelse om barnets underhåll? Är du... (läs upp)

1. Mycket missnöjd
2. Ganska missnöjd
3. Varken nöjd eller missnöjd
4. Ganska nöjd
5. Mycket nöjd

30. I vilken utsträckning uppstår det konflikter mellan dig och den andra föräldern om barnets underhåll? (läs upp)

1. I mycket liten utsträckning/Inte alls
2. I viss utsträckning
3. I stor utsträckning

31. Betalar du eller tar du emot underhåll för barnet idag?

1. IP betalar
2. IP tar emot underhåll **DP: GÅ TILL F40**
3. Har inget underhåll på grund av växelvis boende (barnet bor växelvis hos IP och växelvis hos den andra föräldern) **DP: GÅ TILL F53**
4. Har inget underhåll på grund av annan anledning (öppen) **DP: GÅ TILL F53**

OM F31 = 1 (IP BETALAR UNDERHÅLL) SKALL IP FÅ F32–39.
DÄREFTER HOPPAR IP TILL F48.

32. Hur stort underhåll betalar du varje månad för barnet?

Notera kr/månad

33. Betalar försäkringskassan något underhåll till barnet utöver detta?

1. Ja
2. Nej
3. Vet ej

DP: OM F33 = 1

34. Hur mycket per månad?

Notera kr/månad

DP: OM F1 > 1

35. Betalar du även underhåll för det andra/de andra barnen?

1. Ja
2. Nej

DP: OM F35 = 1

36. Hur stort underhåll betalar du totalt sett per månad?

Notera kr/månad

37. Bidrar du med ekonomiskt stöd till barnet utöver underhållet?

1. Ja
2. Nej **DP: GÅ TILL F40**

38. Kan du uppskatta värdet av detta per månad?

Notera kr/månad

39. Vilken typ av kostnader brukar detta täcka? (Gäller det stöd som är utöver underhållet) (MULTIPEL)

1. Barnomsorg (t.ex. dagisavgift)
2. Fritidsaktiviteter
3. Klädinköp
4. Semester/resor/läger
5. Data/telefoni/elektronik
6. Busskort etc.
7. Glasögon etc.
8. Barnets sparande
9. Annat (öppen)
10. Vet ej

OM F31 = 2 (IP TAR EMOT UNDERHÅLL) SKALL IP FÅ F40–47.
DÄREFTER GÅR IP VIDARE TILL F48

40. Hur stort underhåll tar du emot för du för barnet per månad?

Notera kr/månad

41. Betalar Försäkringskassan någon del av denna summa?

1. Ja
2. Nej
3. Vet ej

DP: OM F41 = 1**42. Hur mycket?**

Notera kr/månad

DP: OM F1 > 1

43. Får du även underhåll för det andra/de andra barnen?

1. Ja
2. Nej

DP: OM F43 = 1**44. Hur stort underhåll får du totalt sett per månad?****Notera kr/månad****45. Bidrar den andra föräldern med ekonomiskt stöd utöver underhållet?**

1. Ja
2. Nej **DP: GÅ TILL F48**

46. Kan du uppskatta värdet av detta per månad?**Notera kr/månad****47. Vilken typ av kostnader brukar detta täcka? (Gäller det stöd som är utöver underhållet) (MULTIPEL)**

1. Barnomsorg (t.ex. dagisavgift)
2. Fritidsaktiviteter
3. Klädinköp
4. Semester/resor/läger
5. Data/telefoni/elektronik
6. Busskort etc.
7. Glasögon etc.
8. Barnets sparande
9. Annat (öppen)
10. Vet ej

48. På vilket/vilka sätt betalas vanligtvis underhållet?

1. Stående automatisk banktransferering varje månad
2. Manuell banktransferering varje månad
3. Banktransferering då och då
4. Utbetalning via Försäkringskassan **GÅ TILL F53**
5. Utbetalning via Försäkringskassan samt annan transferering från föräldern (det är möjligt att föräldern betalar en del och Försäkringskassan bidrar med en del)
6. Kontant
7. Annat

49. Händer det att underhållet försenas? (läs upp)

1. Nej, aldrig
2. Ja, men mycket sällan
3. Ja, ibland
4. Ja, ofta

50. Händer det att underhållet reduceras? (läs upp vid behov)

1. Nej, aldrig
2. Ja, men mycket sällan
3. Ja, ibland
4. Ja, ofta

51. Händer det att underhållet helt uteblir? (läs upp vid behov)

1. Nej, aldrig
2. Ja, men mycket sällan
3. Ja, ibland
4. Ja, ofta

52. Skulle du föredra om betalningen skedde via Försäkringskassan eller annan neutral aktör.

1. Ja
2. Nej
3. Vet ej

53. Vem betalar kostnaderna för barnets resande mellan din och den andra förälderns bostad?

1. IP
2. Den andra föräldern
3. IP och den andra föräldern delar på kostnaden
4. Annan

54. I vilken utsträckning kommer du och den andra föräldern överens i frågor rörande barnet? (läs upp)

1. I mycket liten utsträckning/Inte alls
2. I viss utsträckning
3. I stor utsträckning

4. Nya hushållet**55. Vilka personer bor i ditt nuvarande hushåll?**

1. IP **SKA VARA FÖRDEFINERAD**
2. Gemensamma barn med den andra föräldern (notera antal)
3. Sambo
4. Sambos barn (notera antal)
5. Gemensamma barn med sambo (notera antal)

56. Var är ditt hushålls totala månadsinkomst före skatt?

Notera kr/mån

57. Vilken typ av bostad bor du i?

1. Hyresrätt
2. Bostadsrätt

3. Villa
4. Annat

58. Har barnet eget rum hos dig?

1. Ja
2. Nej
3. Vill ej uppge

5. Bakgrundsfråga**59. Vilken är den högsta skolutbildning du har avslutat? Är det... (läs upp)**

1. Grundskola (folk-, enhets-, real-, fack-, flick-, yrkes-, folkhögskola)
2. Gymnasium
3. Högskola eller universitet
4. Kan inte säga

Bilaga 2. Bortfallsanalys

Stora och systematiska bortfall kan snedvrída resultaten. Skillnader i bortfall mellan olika grupper påverkar skattningar av populationens värden i särskilt hög utsträckning om gruppens svar avviker mycket från andra grupper och/eller om gruppen är stor relativt andra grupper. Nedan redovisas hela undersökningens bortfall och bortfallet för olika grupper. Med utgångspunkt i den lista på 4536 personer som TNS SIFO telefonnummersatt och som i ett första skede funnits tillhöra populationen kan undersökningens bortfall och svarsfrekvens fastställas. För det första visade det sig att ytterligare 223 personer inte ingick i målgruppen. Dessa bör inte ingå i beräkningen av bortfallet eftersom de egentligen inte ingår i målgruppen (det är så klart tänkbart att vissa av dessa faktiskt är särlevande föräldrar i alla fall). För det andra har TNS SIFO ringt upp 1433 personer de inte kunnat nå. Dessa personer har inte nekat att delta i undersökningen och det är därför tveksamt om dessa ska räknas som bortfall. Tveksamheten har två grunder. Dels känner dessa personer inte till att de blivit uppringda och dels är detta ”bortfall” sannolikt systematiskt i mycket mindre utsträckning än de personer som inte kunnat delta eller avböjt att delta. Det vill säga hur sannolikt är det att dessa personer avviker från de som svarat på telefon? Med anledning av detta så presenteras nedan två svarsfrekvenser. Den första är baserad på alla de 4536 personer som TNS SIFO försökt kontakta (alltså inklusive de som inte ingår i målgruppen och de som inte kunnat nås), svarsfrekvensen är då 44 %. Om svarsfrekvensen baseras på de 2 880 personer som ingår i målgruppen och TNS SIFO faktiskt lyckats nå är svarsfrekvensen 69,5 %.

Svarsfrekvens och olika typer av bortfall

	Frekvens	Procent Netto	Procent brutto
Deltagit	2001	69,5 %	44,1 %
Avböjt eller inte kunnat delta	879	30,5 %	19,4 %
Antal kontaktade	2880	100 %	
Ej kunnat nås	1433		31,6 %
Ej i målgrupp	223		4,9 %
Totat	4536		100 %

Baserat på hela den lista på 6969 personer som Försäkringskassan skickade till TNS SIFO för att göra undersökningen blir svarsfrekvensen bara 29 procent. Men då ingår i nämnaren personer som inte telefonnummersatts, personer som inte ringts upp innan det uppnådda målet på 2000 intervju-personer var nått och alla dem som av olika anledningar inte ringts upp men inte svarat eller inte velat svara.

Bortfallsanalysen nedan baseras på de 2 880 personer som ingår i målgruppen och som TNS SIFO nått per telefon (men skulle i princip kunna ha baserats på de 4536 telefonnummersatta personerna i bruttolistan eller på hela den lista med 6969 personer som Försäkringskassan skickade till TNS SIFO). Eftersom Försäkringskassan gjort urvalet och tagit fram registeruppgifter för alla individerna är det möjligt att jämföra de som svarat med de som inte svarat. Svarsfrekvensen presenteras nedan som andel svarande av de som undersökningsföretaget faktiskt kommit i kontakt med och som konstaterats tillhöra populationen.

Syftet med bortfallsanalysen är att bestämma i vilken grad bortfallet är systematiskt baserat på de registerdata vi har för alla 2 880 individer. Om det föreligger stora skillnader i svarsfrekvens mellan olika grupper och om de som svarat avviker mycket från dem som inte svarat är bortfallet i hög grad systematiskt och resultaten därmed osäkrare. Ett helt slumpmässigt bortfall är mer ”ofarligt” och ska i princip inte kunna påverka resultaten.

Nedan presenteras svarsfrekvenserna uppdelat på kön, födelseland, utbildningsnivå och barnets ålder. Sist jämförs de som deltagit med de som avböjt eller inte kunnat delta med avseende på inkomst (mätt som SGI och PGI) och hos vilken förälder barnet är skrivet enligt skatteverket.

När det gäller kön så är kvinnors svarsfrekvens högre än mäns. Skillnaden är nästan sju procentenheter och gör att mäns samlade erfarenheter underskattas i urvalet. Att vikta upp mäns svar är ett alternativ om det är rimligt att anta att män som inte svarat i hög grad liknar män som svarat.

Kön och svarsfrekvens

	Deltagit	Avböjt eller inte kunnat delta
Mamma	72,7 %	27,3 %
Pappa	65,9 %	34,1 %
Totalt	69,5 %	30,5 %

När det gäller födelseland så är svenskfödda föräldrars svarsfrekvens klart högre än utlandsföddas. Den stora skillnaden på nästan 23 procentenheter förklaras delvis av att en del intervjuer med utlandsfödda inte kunde genomföras på grund av bristande kunskaper i svenska. Oavsett anledning till de utlandsföddas lägre svarsfrekvens så gör den att skattningar gällande populationen kan under- eller överskattas. Detta gäller särskilt variabler där det finns stora skillnader mellan svensk- och utlandsfödda. Jämförelser mellan svensk- och utlandsfödda påverkas mindre av den ena gruppens lägre svarsfrekvens. Det samma gäller andra grupperns olika svarsfrekvenser. Skattningar gällande gruppen utlandsfödda blir osäkrare än skattningarna för gruppen svenskfödda med anledning av både gruppens lilla storlek och dess låga svarsfrekvens. I urvalet är 184 intervjuer födda utomlands. Att dela in denna grupp i mindre subgrupper, till exempel födelseregion, skulle inte vara meningsfullt eftersom subgrupperna skulle bli för små för att statistiskt kunna särskilja de från andra grupper. Urvalsramen består till 13,7

procent av utlandsfödda och det slutgiltiga urvalet av 9,2 procent utlandsfödda föräldrar.

Födelseled och svarsfrekvens

		Deltagit	Avböjt eller inte kunnat delta
Födelseled	Sverige	72,4 %	27,6 %
	Utomlands	49,5 %	50,5 %
Totalt		69,5 %	30,5 %

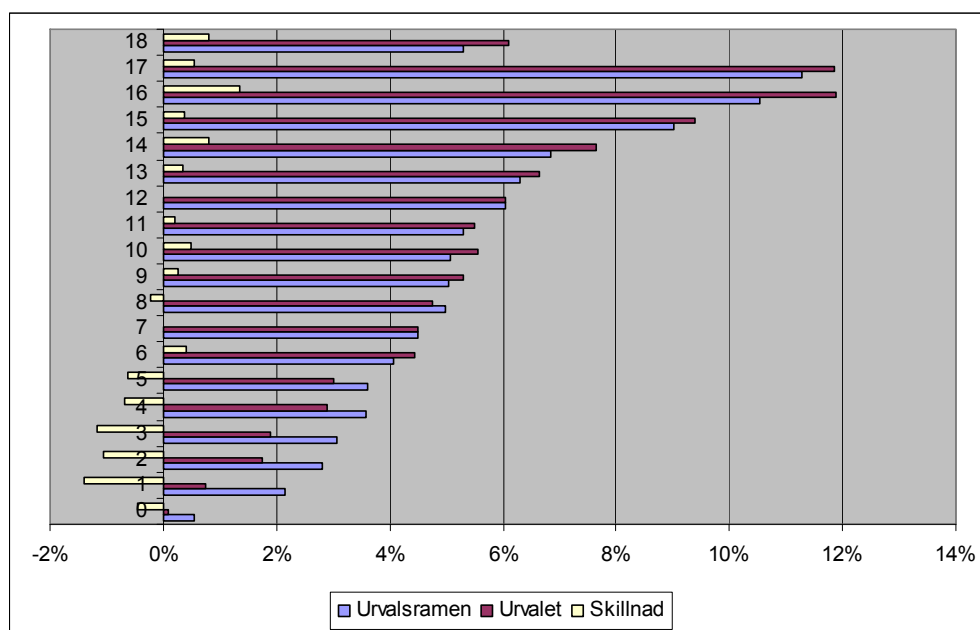
Svarsfrekvensen beroende på vilken utbildning intervjupersonerna har varierar på förväntat sätt men skillnaderna är inte särskilt stora. Generellt är svarsfrekvenserna högre bland personer med högre utbildning. Skillnaden i svarsfrekvens mellan grupperna är inte så stora att de bedöms påverka skattningarna av populationen.

Utbildning och svarsfrekvens

	Deltagit	Avböjt eller inte kunnat delta
Förgymnasial utbildning	59,7 %	40,3 %
Gymnasial utbildning	70,7 %	29,3 %
Eftergymnasial utbildning kortare än två år	72,5 %	27,5 %
Eftergymnasial utbildning två år eller längre	73,6 %	26,4 %
Forskarutbildning	71,4 %	28,6 %
Totalt	69,5 %	30,5 %

Nedan visas hur olika kohorter av barn är representerade i urvalet i jämförelse med hur de är representerade i urvalsramen. Tydligt är att barn som är fem år eller yngre är underrepresenterade i urvalet. Detta beror på att föräldrar som nyligen separerat och har yngre barn inte velat delta i undersökningen i lika hög utsträckning som andra föräldrar.

Åldersgruppernas storlek i urvalsramen och i urvalet

Den genomsnittliga åldern för barnen i urvalet var vid intervjutillfället 12,5 år. Motsvarande siffra för de barn som av olika anledningar inte hamnat i urvalet var 10,9 år. Denna skillnad är statistiskt signifikant ($p=0,000$) och förklaras av att barnen under fem år är underrepresenterade i urvalet i förhållande till urvalsramen.

Även när det gäller inkomster så varierar dessa på ett förväntat sätt mellan de som deltagit i undersökningen och de som inte velat eller kunnat delta. Både när det gäller SGI och PGI ligger de som svarat högre än de som inte svarat.

Föräldrarnas inkomster enligt registerdata

Inkomstmått	Deltagit	Avböjt eller inte kunnat delta
PGI**	291 496	272 949
SGI***	271 146	249 075

(**) Signifikant skillnad på minst 99-procentnivå.
 (***) Signifikant skillnad på minst 99,9-procentnivå.

I urvalsramen är 77,6 procent av barnen skrivna hos mamman, motsvarande siffra för barnen i urvalet är 75,5 procent. I urvalsramen är 52,2 procent av barnen skrivna hos den tilltänkta intervjupersonen, motsvarande siffra för barnen i urvalet är 59,2 procent. Föräldrar som har barnet skrivit hos sig är således något överrepresenterade i urvalet.

Sammantaget kan det konstateras att föräldragrupper med mindre delaktighet i barnet är svårare att få svar från (=lägre svarsfrekvens) samt att bortfallet är störst i de grupper som normalt har större bortfall.

Alla resultat presenteras oviktade. Det innebär att grupper som är underrepresenterade i urvalet i förhållande till urvalsramen inte viktats upp. Att vikta resultaten skulle t.ex. innebära att individerna i en grupp med hälften

så hög svarsfrekvens jämfört med en annan grupp skulle räknas två gånger. Om papporna t.ex. svarat i hälften så hög utsträckning som mammorna och finns anledning att tro att ”pappor som inte svarat” i hög grad liknar ”pappor som svarat” skulle man alltså kunna räkna de svarande pappornas svar två gånger för värden som ligger närmare populationens värden. Så har inte gjorts här och anledningen till detta är att det är tveksamt om man kan anta att ”pappor som inte svarat” i hög grad liknar ”pappor som svarat”.

Bilaga 3. Underhållets bakgrund och innehåll

I denna bilaga beskrivs bakgrunden till dagens underhållsstöd och underhållsbidrag. Utvecklingen av bidragets belopp, konstruktion och betydelse beskrivs och illustreras.

År 1917 lagstiftades att pappor som fick barn utanför äktenskapet hade ett ekonomiskt ansvar för sina barn även om de inte bodde tillsammans.

Ett generellt stöd till barn till ensamstående mödrar infördes i Sverige genom 1937 års lag om förskottering av underhållsbidrag till barn (bidragsförskott) (prop. 1937:276) vilket kan sägas vara föregångaren till dagens underhållsstöd.

Bakgrunden var de ofta svåra förhållanden som många barn till ogifta och frånskilda mödrar levde under. Bidragsförskottet innebar en möjlighet för barn att få ett förskott från samhället, när en underhållsskyldig far inte betalade det fastställda underhållsbidraget. Det ansågs stötande för det allmänna rättsmedvetandet, och även skadligt utifrån samhällets synpunkt, att barn på grund av försummelser från de bidragsskyldiga fädernas sida, skulle tvingas lita till fattigvården för sitt uppehälle.

Förmånens karaktär av förskott låg i att när barnet beviljats bidragsförskott så betalade det allmänna ut beloppet till den förälder som hade rätt till det i förväg och tog sedan på sig att driva in bidraget och risken för att detta inte blev betalt (SOU 2003:42). 1964 reformerades systemet och då infördes bidragsförskottet som ett stöd till ensamstående föräldrar och inte bara till mammor.

Ursprungligen var bidragsförskottet endast en ersättning för ett fastställt underhållsbidrag som inte betalades men även senare, efter att det s.k. utfyllnadsbidraget införts 1957, fanns ett tydligt samband mellan det offentliga bidragsförskottet och det civilrättsliga underhållsbidraget. Detta samband visar sig bl.a. i det förhållandet att det belopp den bidragsskyldiga föräldern skulle betala till staten som ersättning för utgivet bidragsförskott utgjordes av det genom avtal eller dom fastställda underhållsbidraget.

En annan viktig koppling mellan det civilrättsliga och det offentliga regelsystemet var att det allmänna trädde in i barnets rätt till underhållsbidrag till den del utgivet bidragsförskott svarade mot fastställt underhållsbidrag. Den bidragsskyldiges betalningsansvar för en social förmån baserade sig alltså på en civilrättsligt grundad förpliktelse.

Sambandet mellan den offentliga förmånen bidragsförskott och den civilrättsliga förpliktelsen att betala underhållsbidrag till barnet minskade successivt. Ett avgörande steg i denna riktning togs 1957 genom införandet

av en särskild lag om utfyllnadsbidrag i de fall underhållsbidraget var fastställt till ett lågt belopp (prop. 1957:139, 2LU 1957:30). Barn till ensamstående föräldrar tillförsäkrades härigenom att det sammanlagda bidraget till deras försörjning, oavsett underhållsbidragets storlek, inte understeg denna garantinivå. Bakgrunden till att utfyllnadsbidraget infördes var att underhållsbidragen ofta ansågs vara fastställda till alltför låga belopp (prop. 1957:139 s. 16 och 25 f.). Många barn var därför också efter bidragsförskottets införande beroende av fattigvård för sin försörjning. Reglerna om utfyllnadsbidrag fördes senare över till 1964 års lag om bidragsförskott. Bidragsförskottet behöll således sin karaktär sedan införandet år 1937 av en renodlad samhällsgaranti i förhållande till den bidragsskyldiga föräldern. Genom införandet av utfyllnadsbidraget blev dock nivån på stödet generell i stället för individuell (SOU 2003:42).

Beloppet var inte enhetligt över hela landet och det var differentierat beroende på hur många barn modern hade vårdnaden om och vilken dyrortsgrupp hon tillhörde dvs. var hon bodde. I de fall modern hade ett barn varierade bidragsförskottets belopp mellan 240 kr och 360 kr per år beroende på i vilken dyrortsgrupp modern var bosatt. Dessa belopp år 1937 motsvarar i 2010 års penningvärde 6 569 kr respektive 9 853 kr per år. Sedan ökade beloppen beroende på hur många barn som fanns i hushållet. Bidragsförskott lämnades på den tiden inte i andra fall än då underhållsbidrag var fastställt och inte med högre belopp än vad underhållsbidraget uppgick till.

Bidragsförskottet var ursprungligen inkomstprövat såtillvida att förskottet reducerades med hänsyn till moderns inkomst och eventuella förmögenhet och, om hon var gift, även hennes makes inkomst och förmögenhet. Samhällets garanti för barnets försörjning var alltså subsidiär och gällde endast under förutsättning att modern inte kunde ta över faderns del av barnets försörjning.

Om modern var bosatt i dyrortsgrupp 1 och hade vårdnaden om ett barn uteblev förskottet helt om hennes årsinkomst uppgick till cirka 945 kr, eller motsvarande 25 865 kr i 2010 års penningvärde. Som jämförelse kan nämnas att en manlig industriarbetares årsinkomst vid samma tid uppgick till omkring 3 000 kr vilket, omräknat med i 2010 års penningvärde motsvaras av cirka 82 000 kr.

Dyrortsgrupperingen och differentieringen efter antalet barn bibehölls till en början men avskaffades 1948. Samtidigt slopades behovsprövningen i förhållande till moderns och hennes makes inkomster och förmögenhet.

Skälet till detta var uppfattningen att bidragsförskottets funktion att utgöra en garanti för barnets rätt till underhållsbidrag så långt det var möjligt skulle jämställa barn till ensamstående föräldrar med barn till sammanboende föräldrar. Samhället borde således garantera faderns del i barnets underhåll utan att fråga efter om modern och hennes make hade förmåga att försörja barnet utan bidrag.

Gemensamt för lagstiftningen om bidragsförskott från det förmånen infördes genom 1937 års lag fram till år 1997 då den avlöstes av underhålls-

stödet, alltså under nära 60 år, var kopplingen till reglerna i föräldrabalken om föräldrars underhållsskyldighet och om underhållsbidrag.

Underhållsstödet infördes i februari 1997 och ersatte då bidragsförskottet. Även om bidragsförskottet spelade en viktig fördelningspolitisk roll hade det konstaterats att bidraget medförde stora kostnader för staten. I och med det nya underhållsstödet betonades att det i första hand är föräldrarna som har det ekonomiska ansvaret för sina barn (prop. 1995/96, s 26, s 31ff). Därför skulle besparingen åstadkommas genom att försörjningsförmågan hos den förälder som barnet inte bor hos skulle tas i anspråk i större omfattning än tidigare.

Ett ytterligare skäl till att underhållsstödet infördes var att man ville förenkla regelsystemet.

”Slutligen bör en strävan vara att reglerna blir enkla och tydliga. Det är angeläget att föräldrarna själva i en given situation, t.ex. vid en skilsmässa, kan överblicka sina ekonomiska förpliktelser (prop. 1995/96:208)”

Underhållsstödet och dess föregångare bidragsförskottet har spelat en viktig fördelningspolitisk roll. Många ensamstående föräldrar har en ansträngd ekonomisk situation. Samhällsstöd i form av underhållsstöd bidrar till att barn med särlevande föräldrar kan ha ett ekonomiskt tryggt liv (prop. 1995/96, s 31).

Goda ekonomiska resurser ökar inte bara tryggheten och friheten, utan även möjligheten att förebygga ohälsa och undvika social isolering. Det är därför av central betydelse att barnfamiljers ekonomi är av rimlig standard. I Valfärdskommitténs rapport Barn och ungdomars välfärd (SOU 2001) diskuteras betydelsen av ekonomiska resurser ur barns och ungdomars perspektiv. Den omedelbara funktionen av ekonomiska resurser är ökad handlingsfrihet och möjlighet att välja bostad, semester mål, fritidsaktiviteter etc., vilket påverkar barn och ungdomars levnadsnivå. Även på längre sikt kan ekonomiska resurser inverka på barnens psykiska och fysiska utveckling. Internationella studier har även visat på betydelsen av god ekonomi för framgångar i skolan (SOU 2001, s 104).

Enligt föräldrabalken fullgör föräldrar som har sina barn växelvist boende hos sig sin underhållsskyldighet genom att de båda har barnet boende hos sig. Vardera föräldern står för barnets kostnader under den tid barnet vistas hos honom eller henne. Dessa föräldrar behöver inte betala underhållsbidrag. I enlighet med detta synsätt betalades tidigare inget bidragsförskott ut i det system som föregick underhållsstödet. När det nya underhållsstöds-systemet infördes 1997 blev det dock möjligt att få underhållsstöd vid växelvist boende.

Sammanfattningsvis kan sägas att bidragsförskottet infördes 1937 som en direkt hjälp till ensamstående mödrar med låga inkomster eftersom regeringen inte ansåg det som anständigt att dessa mödrar skulle behöva söka fattighjälp för sin och barnens försörjning. Dessa mödrar fick på detta sätt hjälp av staten upp till en absolut miniminivå som exempelvis upphörde om mamman tjänade motsvarande en mindre än en tredjedel av en manlig

industriarbetares lön. 1948 skiftade fokus i syftet med bidragsförskottet till att vara en slags ersättning för en frånvarande förälder i stället för en absolut garantinivå. Utfyllnadsbidraget som kom 1957 förändrade bidragets karaktär något igen då staten på detta sätt markerade en minsta garantinivå som staten garanterade om uppgörelsen om underhållsbidrag hamnade på en lägre nivå än denna nivå. Det är denna karaktär på bidraget som än i dag finns kvar samtidigt som att man tidigare talade om en garantinivå så talar man i dag om barns behov eller barnets normalbehov men beloppet som infördes inom underhållsstödet 1997 grundade sig på samma beräkningsmodell som tidigare varit fallet inom bidragsförskottet dvs. före 1995 då det under två år förändrades från att vara kopplat till prisbasbeloppet till att vara en fast summa på 1 173 kr. Vad som sedan låg till grund för att inte höja nivån på underhållsstödet fram till 2006 och att sedan höja det med 100 kr är mer resultatet av en politisk analys av utvecklingen inom andra bidragssystem samt krav på besparingar m.m.

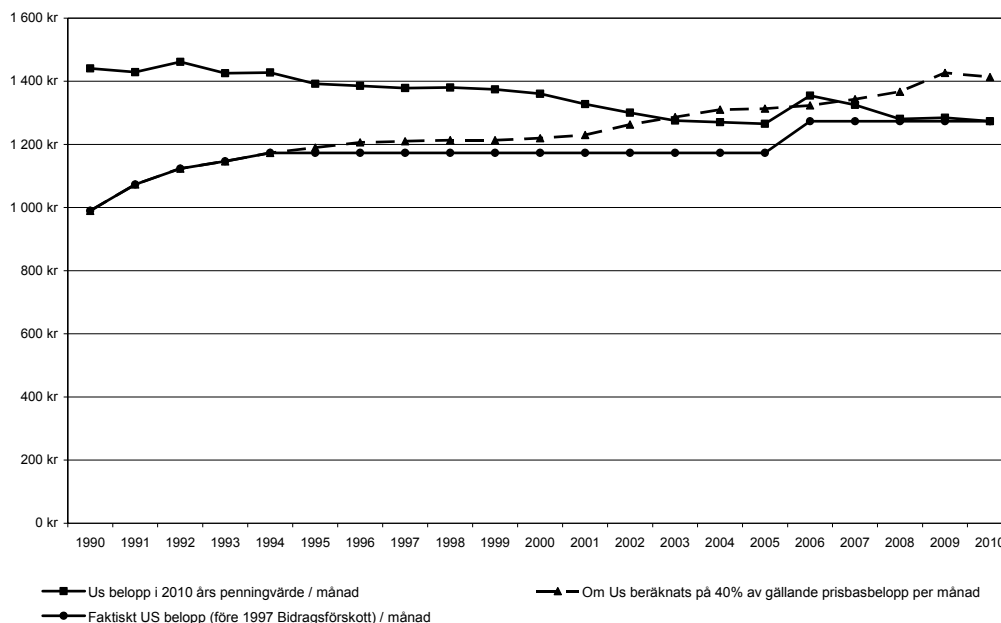
Beräkning av underhållsstödets nivå och barns normala behov

Bidragsförskottet som ersattes av underhållsstödet 1997 motsvarade 40 procent av gällande prisbasbelopp, men från och med 1995 ersattes bidragsförskottet med en fast summa på 1 173 kronor, vilket då motsvarade 40 procent av ett prisbasbelopp 1994. Det som 1994 var garantinivån inom bidragsförskottssystemet frystes och blev således mellan 1997 och 2005 nivån inom underhållsstödet i stället. Därefter höjdes nivån med 100 kronor per månad och uppgår sedan dess till 1 273 kronor per månad.

Nivån på underhållsstödet är tänkt att täcka hälften av ett barns normala behov sedan hänsyn tagits till barnbidraget. Det innebär att ett barns normalbehov anses vara 3 596 kronor per månad dvs. ett barnbidrag på 1 050 kronor och två underhållsstöd på 1 273 kronor st. Tanken bakom underhållsstödet är att täcka den del av normalkostnaden för ett barn som enligt det offentlighetsrättsliga synsättet kan hänföras till den förälder som inte bor tillsammans med barnet (prop. 1995/96:208 s. 31). Den andra hälften förväntas barnets boförälder stå för, men för denna del lämnas ingen garanti från det allmänna. Någon garanti lämnas inte heller till barn, vars föräldrar lever tillsammans.

Diagram 1 visar underhållsstödets belopp i kronor, hur det hade utvecklats om det fortfarande varit 40 procent av ett prisbasbelopp samt hur mycket beloppet motsvarar i 2010 års penningvärde.

Diagram 1 Utveckling av underhållstödet belopp 1990–2010, kronor per månad (före 1997 bidragsförskott)

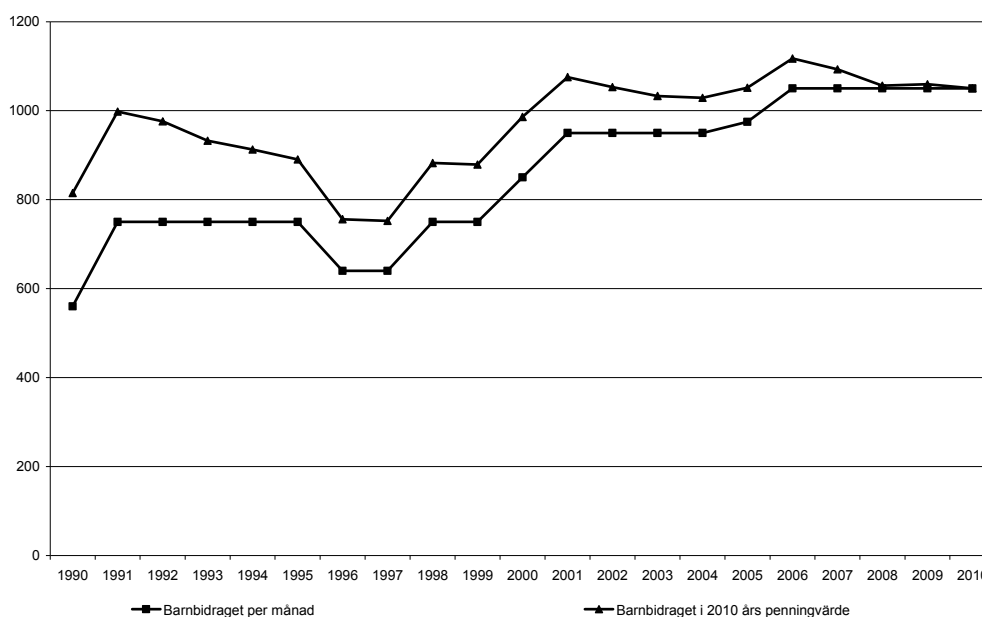
Om underhållstödet hade fortsatt att beräknas som 40 procent av ett prisbasbelopp hade stödet år 2010 varit cirka 1 684 kronor högre per barn och år, vilket per månad skulle innebära 1 413 kronor jämfört med nuvarande underhållsstödsnivå 1 273 kronor.

Omräknat i 2010 års penningvärde motsvarade nivån på underhållstödet³ år 1990 17 289 kronor per år för att tjugo år senare, år 2010 vara 15 276 kronor per år. Köpkraften var således 2 013 kronor större för tjugo år sedan än i dag eller uttryckt annorlunda så kunde föräldrarna till ett barn år 1990 handla för 168 kronor mer per månad än föräldrarna kan i dag.

Barnbidraget har de senaste tjugo åren höjts från att vara 6 720 kronor per barn och år 1990 till att år 2010 vara 12 600 kronor per barn och år. Per månad innebär det att barnbidraget var 560 kronor per månad år 1990 och 1050 kronor år 2010.

³ 1995 hette bidraget fortfarande bidragsförskott men nivån var den samma som det bidrag som två år senare kom att kallas för underhållsstöd.

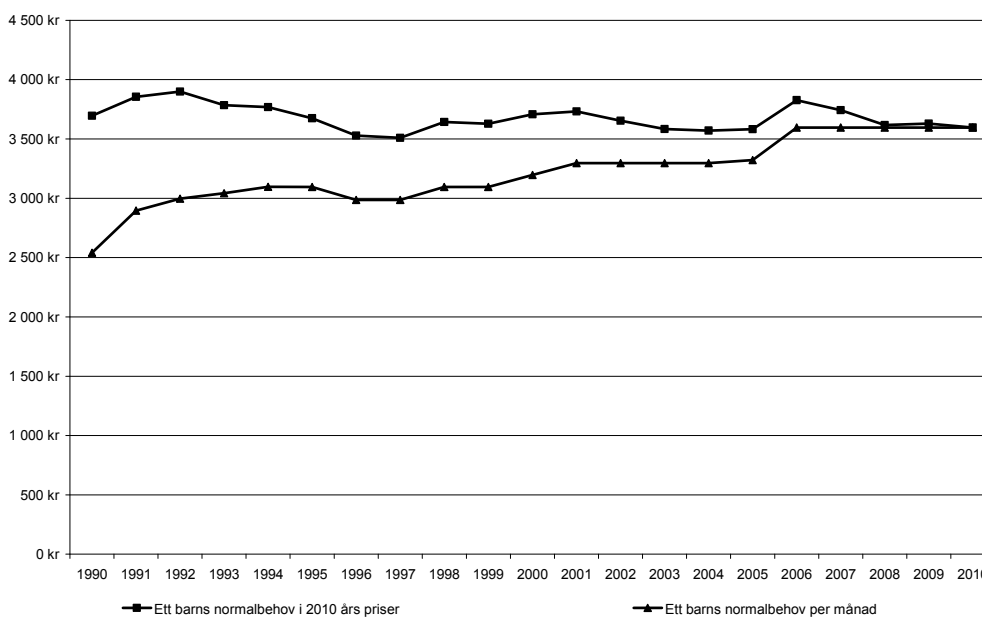
Diagram 2 Utveckling barnbidragets belopp, 1990–2010, kronor per månad

Omräknat i 2010 års penningvärde har barnbidraget haft en större köpkraft sex av tio år under 2000-talet än dess köpkraft under år 2010. Skillnaderna är dock relativt små och sett ur ett 20 årigt perspektiv har köpkraften ökat med 2 820 kronor eller uttryckt annorlunda så kan föräldrar i dag handla för motsvarande 235 kronor mer per månad än som var fallet år 1990.

Ett barns normala behov skattas inom underhållsstödssystemet till summan av två underhållsstöd samt ett barnbidrag.

Diagram 3 Utveckling ett barns normala ekonomiska behov, 1990–2010. kronor per månad

Sammantaget skattas ett barns normala ekonomiska behov, till 43 152 kronor år 2010 alternativt 3 569 kronor per månad, oavsett barnets kön eller ålder.

I kronor räknat så har ett barns normala ekonomiska behov ökat från 1990 till 2010 med lite över 1 000 kronor per månad. Omräknat i 2010 års penningvärde så har det normalbehovet varit på ungefär samma nivå de senaste tio åren samtidigt som sett i ett tjugoårigt perspektiv så har barns normala ekonomiska behov under ett år minskat med ca 1 200 kr, uttryckt annorlunda så skattas ett barns ekonomiska behov år 2010 till 100 kronor lägre per månad än som var fallet år 1990 detta enligt modellen för beräkning av ett barns normalbehov- normalkostnader inom underhållsstödet.

Skillnaden är som störst år 1992 jämfört med år 2010 då årsbehovet var 3 641 kronor lägre för barnen under 2010 än som var fallet under 1992 vilket motsvarar 303 kronor per månad.

Stöden till barn till ensamstående föräldrar i form av barnbidrag och underhållsstöd har således i realiteten minskat mellan år 1990 till år 2010 och barns behov i förhållande till dessa stöd har skattats att vara något lägre i dag än vad de var för 20 år sedan⁴.

Vad ska pengarna räckta till? Vad är barns normala behov inom underhållsstödssystemet?

Underhållsstödet skiljer sig från andra socialförsäkringsförmåner eftersom det är en förmån som betalas ut i förskott av Försäkringskassan och som sedan ska återbetalas av den bidragsskyldige föräldern. Återbetalningsskyldigheten grundar sig på att en förälder är skyldig att betala underhåll enligt reglerna i Föräldrabalken och Försäkringskassans förskottsutbetalning ska fungera som en säkerhet för barnets ekonomiska levnadsstandard i första hand.

Eftersom det finns en återbetalningsskyldighet måste underhållstödsbeloppet kunna motiveras utifrån vad ett barn i dag behöver för att deras normalbehov ska vara tillgodosett. Utredningen⁵ ”Ett reformerat underhållsstöd” kom fram till att två underhållsstöd och ett barnbidrag över tid väl täcker ett barns normalbehov.

Här kan nämnas att när utredningen skattade kostnader för barnets normalbehov för att beräkna om nivån på underhållsstödet låg på en rimlig nivå så ingick exempelvis inte särskilda kostnader för fritidsintressen för barn inom underhållsstödssystemet som underlag i dessa beräkningar⁶. Kostnader för barnets andel av boföräldrarnas bostad (anses kompenseras via bostads-

⁴ Att underhållsstödet minskat i köpkraft stöds också av tidigare undersökningar så som DS 2004:41 sid 354 f.

⁵ ”Ett reformerat underhållsstöd” SOU 2003:42.

⁶ ”Ett reformerat underhållsstöd” SOU 2003:42 ”I posten ”lek och fritid” ryms endast vanliga skidor, pjäxor, träningsoverall, gymnastikskor m.m. Kostnader för ishockey, ridning, balett, utförsåkning och dylikt ingår inte. Inte heller ingår kostnad för musikinstrument, musikanläggning eller musiklektioner.” Se bilaga 4.

bidraget), semester, resor till anhöriga, husdjur, speciella fritidsintressen, musikinstrument eller musikundervisning ingick inte heller i de beräkningar som redovisades i utredningen ”Ett reformerat underhållsstödssystem”.⁷

Mindre men återkommande kostnader förknippade med barn ingick inte heller i beräkningarna och inte kostnader för dator, mobiltelefon, internet-abonnemang eller merkostnader för eventuella handikapp, allergier eller sjukdomar.

Vid ensam vårdnad eller i de fall där den ena av föräldrarna som separerat inte stannar hemma från sitt arbete för att ta hand om barnet när det är sjukt får den andra föräldern stå för merparten eller hela inkomstbortfallet som då uppstår. Någon kompensation för detta övervägdes inte av utredningen.

I stället innehöll beräkningarna en allmän kostnad för samtliga dessa ovan nämnda poster med 300 kronor per månad.

De kostnader som utredningen vägde in var:

- livsmedel
- kläder/skor
- fritid/ lek
- hygien
- barn- och ungdomsförsäkring
- läkemedel
- lokala resor med kollektivtrafik och fickpengar. Barnets del av hushållets gemensamma kostnader för förbrukningsvaror, möbler/husgeråd/TV/textilier m.m., dagstidning/ telefon/TV-avgift m.m., hemförsäkring och hushållsel

De kostnader som utredningen inte vägde in var:

- Eventuella kostnader för läkarvård och tandvård
- Barnomsorg
- Fritidsintressen
- Dator
- Mobiltelefon
- Barnets del av boendekostnaden

⁷ ”Ett reformerat underhållsstöd”, SOU 2003:42 s. 125.

Följande poster ingick vid skattandet av barns normalbehov:

(Behovet uttryckt i kronor per månad)

Ålder	0	1-2	3	4-6	7-10	11-14		15-18	
						flickor	flickor	pojkar	pojkar
Livsmedel	610	570	570	770	930	970	1 030	1 085	1 275
Kläder/skor	270	360	360	400	430	460	480	450	480
Fritid/lek	30	120	120	220	290	350	370	350	370
Hygien	410	450	120	80	80	160	200	130	150
Barn- och ungdomsförsäkring	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Förbrukningsvaror	70	70	70	70	70	70	70	70	70
Möbler, husgeråd, TV m.m.	120	120	120	120	120	120	120	120	120
Dagstidning, telefon, TV-avgift	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Hemförsäkring	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Hushållsel	24	24	24	24	24	24	24	24	24
Läkemedel	59	59	59	48	40	32	77	35	37
Lokala resor	0	0	0	0	250	250	254	250	254
Fickpengar	0	0	0	0	100	200	300	200	300
Summa	1 673	1 853	1 523	1 812	2 414	2 716	3 005	2 794	3 160

Utredningen kom sedan fram till att nivån på underhållsstödet och barnbidraget väl täcker ett barns normalbehov och att en höjning av beloppet därför inte var att rekommendera snarare ansåg man att beloppen borde övervägas att differentieras och att totalbeloppet eventuellt borde sänkas. Att värdesäkra nivån på underhållsstödet genom att knyta det till ett index var ingenting som utredningen förordade utan i stället förordades en fortsatt nivå angiven i krontal och som fastställs av riksdagen.

”Med en sådan lösning blir det enklare för den enskilde att förstå systemet än om beloppet knyts till ett index.”⁸

Samtidigt avslutade utredningen med brasklappen:

”Det bör här särskilt påpekas att den förordade lösningen förutsätter att regeringen noga följer kostnadsutvecklingen och konsumtionsmönstren och vid behov tar initiativ till en lagändring vad gäller nivån på underhållsstödet.”

⁸ ”Ett reformerat underhållsstöd” SOU 2003:42 ” Sid 136.

Beräkning av underhållsbidragets nivå

Föräldrabalkens sjunde kapitel ger endast en övergripande idé om hur man ska räkna för att fastställa ett underhållsbidrag och bl.a. med anledning av detta utarbetades ett allmänt råd av dåvarande Riksförsäkringsverket och Socialstyrelsen 1982 (RFV 1982:2, Soc 1982:1) där en formel för beräkning angavs som hjälp för att beräkna ett underhållsbidrag. Denna formel har sedan mer eller mindre blivit normerande för hur ett underhållsbidrag ska räknas ut.

Underhållsbidraget skulle räknas fram genom att barnets behov fördelas mellan föräldrarna i förhållande till vars och ens framräknade överskott enligt formeln $a*b/c=d$ där:

- A = Barnets behov
- B = Bidragsskyldiges överskott
- C = Föräldrarnas sammanlagda överskott
- D = Framräknat Underhållsbidrag.

För att först beräkna storleken på ett underhållsbidrag behöver således barnets behov skattas vilket rekommenderas i de allmänna råden att man gör genom att använda schabloner för barns levnadskostnader. Dessa har Socialstyrelsen räknat fram genom att använda konsumentverkets uträkningar för hushållens kostnader under juli månad 1981. Dessa schabloner utgör en procentsats av det rådande prisbasbeloppet och används fortfarande för att skatta barns levnadskostnader.

I schablonbeloppet anses ingå alla vanliga levnadskostnader samt barnets del av boendekostnaderna. Samtliga barnets faktiska levnadskostnader ingår inte utan merkostnader så som föreningsidrott m.m. får läggas till som ”andra kostnader”. De schablonbelopp som bl.a. domstolarna använder sig av innebär att boföräldern blir dubbelt kompenserad för en del av boendekostnaden eftersom boföräldern, i en underhållsbidrags uträkning, får dra av skäliga faktiska kostnader för sin bostad och barnens kostnader för bostaden samtidigt ingår i schablonbeloppet.

Tabell 1 Schabloniserade kostnader för barns behov i olika åldrar

Barnens åldrar	Andel av prisbasbelopp	Kr/barn/månad
0–6 år	65 procent	2 296
7–12 år	80 procent	2 826
13–17 år	95 procent	3 357

Tillsammans med levnadskostnaderna ska sedan kostnader för barnomsorg och ”andra kostnader” läggas till för att sedan reduceras med barnbidraget. På så sätt rekommenderas föräldrarna att beräkna vad barnets behov är. Detta åtminstone sedan det allmänna rådet från 1982 togs fram och fram till i dag.

Efter barnets behov är beräknat ska den bidragsskyldige och boföräldrarnas ekonomiska överskott beräknas. Inkomst av tjänst och kapital ska reduceras med skatter och utgifter i samband med inkomstens förvärv samt bostads-

kostnader. Om exempelvis nettoeffekter av det s.k. ”jobbskatteavdraget” ska vägas in eller inte saknas vägledning samtidigt som nivåerna på det slutgiltiga underhållsbidraget blir olika beroende på hur man som förälder väljer att göra.

För egna levnadskostnader minskas den ekonomiska förmågan med motsvarande 120 procent av aktuellt prisbasbelopp. Den faktiska bostadskostnaden ska också reduceras med ev. bostadsbidrag eller bostadstillägg. Om en förälder har ytterligare barn som den bor tillsammans med och som föräldern är försörjningsskyldig för, får föräldern tillsammans med barnets andra förälder behålla 40 procent av prisbasbeloppet för det hemmavarande barnets försörjning. Att väga in i beräkningarna finns också s.k. standardtillägg och eventuellt umgängesavdrag.

Problem med uträkningarna

På åttiotalet visade det sig att denna schablon för egna levnadskostnader i jämförelse med konsumentverkets beräkningar saknade kostnader för husgeråd, inventarier och fritid så därför angav det allmänna rådet från Socialstyrelsen att inte hela den bidragsskyldiges överskott ska tas i anspråk för underhållsbidrag. Med anledning av detta utvecklades olika reduceringsregler dels för att inte hela överskottet skulle tas i anspråk och dels för en del olika orimliga underhåll som formeln kan ge upphov till skulle tas bort.

”I de fall då den bidragsmottagande föräldern har en låg inkomst eller ingen inkomst alls kan en uträkning enligt formeln ibland leda till att underhållsbidraget blir större än den bidragsskyldiges överskott. Underhållsbidraget skall i så fall reduceras så att man inte inkräktar på det förbehållsbelopp den bidragsskyldige har rätt till för sin egen försörjning. Den bidragsskyldige bör vidare enligt Socialstyrelsens uppfattning utöver förbehållsbeloppet i allmänhet få behålla minst 300 kr.” (Soc 1989:6)

Hur man ska räkna ut ett underhållsbidrag i dag är dock inte det enklaste eftersom dessa allmänna råd upphörde att gälla 1997. Samtidigt har en slags praxis utvecklats till att man använder formeln för beräkning av Underhållsbidrag så som den angavs i de allmänna råden och samma sak görs med barnens levnadskostnader samt schablonen för den egna försörjningen. Samtidigt har alla delarna kring reduktion av överskott i dess olika former fallit bort med åren. Ett bortglömt minne till nackdel för de bidragsskyldiga.

För att illustrera att beräkningsformeln inte fungerar utan förbehållstexter gör vi ett exempel på en uträkning:

$a*b/c=d$ där:

A = Barnets behov = 2 526 kr

B = Bidragsskyldiges överskott = -400 kr

C = Föräldrarnas sammanlagda överskott = -10 kr

D = Framräknat Underhållsbidrag = $2526*(-400\text{ kr})/-10\text{ kr} = 101\,040\text{ kr}$ i underhållsbidrag per månad.

Eftersom Försäkringskassan eller någon annan myndighet inte vägleder eller informerar om hur föräldrar ska hantera ett sådant här resultat blir det svårt för dessa föräldrar hur de ska ställa sig till en liknande uträkning.

Slutsatsen blir att det i dagsläget inte finns någon exakt formel för beräkning av underhållsbidrag som håller i alla situationer.

Om det beräknade underhållsbidraget skulle bli lägre än aktuellt underhållsstödsbelopp per månad finns möjlighet för föräldrarna att vända sig till Försäkringskassan för att eventuellt ansöka om ett utfyllnadsbidrag. I annat fall ska de separerade föräldrarna beräkna och sköta dessa uträkningar och transfereringar själva tillsammans.

Inom ramen för underhållsstödet är bedömningen att två underhållsstöd och ett barnbidrag tillsammans ska täcka barnets normalbehov. I förhållande till de beräkningar som baserar sig på schablonerna inom underhållsbidraget så ligger underhållsstödsnivån högre samtidigt som underhållsstödet och den del i underhållsbidraget som baserar sig på dessa schabloner inte är tänkta att täcka samma kostnader. Till underhållsbidraget läggs exempelvis barnomsorgskostnader och övriga kostnader som ska vägas in, exempelvis kostnader för fritidsintressen m.m.

Schablonerna som ligger till grund för beräkningarna av barnens levnads-kostnader i dag år 2011 räknades fram år 1981 som en andel av prisbasbeloppet har kritiserats för att ligga på för låg nivå. Redan år 1993 föreslogs det att de borde höjas med motiveringen att barn till särlevande föräldrar inte borde missgynnas i förhållande till andra barn när det gällde möjligheterna att utöva sådana fritidsaktiviteter som ridning, balett, utförsäkning och ishockey (UBU -93).

Betänkandet av 2002 års vårdnadskommitté⁹ drog slutsatsen att det framför allt är svårt för föräldrar med växelvist boende barn att komma överens om de ekonomiska frågorna kring deras gemensamma barn. Vid växelvist boende betalas vanligen inte något underhållsbidrag, utan var och en av föräldrarna förväntas svara för de löpande kostnaderna för barnet då barnet bor hos respektive förälder. Men föräldrarna kan självklart frivilligt avtala om något annat om de vill. Samtidigt som inget underhållsbidrag utbetalas så delas inte andra bidrag för barnet per automatik mellan föräldrarna så som barnbidraget och det särskilda bidraget inom bostadsbidraget. Dessa styrs i stället till föräldrarna med utgångspunkt i förälderns kön eller var barnet är folkbokfört.

⁹ Ds 2005:43 Sid. 236.

Bilaga 4. Tidigare undersökningar

Nedan redovisas utredningar och undersökningar om underhåll som berör några av de frågor som är aktuella i denna undersökning.

Ensamförälderkommittén (SOU 1983:51) tog upp nivåerna på bidragsförskottet. Kommittén slog fast att bidragsförskottets syfte borde vara att upp till en viss nivå utgöra en garanti för den hälft av barnets behov som den bidragsskyldige efter förmåga skulle svara för. När det gällde att beräkna barns behov vid bestämmandet av underhållsbidrag föreslog kommittén schablonbelopp för barns levnadskostnader samt för deras bostads- och barnomsorgskostnader.

Underhållsbidrags- och bidragsförskottsutredningen -93, UBU -93,

(SOU 1995:26) gick inte in på frågan om bidragsförskottets storlek. Däremot föreslog utredningen att de schablonbelopp som används när man uppskattar barns normalbehov enligt FB borde höjas något. Utredningen föreslog följande schabloner. 70 procent av basbeloppet för barn i åldern 0–6 år, 90 procent av basbeloppet för barn i åldern 7–12 år och 105 procent av basbeloppet för barn som är 13 år eller äldre. Förslaget motiverades med att barn till särlevande föräldrar inte borde missgynnas i förhållande till andra barn när det gällde möjligheterna att utöva sådana fritidsaktiviteter som ridning, balett, utförsåkning och ishockey. Dessutom fanns det enligt utredningen anledning att ta hänsyn till att de flesta boföräldrar är ensamstående och därför borde få möjlighet att betala för barnvakt någon gång.

I betänkandet **Ur fattigdomsfällan (SOU 2001:24)** analyseras förmånerna barnbidrag, underhållsstöd och bostadsbidrag till barnfamiljer och andra stödformer prövas. Utredningens samlade bedömning var att underhållstödet uppfyller sitt syfte, men att vissa brister fanns, som bl.a. hänger samman med det dubbla syftet att reglera föräldrarnas inbördes relationer och att ge ett visst statligt ekonomiskt stöd. Nackdelarna med att det civilrättsliga systemet styrde det offentlighetsrättsliga i bidragsförskottssystemet bedömdes vara borta dvs. att man var tvungen att först ha ett fastställt underhållsbidrag för att kunna få ett bidragsförskott. Syftet att i högre utsträckning ta till vara de bidragsskyldigas försörjningsförmåga och att staten ska kunna kontrollera sina utgifter hade också uppnåtts. Utredningen visade på att det fanns vissa marginaleffekter och orättvisor i fråga om återbetalning av underhållsstöd då hänsyn endast tas till den bidragsskyldiges inkomst, men inte till boföräldrarnas.

Utredningen analyserade underhållsstödets nivå med utgångspunkt i den metod för att beräkna barns behov som används i Föräldrabalken.

Utredningen kom fram till att en genomsnittlig månadskostnad för andra kostnader än boende för barn i olika åldrar uppgick till 3 250 kronor – efter att högsta barnomsorgsavgift enligt den s.k. maxtaxan vägts in – vilket

minskat med barnbidraget år 2001 blev 2 300 kronor per barn. Om det antogs att föräldrarna stod för halva kostnaden var skulle var och en av föräldrarna bidra med 1 150 kronor till barnets försörjning. Utredningen uppskattade merkostnaden för ett extra rum till barnet till 870 kronor per månad. Till grund för denna beräkning lade utredningen uppgifter om genomsnittliga hyror för lägenheter i hela riket i januari 2000 som räknats upp till 2001 års nivå i enlighet med Konjunkturinstitutets prognos för hyresutvecklingen. Barnets kostnad för boende ansågs av utredningen utgöras av hyresökningen från två rum och kök till tre rum och kök. Om bostadskostnaden beaktades skulle barnkostnaden, konstaterade utredningen, bli 4 110 kronor per månad om barnet har eget rum och 3 680 kronor per månad om två barn delar rum. Utredningen stannade dock för att bostadskostnaden inte borde ingå i beräkningarna av vad barn kostar eftersom bostadsbidraget fick anses täcka merkostnaden för barnens rum i familjer med låga inkomster. Sammantaget menade utredningen att beräkningarna visade att underhållsstödet fortfarande låg på en rimlig nivå.

Enligt direktiven skulle utredningen pröva om underlaget för återbetalning av underhållsstöd kunde grundas på en mer aktuell inkomst än den senaste taxerade inkomsten. Utredningen föreslog dock inga ändringar i detta avseende. Utredningen visade på de bidragsskyldigas ekonomiska situation och menade att återbetalningskraven är betungande för föräldrar som betalar för många barn. Detta faktum kan i sin tur försvåra för dessa föräldrar att hålla regelbunden kontakt med sina barn. Utredningen menade också att skuldsättningen var omfattande. Utredningen ansåg att de samarbetsamtal som kommunerna erbjuder föräldrarna även bör omfatta ekonomiska frågor.

Utredningen föreslog att återbetalningsskyldigheten skulle mildras och marginaleffekterna begränsas, framför allt för dem som betalar underhåll för många barn. Utredningen ansåg att den underhållsbetalande borde få del av samhällsstödet för de dagar då barnet vistas hos den underhållsbetalande. Utredningen ansåg också att socialbidrag borde kunna utgå för umgängesresor om föräldrarna bor långt ifrån varandra.

Utredningen uttalade även ett stöd för Riksförsäkringsverkets förslag om återbetalningskonto för bidragsskyldiga med stora skulder, för att begränsa de skulder som går till kronofogden. Utredningen föreslog ingen höjning av underhållsstödets storlek då man ansåg att det låg på en rimlig nivå. Samtidigt visade utredningen på ensamstående föräldrars ibland ekonomiskt utsatta situation och föreslog särskilda tillägg till barnbidraget, ett för ensamstående föräldrar och ett för studerande föräldrar. Vidare ansåg utredningen att ett särskilt behovsprövat och tidsbegränsat stöd borde införas för ensamstående som på grund av bristfällig utbildning hade svag förankring på arbetsmarknaden. Eftersom detta stöd skulle vara tidsbegränsat och kopplas till krav på att mottagaren utbildar sig för att stå bättre rustad för på arbetsmarknaden kunde detta stöd vara inkomstprövat utan att medföra de nackdelar som vanligen följer med marginaleffekter.

Underhållsstödsutredningen SOU 2003:42, ”Ett reformerat underhållsstöd”

Utredningen hade i uppdrag att göra en översyn av lagen om underhållsstöd i syfte att få systemet att fungera bättre. En slutsats som utredningen kom fram till var att underhållsstödets belopp inte borde höjas eftersom stödet över tid väl täcker hälften av kostnaderna för ett barns normalbehov. Förslag på förändringar lämnades gällande regler för återbetalningsskyldigheten, umgängesavdrag, anstånd och eftergift etc. Utredningen tog också upp frågan om att samförståndslösningar mellan föräldrarna är viktiga och att det är angeläget att föräldrarna får hjälp att i samförstånd lösa också frågor om barnets försörjning. Utredningen ansåg att kommunerna i framtiden skulle vara skyldiga att sörja för att föräldrar kan erbjudas samarbetsamtal också i frågor som rör barnets försörjning samt att kommunerna skulle vara den aktör som hjälper föräldrarna med att träffa avtal om underhåll.

I proposition 2004/05:116 håller regeringen med underhållsstödsutredningen i att kostnaderna för barn och ungdomar naturligtvis kan variera från familj till familj. Exempel som anges på detta är kostnaden för barnomsorg samt nettokostnaden för barnets andel i boförälderns bostadskostnad. Kostnader för t.ex. semester, resor till anhöriga, husdjur, speciella fritidsintressen, musikinstrument eller musikundervisning ingår inte i den av utredningen beräknade kostnaden för barns och ungdomars normalbehov. Vissa mindre, men återkommande kostnader, förknippade med barn ingår inte heller i beräkningarna. I beräkningarna ingår inte heller kostnader för dator, mobiltelefon, Internetabonnemang eller merkostnader för eventuella handikapp, allergier eller sjukdomar. I likhet med utredningen ansåg regeringen att det ovan anförda talade för ett tillägg av något slag till det ovan framräknade normalbeloppet för barn och ungdomar. Vid en sammantagen bedömning ansåg regeringen i likhet med utredningen att det var rimligt att det framräknade normalbeloppet för barn och ungdomar skulle påföras ett belopp om 300 kronor per månad.

När utredningen kom fram till att stödet över tid väl täcker hälften av kostnaderna för ett barns normalbehov ingår således en schablonkostnad att täcka ovanstående ”övriga behov” med 300 kronor per månad och det är denna beräkning som än i dag ligger till grund för barnets normalbehov. Med utredningens uträkningar över vad ett barn kan sägas ha för normalbehov så ansåg de att två underhållsstöd tillsammans med ett barnbidrag var högre än normalbehovet för ett barn.

Trots att utredningen kom fram till att nivån på underhållsstödet egentligen var lite för högt och att regeringen höll med om detta i sin remiss till lagrådet så föreslog regeringen ändå en höjning av underhållsstödet med 100 kronor och därmed ökade den skattade beräkningen av barnets normalbehov med 200 kronor. Detta med hänvisning till att flera studier visat att många ekonomiskt utsatta barn lever i hushåll som är mottagare av underhållsstöd.

Syftet var att förbättra förhållandena för ekonomiskt utsatta barn och en höjning med 100 kronor ansågs falla inom ramen för vad som kan motiveras utifrån förhållandet mellan barnets normalbehov och den bidragsskyldiga förälderns återbetalningsskyldighet. År 2006, samma år som höjningen av

underhållsstödet trädde ikraft och grundavdraget höjdes vid beräkning av återbetalningsskyldighet från 72 000 till 100 000 kronor höjdes även barnbidraget från 950 kronor till 1 050 kronor.

Barnombudsmannen rapporterar BR2010:01, innehåller fakta om barn och ungdomars levnadsförhållanden i Sverige. Bland annat finns uppgifter om barn till separerade föräldrar, hur de bor efter en separation och vem som har vårdnaden. Antalet barn som upplevt en separation mellan föräldrarna har tidigare minskat under 2000-talet, men de senaste åren verkar den trenden ha vänt. 2009 var knappt 51 000 barn med om att deras föräldrar separerade. Föräldrar som separerar fortsätter oftast att dela på vårdnaden om sina barn. Bland de föräldrar som separerade 2009 hade 97 procent fortfarande gemensam vårdnad om barnet i mars 2010. Efter föräldrarna separerade blir det allt vanligare att barnen bor växelvist hos föräldrarna, rapporten anger att omkring 20 procent gjorde det år 2008/09. Dessa uppgifter är betydligt lägre än de uppgifter som Försäkringskassans enkätundersökning visar (jfr avsnittet enkätundersökning). Barnombudsmannens rapport innehåller också uppgift om att omkring 60 procent av barnen med separerade föräldrar bor enbart hos sin mamma, vilket också avviker från Försäkringskassans uppgifter.

I Riksrevisionens rapport **Underhållsstödet – för barnens bästa? (RiR 2010:22)** granskas om underhållsstödet är ett ändamålsenligt verktyg inom familjepolitiken och om systemet hanteras effektivt. Riksrevisionens slutsatser är bland annat följande. Barn med underhållsstöd går miste om underhåll eftersom om föräldrarna i stället för att använda underhållsstöds-systemet gjorde upp om ett underhållsbidrag så skulle mer pengar komma barnen till godo. Försäkringskassan borde göra mer för att fler föräldrar ska kunna lösa underhållet på egen hand. Riksrevisionen anser att det inte är bra att barn riskerar att gå miste om ett högre underhåll på grund av att föräldrar inte känner till regelverket, inte vet hur man gör eller inte kommer överens.

Föräldrar som vill lösa underhållet på egen hand har ingenstans att vända sig om de vill ha hjälp med detta till en låg avgift. Det finns i dag ingen myndighet eller annan instans som har till uppgift att kostnadsfritt eller till en låg avgift bistå föräldrar med beräkningen av underhåll eller framtagande av avtal om underhåll enligt föräldrabalkens regler. Om föräldrar inte kan komma överens om underhållets storlek är de hänvisade till att vända sig till domstol och driva en civilrättslig process.

Regeringen tillsatte i juni 2009 en särskild utredare ”**Utredningen om ekonomi och föräldrasamarbete vid särlevnad**” (Dir. 2009:56, 2010:89) som ska granska hur fördelningen av kostnader och inkomster som är kopplade till ett barn påverkar och stödjer en fungerande försörjning och omsorg om barnet när dess föräldrar inte lever tillsammans. Utredaren ska vidare analysera hur reglerna om ekonomiskt stöd till barnfamiljer påverkar separerade föräldrars beslut rörande vårdnad, boende, umgänge samt fördelningen av försörjningsansvar för det gemensamma barnet. Hur existerande regelverk underlättar eller försvårar samarbete mellan föräldrarna ska kartläggas. Utredaren ska dessutom belysa omfattningen av särlevande föräldrars behov av hjälp och stöd för att uppnå samförstånd gällande ekonomiska frågor som rör barnet. Slutligen ska föräldrars uppfattning om förutsättning-

arna för balans mellan arbete och omsorg om barnet kartläggas och analyseras. Förbättringsåtgärder, regelförändringar och andra åtgärder som kan underlätta och uppmuntra samarbete mellan sårlevande föräldrar ska föreslås. Utredningen ska vara klar den 1 juni 2011.

RFV Analyserar 2001:2 "Underhållsstöd – bidragsskyldiga som är föremål för indrivning" analyserar uppgifter från RFVs och Kronofogdemyndighetens register med anledning av en stor ökning i antal bidragsskyldigas med skulder som överlämnas till kronofogden. År 2000 hade 30 % av de bidragsskyldiga ärenden hos kronofogden. De sista två åren hade ökningen dock avmattats. Anledningen till ökningen är till del regeländringar då underhållsstödssystemet infördes 1997 vilket innebar att bidragsskyldigas betalningsförmåga togs bättre tillvara genom högre återbetalningsbelopp. Ett annat viktigt skäl är att med de nya reglerna går obetalda fordringar automatiskt till kronofogden. Av de bidragsskyldiga som har ärenden hos kronofogden är 83 % även aktuella där med andra skulder. Hälften hade andra ärenden innan underhållsskuld och hälften fick efter. RFV föreslår i rapporten flytt av datum för betalning av underhållsstöd samt införande av återbetalningskonto i stil med skattekonto för att lätta bördan för bidragsskyldiga och förenkla administrationen.

RFV Analyserar 2003:1 "Underhållsstöd vid växelvis boende" drar slutsatsen att reformen i april 2001 om att det är möjligt att få delat underhållsstöd vid växelvis boende inte påverkat besluten om barns boende i någon stor omfattning. Studien (registerdata) visar dock att bland de nytillkomna fallen i underhållsstödssystemet är en förhållandevis stor andel underhållsstöd vid växelvis boende, 22 procent under 2001. Ålderskillnader och regionala skillnader är stora. En intervjustudie på 60 personer (varav hälften växelvis boende) visar att underhållsstödets konstruktion inte varit viktigt i avgörandet om hur barnen ska bo. Dessutom var kunskapen om underhållsstödet mycket bristfällig. Inga klara slutsatser om föräldrars benägenhet att processa i domstol om underhållsstöd kan dras.

RFV Analyserar 2004:4 "Skilda världar" är en beskrivning av den ekonomiska situationen hos de föräldrar som finns i både underhållssystemet (mottagare och bidragsskyldiga) och bostadsbidragssystemet. Nästan hälften av alla ensamstående föräldrar med barn finns i bostadsbidragssystemet. I denna grupp är få bidragsskyldiga, men de verkar ha mest ekonomiska problem och har ofta försörjningsstöd. Även ombildade familjer har snävt utrymme, då gränsen för bostadsbidrag är lågt satt för sammanboende. Hushåll med växelvis boende har relativt bra ekonomi och rapporten ifrågasätter om det är motiverat med bidrag till växelvis boende barn. Problem finns även med att bostadsbidraget och underhållssystemet inte harmoniserar med växelvis boende. Även barnbidraget är ett problem vid växelvis boende då det går till mamman om föräldrarna inte är överens om annat.

I Försäkringskassan Analyserar 2005:1 "Råd att umgås" presenteras deskriptiv statistik om hur umgängesavdraget i underhållssystemet utnyttjas. 1998 infördes 6-dagarsregeln som innebar att umgängesavdrag får göras vid umgänge av minst 6 dagar under en månad, som tillägg till den tidigare regeln om att umgängesavdrag får göras vid minst 5 sammanhängande dygn

per månad. Registerdata från 1997, 2002, 2003 visar att den nya regeln inte haft någon effekt på umgängesavdrag. Bara 6 procent av föräldrarna i underhållssystemet använde umgängesavdrag och de flesta avdrag gjordes för sommarmånader och december. Föräldrar med hög inkomst gjorde avdrag oftare än de med låga, och bidragsskyldiga kvinnor mer än män, trots att de hade sämre ekonomi. De som betalar för fler barn än ett verkar också oftare göra avdrag (osäkerhet i siffrorna). Slutsatsen är att dagens regler inte stimulerar vardagsumgänge med den förälder barnet inte bor med.

I Försäkringskassan Analyserar 2005:14 "På egna ben" redogörs för en intervjustudie som gjorts i Växjö och Ljungby 2003 där man följt upp föräldrar som man kontaktat med uppmaning om att de bör börja betala underhållet utan inblandning av Försäkringskassan. 600 föräldrar som saknade skuld, hade barn under 18 och tillhörde Försäkringskassan i Kronoberg och genom olika (något oklara) rensningar blev 186 bidragsskyldiga kvar. Av dem började hälften betala privat efter påstötning. Slutsatser om hur många som man kan räkna med kan börja betala privat är svårt att dra ur denna undersökning. Av den 186 föräldraparen (372 föräldrar) svarade 258 på intervju. Resultaten visade att de flesta som började betala privat är nöjda, men att det inte påverkat kontakten med barn eller mellan föräldrar. Anledningar till att inte börja betala privat är föräldrars bristande kontakt samt säkerheten i underhållssystemets utformning.

Försäkringskassan Analyserar 2006:7 "Skilda vägar" är en kunskapsmätning om vårdnad, boende, umgänge och underhåll bland föräldrar i olika familjesituationer. Hösten 2005 gjordes telefonintervjuer med 1257 föräldrar, svarsfrekvensen var 65,6 % men bara 55 % bland de föräldrar som var betalningsskyldiga i underhållstödssystemet. Resultaten visar att de föräldrar som finns i Försäkringskassans underhållstödssystem har lägre utbildning, sämre inkomst, oftare arbetslösa och oftare utrikes födda. Föräldrars kunskaper om vårdnad, boende och umgänge bedömdes som relativt bra. Gällande underhåll var kunskaperna sämre och skillnaderna mellan föräldrar i olika situationer var dessutom större. Störst kunskapsbrister fanns gällande underhållets nivå, vart man kan vända sig för att få hjälp och skriva avtal. Försäkringskassans roll var för många inte klar, särskilt inte i relation till andra aktörer, t.ex. socialtjänst och kommun.

Försäkringskassans Socialförsäkringsrapport 2009:4 "Ensamstående föräldrars ekonomiska situation" beskriver och analyserar utvecklingen av inkomststandarden för ensamstående föräldrar och deras barn mellan 1991 och 2006. Rapportens huvudresultat är att den ekonomiska situationen för ensamstående föräldrar och deras barn försämrades mer under början av 1990-talet än för övriga befolkningen och fortsatte också att försämrans några år längre än för övriga befolkningen. En orsak var att arbetsinkomsterna sjönk mer för ensamstående föräldrar än för andra grupper. En annan bidragande orsak var att transfereringarnas och bidragens ersättningsnivåer sjönk och att reglerna för att erhålla behovsprövade bidrag skärptes när statsfinanserna sanerades. Ensamstående föräldrar och deras barn påverkades mer av detta än många andra. Under 2000-talet har arbetsinkomsten i ensamförälderhushåll ökat mer än i andra barnhushåll. Men de inkomstprövade bidragen, som har stor betydelse för många ensamförälderhushåll,

har inte utvecklats i samma takt som andra inkomster. Sammantaget har detta inneburit att inkomststandarden i genomsnitt ökat i samma takt som för resten av befolkningen under 2000-talet. Det andra huvudresultatet är att inkomstskillnaderna ökat bland ensamförälderhushållen från mitten av 1990-talet. De ökade inkomstskillnaderna bidrar till att andelen med låg inkomststandard ökat bland ensamförälderhushållen.

Även i rapporter av Försäkringskassan som handlar om resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken analyseras bl.a. ensamstående föräldrars ekonomiska situation.

För närvarande pågår ”**Utredningen om ekonomi och föräldrasamarbete vid särlevnad**” (Dir. 2009:56, 2010:89). Utredningen ska vara klar den 1 juni 2011. I utredningens uppdrag ingår att granska hur fördelningen av kostnader och inkomster som är kopplade till ett barn påverkar och stödjer en fungerande försörjning och omsorg om barnet när dess föräldrar inte lever tillsammans. Utredaren ska vidare analysera hur reglerna om ekonomiskt stöd barnfamiljer påverkar separerade föräldrars beslut rörande vårdnad, boende, umgänge samt fördelningen av försörjningsansvar för det gemensamma barnet. Hur existerande regelverk underlättar eller försvårar samarbete mellan föräldrarna ska kartläggas. Utredaren ska dessutom belysa omfattningen av särlevande föräldrars behov av hjälp och stöd för att uppnå samförstånd gällande ekonomiska frågor som rör barnet. Även föräldrars uppfattning om förutsättningarna för balans mellan arbete och omsorg om barnet ska kartläggas och analyseras. Förbättringsåtgärder, regelförändringar och andra åtgärder som kan underlätta och uppmuntra samarbete mellan särlevande föräldrar ska föreslås. Slutligen ska utredningen utreda om kommunernas samarbetsavtal även ska omfatta ekonomiska frågor.

Bilaga 5.

Socialförsäkringsförmåner till särlevande föräldrar

Barnbidrag

Barn som bor i Sverige har rätt till barnbidrag. Det betalas ut från och med månaden efter barnets födelse till och med det kvartal då barnet fyller 16 år. Därefter kan förlängt barnbidrag utbetalas så länge barnet går i grundskolan eller motsvarande, men längst till och med andra kvartalet det år den studerande fyller 20 år. För barn som studerar på gymnasiet utbetalar Centrala studiestödsnämnden (CSN) studiebidrag motsvarande 1 050 kronor under 10 månader per år. För barn som fyller 16 år under årets första eller andra kvartal utgår varken studiebidrag eller barnbidrag under sommaren. Flerbarnstillägg betalas ut till familjer med två eller fler barn.

Barnbidraget och det förlängda barnbidraget är 1 050 kronor per månad. Flerbarnstillägget är 150 kronor per månad för det andra barnet, 454 kronor för det tredje barnet, 1 010 kronor för det fjärde barnet och 1 250 kronor för det femte och varje ytterligare barn.

Föräldrar som har gemensam rättslig vårdnad om sitt barn kan välja vem som ska få barnbidraget, om inget val görs betalas pengarna ut till mamman. Är bägge föräldrarna av samma kön betalas det ut till den äldsta av föräldrarna. Om föräldrarna inte bor ihop men barnet bor växelvist hos föräldrarna kan utbetalningen av barnbidraget delas. Detta förutsätter att föräldrarna har gemensam rättslig vårdnad om barnet och är överens om att bidraget ska delas, annars utbetalas barnbidraget till mamman. Om barnbidraget delas mellan föräldrarna delas även flerbarnstillägget proportionerligt beroende på hur många barn de särlevande föräldrarna har. För föräldrar med två respektive tre barn handlar rätten att dela på 2 250 respektive 3 754 kronor per månad.

Vårdbidrag

Vårdbidrag kan betalas till föräldrar som har barn med funktionshinder eller sjukdom till och med juni månad det år barnet fyller 19 år. Barnet ska ha behov av särskild tillsyn och vård under minst sex månader. Rätt till vårdbidrag kan också finnas om barnets funktionshinder eller sjukdom ger upphov till stora merkostnader för t.ex. sjukvård och läkemedel. Vårdbidrag kan utbetalas som helt, tre fjärdedels, halvt eller en fjärdedels bidrag. Ett helt vårdbidrag för vård och tillsyn uppgår till 8 833 kronor i månaden och högsta ersättning för merkostnader uppgår till cirka 2 208 kronor. Vårdbidraget betalas ut till den förälder som ansöker om bidraget eller den som har den rättsliga vårdnaden om barnet. Det är möjligt för två föräldrar att dela på utbetalningen av vårdbidraget vid bland annat växelvist boende om

föräldrarna är överens om det. I annat fall tillfaller vårdbidraget den förälder som först ansökt och beviljats rätten till vårdbidrag.

Föräldrapenning

Föräldrapenningen består av 480 dagar per barn, varav 390 är s.k. sjukpenningnivådagar (inkomstrelaterade) och 90 lägstanivådagar (180 kronor per dag). Vid gemensam vårdnad har föräldrarna rätt till 240 dagar var med föräldrapenning. Av dessa är 60 dagar reserverade för var och en av föräldern.

Ersättningen för de inkomstrelaterade dagarna är närmare 80 procent av den sjukpenninggrundande inkomsten, högsta ersättningstak är 10 gånger prisbasbeloppet och högsta ersättning per dag är 910 kronor (2011). Ersättningen kan tas ut som hel, tre fjärdedels, halv, en fjärdedels eller en åttondels dag. Föräldrapenning kan som regel tas ut tills barnet har fyllt åtta år eller avslutat första skolåret. I regel tar mamman ut den största delen av föräldrapenningdagarna under barnets första år och då oftast dagar på sjukpenningnivå, eftersom 180 dagar på sjukpenningnivå måste vara uttagna innan dagar på lägstanivå får tas ut. Det kan innebära att det för pappan finns övervägande lägstanivådagar kvar när denna ska vara föräldraledig med föräldrapenning.

Bostadsbidrag

Bostadsbidraget till barnfamiljer består av olika delar, ett bidrag för bostadskostnader, ett särskilt bidrag för hemmavarande barn och umgängesbidrag för barnfamiljer som får bostadsbidrag och har barn som tidvis bor i hushållet. Skillnaden i bidrag kan bli relativt stor beroende på hos vem barnet är folkbokfört, det särskilda bidraget är för 1 barn 950 kronor, 2 barn 1 325 kronor och 1 750 kronor för 3 barn. Umgängesbidraget uppgår till 300 kronor för ett barn, 375 kronor för två barn och 450 kronor för tre eller flera barn. Beloppen gäller om föräldern enbart har umgängesbarn. En förälder som har både hemmavarande och umgängesbarn får i första hand särskilt bidrag och dessutom 75 kronor för varje umgängesbarn, men för maximalt tre barn totalt.

För att särskilt bidrag ska beviljas måste vårdnadshavaren och barnet bo tillsammans varaktigt. Barnet behöver inte vara folkbokfört hos den som söker bidrag med hemmavarande barn, utom när det är frågan om gemensam vårdnad. Vid gemensam vårdnad betalas det särskilda bidraget ut till den förälder som barnet är folkbokfört hos. Det särskilda bidraget kan uppgå till halva bostadsbidraget, vilket medför att barnets folkbokföringsadress kan bli en tvistefråga. Umgängesbidraget som den andra föräldern, där barnet inte är folkbokfört, kan få är som framgått betydligt lägre.

Ett annat förekommande problem inom bostadsbidraget som har att göra med barnets folkbokföring är då barnet blir "kvarskrivet" på en tidigare adress på grund av att den ena föräldern inte går med på att ändra folkbokföringsadress. Förutom att det skapar en konflikt mellan föräldrarna medför det ganska omgående att både bostadsbidraget och underhållsstödet dras in av Försäkringskassan för den förälder som barnet bor hos. Kvarskrivningen

kan också förhindra rätt till barnomsorg om barnet flyttat till en annan kommun och den nya kommunen ställer krav på att barnet ska vara folkbokfört där.

Regler kring barnets vårdnad och boende (folkbokföring) är således avgörande kriterier för rätt till vissa socialförsäkringsförmåner och får betydelse för föräldrars ekonomi. För föräldrar som har växelvist boende för sina barn kan stora ekonomiska skillnader uppstå beroende på vem som får bostadsbidragets särskilda bidrag och om delning sker av barnbidrag och eventuellt vårdbidrag. Som framgår av resultaten i denna rapport så har det växelvisa boendet blivit betydligt vanligare under de senaste åren.

Bilaga 6. Typfallsberäkning av underhåll

I denna bilaga presenteras typfall som visar vilka ekonomiska effekter det får för föräldrarnas ekonomi beroende på vilka inkomster de har samt om de väljer att göra upp om ett underhållsbidrag eller om de väljer att använda sig av underhållsstöd via Försäkringskassan.

Föräldrarna Förälder 1 och Förälder 2 bor i Farsta i Stockholm och har precis separerat. Föräldrarna har två gemensamma barn Kalle som är två år och Helena som är åtta år. Kalle går i förskolan och Helena går på fritids. Föräldrarna har bestämt att barnen ska vara skrivna och bo hos Förälder 1 större delen av tiden och att Förälder 2 har barnen varannan helg. De har ordnat var sitt boende där Förälder 1 bor i en hyresrätt, tre rumslägenhet, på 75 kvm med en hyra på 6 500 kronor. Förälder 2 har flyttat till en enrumslägenhet med en hyra på 4 000 kronor per månad. Båda föräldrarna är medlemmar i Svenska kyrkan samt i Alfakassan.

Föräldrarna väljer att beräkna Underhållsbidraget på samma sätt som Försäkringskassan rekommenderar.

Typfall 1

I det första typfallet har Förälder 1 en inkomst brutto på 17 000 kronor och Förälder 2 en inkomst på 27 000 kronor vilket innebär att de har en nettoinkomst av arbete på ca 13 000 kronor respektive 20 000 kronor. I detta fall har de enats om (eftersom föräldrarna ligger i en konflikt med varandra) att underhållsstöd ska utbetalas av Försäkringskassan och att Förälder 2 ska återbetala direkt till myndigheten.

Då de omfördelade effekterna av bidragen är inräknade har Förälder 1 en inkomst på ca 20 000 kronor och Förälder 2 ca 18 000 kronor kvar. Men då återstår försörjningen av barnen och hyran m.m. När dessa variabler räknas med har Förälder 1 kvar ca 3 000 kronor samtidigt som Förälder 2 får kvar ca 9 500 kronor. Från början tjänade Förälder 1 ca 63 % av vad Förälder 2 gjorde men när försörjning av barn m.m. är inräknat har hon ca 34 % kvar jämfört med Förälder 2.

Ekonomisk situation vid underhållsstöd	Förälder 1	Förälder 2
Bruttolön	17 000 kr	27 000 kr
Kommunalskatt	-4 410 kr	-7 672 kr
Kyrkoskatt	-129 kr	-225 kr
A-kassa	-400 kr	-400 kr
Jobbskatteavdrag	1 106 kr	1 620 kr
Summa skatter och avgifter	-3 833 kr	-6 677 kr
Nettolön:	13 167 kr	20 323 kr
Underhållsstöd barn 1	1 273 kr	-1 273 kr
Underhållsstöd barn 2	1 273 kr	-1 273 kr
Underhållsbidrag:	0 kr	0 kr
Bostadsbidrag	1 800 kr	0 kr
Barnbidrag	2 250 kr	0 kr
Disponibel inkomst	19 763 kr	17 777 kr
Hyra	-6 500 kr	-4 000 kr
Förbehåll för egen försörjning kostnader 120 % av basbelopp/12	-4 240 kr	-4 240 kr
Schablonförsörjning av barn 0–6 år	-2 296 kr	
Schablonförsörjning av barn 7–12 år	-2 826 kr	
Barnomsorg yngsta barnet	-510 kr	
Fritids näst yngsta barnet	-170 kr	
Överskott	3 221 kr	9 537 kr

Typfall 1.1

Om Förälder 1 och Förälder 2 i stället hade gjort upp om ett underhållsbidrag hade den ekonomiska situationen i stället sett ut på följande vis:

Ekonomisk situation vid underhållsbidrag	Förälder 1	Förälder 2
Bruttolön	17 000 kr	27 000 kr
Kommunalskatt	-4 410 kr	-7 672 kr
Kyrkoskatt	-129 kr	-225 kr
A-kassa	-400 kr	-400 kr
Jobbskatteavdrag	1 106 kr	1 620 kr
Summa skatter och avgifter	-3 833 kr	-6 677 kr
Nettolön:	13 167 kr	20 323 kr
Underhållsstöd:	0 kr	0 kr
Underhållsbidrag barn 1	1 277 kr	-1 277 kr
Underhållsbidrag barn 2	1 416 kr	-1 416 kr
Bostadsbidrag	1 800 kr	0 kr
Barnbidrag	2 250 kr	0 kr
Disponibel inkomst	19 910 kr	17 630 kr
Hyra	-6 500 kr	-4 000 kr
Förbehåll för egen försörjning kostnader 120 % av basbelopp/12	-4 240 kr	-4 240 kr
Schablonförsörjning av barn 0–6 år	-2 296 kr	
Schablonförsörjning av barn 7–12 år	-2 826 kr	
Barnomsorg yngsta barnet	-510 kr	
Fritids näst yngsta barnet	-170 kr	
Överskott	3 368 kr	9 390 kr

Underhållsbidraget blev för det yngsta barnet endast 4 kronor högre i månaden och för det äldre barnet cirka 150 kronor högre, en marginell höjning per månad, men per år handlar det om cirka 1 800 kronor.

Typfall 2

I detta fall är skillnaden mot typfall 1 endast det att Förälder 1 och Förälder 2 har exakt lika stora inkomster från början. Båda tjänar 25 000 kronor var och i och med det ökar barnomsorgsavgifterna något. De har kommit överens om att underhållsstöd ska utbetalas från Försäkringskassan.

Ekonomisk situation vid underhållsstöd	Förälder 1	Förälder 2
Bruttoinkomst per månad	25 000 kr	25 000 kr
Kommunalskatt	-7 020 kr	-7 020 kr
Avgift till svenska kyrkan	-206 kr	-206 kr
A-kassan	-400 kr	-400 kr
Jobbskatteavdrag	1 560 kr	1 560 kr
Summa skatter och avgifter	-6 066 kr	-6 066 kr
Nettolön	18 934 kr	18 934 kr
Bostadsbidrag	200 kr	0 kr
Hyra	-6 500 kr	-4 000 kr
Kostnad för försörjning av barn 1	-2 296 kr	0 kr
Kostnad för försörjning av barn 2	-2 826 kr	0 kr
Barnbidrag	2 250 kr	0 kr
Kostnad för egen försörjning	-4 240 kr	-4 240 kr
Barnomsorg barn 1	-750 kr	0
Barnomsorg barn 2	-250 kr	0
Underhållsstöd barn 1	1 273 kr	-1 273 kr
Underhållsstöd barn 2	1 273 kr	-1 273 kr
Utfyllnadsbidrag från Försäkringskassan	0 kr	0 kr
Summa överskott	7 068 kr	8 148 kr

Naturligtvis har båda föräldrarna i detta exempel exakt lika stor nettolön efter skatter och avgifter är beräknade. Men när kostnader för den egna och för barnens försörjning är avräknade så har Förälder 1 ca 1 100 kronor lägre överskott än vad Förälder 2 har. Skillnaden i hyreskostnader var 1 300 kronor vilket förklarar skillnaden på slutet samtidigt som Förälder 1 är i mer behov av en större bostad än vad Förälder 2 är.

Typfall 2.2

Om de i stället hade kommit överens och beräknat ett Underhållsbidrag så hade det fått följande konsekvenser. Förälder 2 hade fått betala ca 300 kronor mindre per månad och Förälder 1 hade varit tvungen att söka utfyllnadsbidrag från Försäkringskassan på motsvarande belopp för det yngsta barnet. Skillnaden netto efter barnens och egen försörjning avräknats hade således ökat med ca 300 kronor mellan föräldrarna till Förälder 2 fördel.

Ekonomisk situation vid underhållsbidrag	Förälder 1	Förälder 2
Bruttoinkomst per månad	25 000 kr	25 000 kr
Kommunalskatt	-7 020 kr	-7 020 kr
Avgift till svenska kyrkan	-206 kr	-206 kr
A-kassan	-400 kr	-400 kr
Jobbskatteavdrag	1 560 kr	1 560 kr
Summa skatter och avgifter	-6 066 kr	-6 066 kr
Nettolön	18 934 kr	18 934 kr
Bostadsbidrag	200 kr	0 kr
Hyra	-6 500 kr	-4 000 kr
Kostnad för försörjning av barn 1	-2 296 kr	
Kostnad för försörjning av barn 2	-2 826 kr	
Barnbidrag	2 250 kr	
Kostnad för egen försörjning	-4 240 kr	-4 240 kr
Barnomsorg barn 1	-750 kr	
Barnomsorg barn 2	-250 kr	
Underhållsbidrag barn 1	832 kr	-832 kr
Underhållsbidrag barn 2	1 406 kr	-1 406 kr
Utfyllnadsbidrag från Försäkringskassan	308 kr	
Summa överskott	7 068 kr	8 456 kr

Typfall 3.

I typfall tre har tjänar Förälder 2 40 000 kronor per månad och Förälder 1 har en lön på 25 000 kronor per månad. Detta innebär skillnaden mot typfall 2 att Förälder 2 även betalar statlig inkomstskatt.

Ekonomisk situation vid Underhållsstöd	Förälder 1	Förälder 2
Bruttolön	25 000 kr	40 000 kr
Kommunalskatt	-7 020 kr	-11 551 kr
Kyrkoskatt	-206 kr	-339 kr
A-kassa	-400 kr	-400 kr
Statlig skatt		-1 590 kr
Jobbskatteavdrag	1 560 kr	1 644 kr
Summa skatter	-6 066 kr	-12 236 kr
Nettolön:	18 934 kr	27 764 kr
Underhållsstöd:	2 546 kr	-2 546 kr
Underhållsbidrag barn 1		
Underhållsbidrag barn 2		
Bostadsbidrag	200 kr	0 kr
Barnbidrag	2 250 kr	0 kr
Disponibel inkomst	23 930 kr	25 218 kr
Hyra	-6 500 kr	-4 000 kr
Förbehåll för egen försörjning kostnader 120 % av basbelopp/12	-4 240 kr	-4 240 kr
Schablonförsörjning av barn 0–6 år	-2 296 kr	0 kr
Schablonförsörjning av barn 7–12 år	-2 826 kr	0 kr
Barnomsorg yngsta barnet	-750 kr	0 kr
Fritids näst yngsta barnet	-250 kr	0 kr
Överskott	7 068 kr	16 978 kr

Bidragen jämnar ut inkomsterna så att den disponibla inkomsten mellan föräldrarna endast skiljer ca 1 300 kronor före det att den egna och barnens försörjning räknats in. Överskottet som föräldrarna får kvar när allt är inräknat skiljer sig ca 10 000 kronor netto mellan föräldrarna. Från det att Förälder 1 tjänat ca 63 % av vad Förälder 2 tjänade har hon netto kvar ca 41 % av vad Förälder 2 har kvar efter det att barnen är försörjda.

Typfall 3.1

Om de i stället hade kommit överens och beräknat ett underhållsbidrag så hade det fått följande konsekvenser. Förälder 2 hade fått betala ca 290 kronor mer per månad direkt till Förälder 1. Skillnaden netto mellan föräldrarna efter barnens och egen försörjning avräknats hade således minskat med motsvarande belopp.

Ekonomisk situation vid Underhållsbidrag	Förälder 1	Förälder 2
Bruttolön	25 000 kr	40 000 kr
Kommunalskatt	-7 020 kr	-11 551 kr
Kyrkoskatt	-206 kr	-339 kr
A-kassa	-400 kr	-400 kr
Statlig skatt		-1 590 kr
Jobbskatteavdrag	1 560 kr	1 644 kr
Summa skatter	-6 066 kr	-12 236 kr
Nettolön:	18 934 kr	27 764 kr
Underhållsstöd:	0 kr	0 kr
Underhållsbidrag barn 1	1 035 kr	-1 035 kr
Underhållsbidrag barn 2	1 797 kr	-1 797 kr
Bostadsbidrag	200 kr	0 kr
Barnbidrag	2 250 kr	0 kr
Disponibel inkomst	24 216 kr	24 932 kr
Hyra	-6 500 kr	-4 000 kr
Förbehåll för egen försörjning kostnader 120 % av basbelopp/12	-4 240 kr	-4 240 kr
Schablonförsörjning av barn 0–6 år	-2 296 kr	0 kr
Schablonförsörjning av barn 7–12 år	-2 826 kr	0 kr
Barnomsorg yngsta barnet	-750 kr	0 kr
Fritids näst yngsta barnet	-250 kr	0 kr
Överskott	7 354 kr	16 692 kr

Typfallen visar på att det finns relativt små ekonomiska incitament att direkt lösa ett underhållsbidrag mellan föräldrarna i förhållande till att få ett underhållsstöd via Försäkringskassan. I fallet Förälder 1 och Förälder 2 (Förälder 1s fall som i typ 3.1) så måste Förälder 2 inkomster vara högre än 30 000 kr per månad för att Underhållsbidraget ska överstiga underhållsstödet.

Val av typfall

Vilka hyreskostnader kan sägas rimliga för en ensamstående mamma med två barn och en ensamstående pappa utan barn? Enligt SCB är den genomsnittliga hyreskostnaden i riket:

Antal rum	Månad
1 rum och kök	3 372
2 rum och kök	4 537
3 rum och kök	5 540
4 rum och kök	6 803
5 eller flera rum och kök	8 574

Eftersom kostnaderna för hyra kan tänkas vara högre i Stockholm än i övriga riket skattades Förälder 2 enrummare till ca 4 000 kronor per månad. Förälder 1s trerumslägenhet har i typfallen en hyra på 6 500 kronor vilket också är i överkant räknat på riket som helhet men även här har en något högre hyra räknats in pga. det geografiska läget. Hyrorna är inte exakta på något sätt samtidigt som de är rimliga.

Försäkringskassan använder sig av genomsnittliga boendekostnader vid beräkning av exempelvis familjebidrag till totalförsvarspliktiga (FKFS 2009:10) och där återfinns genomsnittliga boendekostnader för exempelvis Storstockholm i enlighet med tabellen nedan.

Familjetyp	Kr per månad
1-2 vuxna	5 125
1-2 vuxna och 1 barn	6 100
1-2 vuxna och 2 barn	7 425
1-2 vuxna och 3- barn	9 475
1-2 vuxna och fler än 3 barn	9 475 + 1 325 per barn utöver

Enligt denna beräkning skulle hyreskostnaderna i typfallen ligga i underkant samtidigt som det är något oklart vad skillnaden mellan SCB:s hyreskostnader och Försäkringskassans boendekostnader består av. Enligt denna beräkning skulle både Förälder 1s och Förälder 2 boendekostnader vara ca 1 000 kronor högre. Detta skulle ge effekter på exempelvis Förälder 1s bostadsbidrag samt att skillnaderna mellan föräldrarna skulle minska något. Dock mäter typfallen just exakt det som anges dvs. hyreskostnad inget annat.

Lönestatistiken för män och kvinnor i ”barnafödande åldrar” visar på att de valda inkomsterna i typfallen är relativt vanligt förekommande inkomster hos föräldrar oavsett vilket yrke de har. I ett typfall tjänar Förälder 1 17 000 kronor vilket är i underkant för lönestatistiken samtidigt som kvinnor med barn ofta arbetar deltid varför denna realitet inte är ovanlig.

Genomsnittlig månadslön, kronor efter sektor, yrke, kön, ålder och tid (SCB 2009)

(Källa: Genomsnittlig grund- och månadslön samt kvinnors lön i procent av mäns lön efter sektor, yrke (SSYK), kön och ålder. År 2005–2009)

Sektor	Kön	Ålder	2009
samtliga sektorer	kvinnor	25–34 år	24 400 kr
		35–44 år	26 700 kr
	män	25–34 år	26 800 kr
		35–44 år	32 100 kr
	totalt	25–34 år	25 600 kr
		35–44 år	29 400 kr
offentlig sektor	kvinnor	25–34 år	23 400 kr
		35–44 år	25 100 kr
	män	25–34 år	24 800 kr
		35–44 år	29 400 kr
	totalt	25–34 år	23 800 kr
		35–44 år	26 200 kr
statlig sektor	kvinnor	25–34 år	25 300 kr
		35–44 år	29 100 kr
	män	25–34 år	25 800 kr
		35–44 år	32 100 kr
	totalt	25–34 år	25 600 kr
		35–44 år	30 600 kr
kommunal sektor	kvinnor	25–34 år	22 300 kr
		35–44 år	23 600 kr
	män	25–34 år	22 700 kr
		35–44 år	25 200 kr
	totalt	25–34 år	22 400 kr
		35–44 år	23 900 kr
landstingssektor	kvinnor	25–34 år	25 600 kr
		35–44 år	27 600 kr
	män	25–34 år	29 200 kr
		35–44 år	36 600 kr
	totalt	25–34 år	26 500 kr
		35–44 år	29 500 kr
privat sektor	kvinnor	25–34 år	25 000 kr
		35–44 år	28 100 kr
	män	25–34 år	27 100 kr
		35–44 år	32 500 kr
	totalt	25–34 år	26 300 kr
		35–44 år	30 800 kr
privatanställda arbetare	kvinnor	25–34 år	22 200 kr
		35–44 år	22 100 kr
	män	25–34 år	24 000 kr
		35–44 år	24 900 kr
	totalt	25–34 år	23 400 kr
		35–44 år	24 100 kr
privatanställda tjänstemän	kvinnor	25–34 år	26 900 kr
		35–44 år	30 900 kr
	män	25–34 år	30 600 kr
		35–44 år	38 900 kr
	totalt	25–34 år	29 000 kr
		35–44 år	35 400 kr

Bilaga 7. Barnets rättigheter

Sverige ratificerade FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) år 1990. Sverige har härmed åtagit sig att följa konventionens bestämmelser. Barnkonventionen ska vara ett aktivt instrument och genomsyra allt statligt beslutsfattande som rör barn. Vid beslutsfattandet ska det finnas ett tydligt barnperspektiv. Barnkonventionen innehåller 54 artiklar, varav 41 är ”sakartiklar” och slår fast vilka rättigheter varje barn ska ha. De övriga 13 artiklarna handlar om hur staterna ska arbeta med barnkonventionen.

Konventionen vilar på fyra huvudprinciper:

- Artikel 2 – **icke diskrimineringsprincipen** – slår fast att alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras. Barnkonventionen gäller för alla barn som befinner sig i ett land som har ratificerat den. Artikeln har en dubbel dimension; barn får inte diskrimineras i förhållande till vuxna och barn får inte heller diskrimineras i förhållande till andra barn. Barnet får heller inte diskrimineras exempelvis på grund av vårdnadshavarens ”ställning” eller verksamhet.
- Artikel 3 – **principen om barnets bästa** – anger att det är barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet. Begreppet ”barnets bästa” är konventionens grundpelare och har analyserats mer än något annat begrepp i barnkonventionen. Vid alla åtgärder som rör barn ska barnets bästa komma i främsta rummet. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall.
- Artikel 6 – **principen om rätt till liv och utveckling** – säger att varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas. Artikeln handlar inte bara om barnets fysiska hälsa utan också om den andliga, moraliska, psykiska och sociala utvecklingen.
- Artikel 12 – **principen om talerätt** – handlar om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom eller henne. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.

I barns grundläggande rättigheter ingår att få omvårdnad, att få växa upp under trygga förhållanden och att få utvecklas i sin egen takt och utifrån sina egna förutsättningar. Det är i första hand föräldrarnas ansvar att se till att barnet får sina grundläggande behov tillgodosedda.

Artikel 5 och artikel 18 i barnkonventionen pekar särskilt på föräldrarnas ansvar. I artikel 18 ges uttryck för principen att ”båda föräldrarna har gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling”. Vidare stadgas att ”föräldrar eller, i förkommande fall, vårdnadshavare har huvudansvaret

för barnets uppfostran och utveckling” samt att ”barnets bästa ska för dem komma i främsta rummet”.

Detta innebär dock inte att samhället kan undandra sig sitt ansvar. Föräldrarna ska ges

”... lämpligt bistånd till föräldrar och vårdnadshavare då de fullgör sitt ansvar för barnets uppfostran och skall säkerställa utvecklingen av institutioner, inrättningar och tjänster för vård av barn. då de fullgör sitt ansvar för barnets uppfostran...” (Barnkonventionen artikel 18 p2).

Av avgörande betydelse för att barn ska kunna växa upp under trygga och goda förhållanden är att barnet får sina materiella grundbehov tillgodosedda. Barnets rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling betonas också i barnkonventionen. I artikel 27, punkt 1 sägs följande.

Konventionsstaterna erkänner rätten för varje barn till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. Bestämmelsen ska ses i relation till bl.a. artikel 31 om barnets rätt till kultur och fritid.

Föräldrabalken och Socialförsäkringsbalkens bestämmelser om underhållsstöd bygger på principen att det i första hand är föräldrarna som ska försörja barnet. Detta ligger i linje med barnkonventionens artikel 27, punkt 2 där det slås fast att föräldrar eller andra som är ansvariga för barnet, inom ramen för sin förmåga och sina ekonomiska resurser, har huvudansvaret för att säkerställa de levnadsvillkor som är nödvändiga för barnets utveckling. Samtidigt ålägger barnkonventionen konventionsstaterna ett ansvar för att ”inom ramen för sina resurser vidta lämpliga åtgärder för att bistå föräldrar” och vid behov tillhandahålla materiellt bistånd och utarbeta stödprogram (artikel 27, punkt 3).

Artikel 27 i barnkonventionen binder samman två grundläggande principer i konventionen. Den första principen är den som kommer till uttryck i artikel 6 om varje barns rätt till överlevnad och utveckling i kombination med bestämmelserna i artikel 29, punkt 1 (a) om att barnets utbildning ska syfta till att utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysiska och psykiska förmåga. Den andra principen är den om att det i första hand är föräldrarnas ansvar att säkerställa utvecklingen med bistånd från staten (artiklarna 5, 7 och 18). Artikel 27 erkänner således att barnets rätt till utveckling inte kan skiljas från frågan om barnets levnadsstandard. Principen är således att föräldrarna har det primära ansvaret för barnets försörjning och staten det subsidiära.

”Föräldrar eller andra som är ansvariga för barnet har, inom ramen för sin förmåga och sina ekonomiska resurser, huvudansvaret för att säkerställa de levnadsvillkor som är nödvändiga för barnets utveckling.” (Barnkonventionen artikel 27 p2)

(SOU 2003:42, UNICEF, Barnombudsmannens hemsida på Internet den 8 februari 2011)

Den svenska regeringen har skickat in fyra rapporter till FN:s barnrättskommitté där det redogörs för hur regeringen och svenska myndigheter arbetar med att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter.

I den senaste rapporten från 2007 anges att de flesta barn och unga i Sverige har det bra och lever med båda eller någon av sina föräldrar. Inom familjepolitiken strävar regeringen efter barnets bästa och för jämlika uppväxtvillkor för alla barn och därför är det viktigt att på olika sätt stödja föräldrarna att klara av ekonomin så att barnet kan få det bra under uppväxten.

Även om de flesta barn i Sverige har en hög materiell standard så finns det fortfarande barn som har det knappt. Det rör sig främst om barn till ensamstående föräldrar och familjer där föräldrarna är födda utomlands. Från 2006 har regeringen avsatt 1 miljard kronor till olika reformer för barn. Drygt hälften gick till förbättringar inom underhållsstödet och bostadsbidraget eftersom familjer med dålig ekonomi ofta är beroende av båda dessa stöd. Sedan infördes bland annat ett barntillägg till föräldrar som studerar och flerbarnstillägget höjdes.

Regeringen konstaterar att de som bodde tillsammans med sina barn mellan 2000 och 2006 har tjänat mer än tidigare jämfört med hushåll utan barn. Däremot halkar ensamstående med barn efter och har klart sämre ekonomi än barnfamiljer där de vuxna bor tillsammans. Ensamstående med barn tjänar också betydligt mindre jämfört med hushåll utan barn. Men alla hushåll har ändå fått en bättre ekonomi mellan 2004 och 2006. **(S2007.033)**

I serien Socialförsäkringsrapport har följande skrifter publicerats under år 2011:

- 2011:1 Intygskrav inom tillfällig föräldrapenning. En utvärdering av införd reform 1 juli 2008
- 2011:2 Analys av kvaliteten i rapporteringen till Försäkringskassan inom det statliga tandvårdsstödet
- 2011:3 Mellan arbete och sjukdom. Rapport från forskarseminariet i Umeå 19–20 januari 2011
- 2011:4 Vad kostar olika sjukdomar i sjukförsäkringen? Kostnader för sjukpenning i sjukskrivningar (över 14 dagar) samt sjukersättning och aktivitetsersättning år 2009 fördelat på diagnos
- 2011:5 Särlevande föräldrar och deras barns boende och underhåll